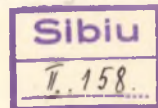

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

443

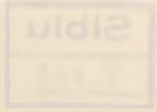

DIRECTOR
M. G. SAMARINEANU

P 105

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FAMILIA

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SERIA III. ANUL III.

5

MAI—IUNIE 1936.

INSTITUT DE ARTE GRAFICE A. SONNENFELD SOC. AN. — ORADEA

S U M A R U L

No. 5

280131

N. IORGA — <i>Un om de sinceritate: Mihai Viteazul</i>	pag.	3
R. HAN — <i>Cântece</i>	«	13
V. MAXIMILIAN — <i>Panem et circenses</i>	«	15
MIHAIL CHIRNOAGĂ — <i>Sanatoriu</i>	«	23
IONEL OLTEANU — <i>Poeme</i>	«	34
C. SAFTA — <i>Evoluția, fenomen periodic</i>	«	35
NUȘI TULLIU — <i>Lebedele (poezie)</i>	«	42
MARIETA POPESCU — <i>Hoinari</i>	«	43
CONST. RĂULEȚ — <i>Poeme în proză</i>	«	57
RUDYARD KIPLING — <i>Cântece</i>	«	61
VICTOR STOE — <i>Când totul va fi amintire</i>	«	63
CONST. STELIAN — <i>Pasteluri petrolifere (poezii)</i>	«	67
DARIU POP — <i>O pastorală din 1800</i>	«	69
VLADIMIR NICOARĂ — <i>Clujul pe răboj</i>	«	72

SCRIITORI ȘI CĂRȚI:

OCTAV ȘULUȚIU — N. M. Condiescu: „Insemnările lui Safirim“; Lucia Demetrius: „Tinerete“; Ion Călugăru: „Copilăria unui netrebnic“; George Dumitrescu: „Zăpezi și purpură“; Dan Petrașincu: „Omul gol“; Mihail Celarianu: „Femeia sângelui meu“; Ion Pillat: „Poeme într'un vers“; Pericle Martinescu: „Adolescenții dela Brașov“ pag. 75

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: „Simple note pe marginea Nocturnei“ de Ludovic Dauș - „Aron Cotruș în limba maghiară“ de Sever Stoica - „Ilariu Dobridor“ de Ovidiu Papadima - „Arheologie cu tendință?...“ de Prof. C. Daicoviciu pag. 100

REVISTA REVISTELOR

UN OM DE SINCERITATE: MIHAI VITEAZUL

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA TÂRGOVIȘTE ÎN NOVEMBRIE 1935

de N. IORGA

S'a făcut foarte multă vreme comemorarea lui Mihai Viteazul la București ca un fel de datorie obositoare și neplăcută a Ligii Culturale. Adecă în ziua această de 8 Noembrie veniam la biserica lui Mihai-Vodă — pe care a reparat-o destul de bine Comisia Monumentelor Istorice, în ceia ce privește exteriorul, unde am restabilit vechiul stil, dar în interior, din nenorocire, nu putem face nimic pentru că este acolo o pictură cu desăvârșire stricată și nu ar fi ușor de redat înfățișarea de odinioară, — se făcea slujba, destul de lungă, pentru creștinii de față, după care venia parastasul și la urmă o cuvântare care nu avea totdeauna răsunet, fiindcă, din nenorocire, cu scăderea sentimentului religios, publicul care vine la sărbători este alcătuit din persoane de o anumită vârstă care nu înțeleg nimic nici din slujbă, dar care cred că-și fac o datorie stând înaintea unui preot ale cărui cuvinte rămân neinteligibile pentru dânșii. Erau oameni cari aveau un Mihail sau Gavril în familie și cari nu doriau nimic mai mult decât ca discursul să se isprăvească și ei să se întoarcă acasă. Eu nu mă las ilusionat de publicul d'înaintea mea: dacă prețuiesc mult publicul de astăzi, știu ce înseamnă acela dela comemorarea lui Mihai Viteazul în București, care se face și acum: vorbește d. Lenguceanu și-i doresc să aibă alt public decât acela pe care l-am avut eu în curs de vre-o treizeci de ani. Une ori am mers la alte biserici; anul trecut, am avut astfel comemorarea la biserica lui Radu Mihnea, mult mai încăpătoare decât cea, de relativă sărăcie, a lui Mihai Viteazul —, clădită și ea pe altă biserică mai veche. — M'am gândit, anul acesta, la un lucru, și la Târgoviște facem începutul: dacă n'ar fi bine pentru comemorarea lui Mihai Viteazul, care este o necesitate sufletească pentru noi, o lecție de energie, un exemplu de întărire a unei societăți gata să înfrunte toate riscurile și mergând în îndepli-

nirea datoriei până la moarte, lucru care se întâlnește așa de greu în timpurile noastre când fiecare-și drămăluiește datoria după anumite rosturi și profituri pe cari le poate da viața, dacă n'ar fi bine ca, în loc să ținem comemorarea tot la București, comitetul central al Ligii Culturale cu președintele ei să meargă în locurile care sunt legate de viața lui Mihai Viteazul. Și, iată, anul acesta, sântem la Târgoviște. Mărturisesc aș fi dorit, întâiu, ca toată Târgoviștea să fie adunată la Dealul și de acolo să ne fi coborît aici, pe când, sus, slujba, foarte frumoasă, a fost făcută de un singur preot, cu elevii dela școală și cu participarea noastră. În anul viitor s'ar putea să se facă această comemorare acolo unde de curând s'a cinstit locul unde au fost îngropate rămășițile lui—in afară de capul care a fost adus aici de o pioasă femeie din boierimea de atunci—, iar restul trupului celui mort așa de dureros și batjocorit și după moarte atâta vreme de niște dușmani cu desăvârșire fără suflet și fără cel mai mic sentiment de pietate și respect față de mort, restul s'a amestecat cu pământul de acolo. Oasele lui sunt frământate în țărâna aceia pe care odinioară a stropit-o cu sângele său. Și, atunci, în acel loc unde, foarte multă vreme, spre rușinea noastră, a fost numai o cruce de lemn, așa cum se așează pentru orice individ răsturnat de un automobil și omorât pe marginea drumului, ba mulți dintre aceștia au o cruce de piatră, pe locul acela unde acum mi se pare că s'a făcut ceva mai convenabil, aș dori să ne întâlnim în anul viitor.

În alt an s'ar putea merge la Călugăreni, unde Comisia Monumentelor Istorice, găsind un monument batjocorit într'un loc de deposit al murdăriilor, s'a îngrijit să se facă aceia ce trebuia să fie de multă vreme. Tot așa ar trebui să mergem în alte locuri unde Mihai Viteazul a dat bătălii, unde l-a ajutat norocul sau unde l-a pândit nenorocirea, și ar fi și un act de expiație pentru urmașii dușmanilor lui de odinioară cari ar asista la slujbă. S'ar putea merge la Mirăslău, unde trădarea nobilimii din Ardeal și lipsa de orice simț de camaraderie și de legătură supt stăpânirea aceluiași Impărat din partea lui Basta a adus înfrângerea lui Mihai Viteazul. S'ar putea merge la Goroslău, unde Mihai și-a luat revanșa, care a făcut să fugă înaintea lui mulțimile acelea învălmășite, fără nicio ordine, fără niciun simț de datorie, fără nici un ideal, pe care le târa Sigismund Báthory, un om care a fost, în fața lui Mihai Viteazul, ca să întrebuițăm cuvântul cronicarilor de odinioară: „o pozna a firii”: a trăit ridicol, a murit ridicol în retragerea sa, plângându-se la toată lumea că e luat în răs, pe când trebuia să caute în el însuși mijlocul de a nu fi luat în răs de nimeni.

Iată o călătorie care s'ar putea face în curs de mai mulți ani prin toate locurile pe care s'a întins gloria, suferința și martiriul lui Mihai Viteazul. Iată pentru ce am venit noi, — în afară de Comisia Monumentelor Istorice, represintanții Ligii Culturale. Și, aveți aici pe cineva care a comandat în regiunile cele mai primejdite în timpul războiului, generalul Schina, care vine tocmai în momentul când se va vorbi de anumite linii din conduita lui Mihai Viteazul, care corespund cu liniile care au fost urmate în timpul Marelui Război de oamenii cari și-au făcut datoria așa ca el.

Eu mă simt oarecum obligat să vă vorbesc despre sinceritatea lui. Nu despre faptele lui, cunoscute mai bine sau mai rău, nici despre acțiunea lui diplomatică, ci despre laturea sufletească, intimă a lui, despre acea sinceritate, care este fără îndoială o onestitate, dar care nu rămâne înăuntru, ci pe care te simți dator să o arăți în afară. O pot urmări mai ușor fiindcă tocmai am isprăvit, fără s'o știți, așa cum se fac toate lucrurile bune, pe neștiute, am isprăvit acum câteva luni de zile o carte pe care o începusem când eram foarte tânăr: „Istoria lui Mihai Viteazul”. Istoria lui Mihai Viteazul pe care Bălcescu n'a avut norocul s'o ducă la sfârșit. Acum treizeci de ani rămăsesem și eu în drum, oprindu-mă înainte de suirea lui pe tron, ca să ajung a o isprăvi abia în anul acesta. Zilele Patimii Domnului le-am trăit în cunoștința patimilor lui Mihai Viteazul, dar ceia ce s'a întâmplat mai târziu cu moștenirea lui poate fi considerat și ca o înviere a gândului lui, ca o săvârșire a aceluși ideal pentru care el s'a luptat și a muncit. Au fost niște zile foarte grele pentru mine, pentru că materialul privitor la Mihai s'a îngrămădit enorm; eu însumi am închinat ani întregi din viață pentru a-l culege pe toate drumurile, și, cum tot se alege cineva cu puțină recunoaștere, s'a găsit un cercetător care nu mai este în viață, un Bănățean, de altminteri foarte încălzit de amintirea lui Mihai Viteazul, ca să numere toate greșelile de tipar care pot fi în două mii de pagini. Evident am fost foarte recunoscător cui îmi arăta greșelile. Dar poate în opera îndeplinită era și altceva decât greșeala de tipar ce se poate strecura într'o carte lucrată de foarte multe ori noaptea, către ziuă, când atenția obosește. Era un material enorm de prelucrat, și acest material un tânăr îl poate prelucra în răgaz: ia notele, le alătură și pe baza acestor note alcătuiește lucrarea —, așa este când ai douăzeci, treizeci, fie și patruzeci de ani, dar, când ai trecut, și de multă vreme, de șaizeci de ani, și când înainte nu sunt porțile larg deschise ale vieții, ci alte porți

intunecate pe care le vezi din ce în ce mai aproape, nu-ți poți îngădui aceasta. A trebuit deci să lucrez nu cu note, ci cu cărțile înaintea mea, neconținut adăugând, schimbând, îndreptând. Din scrisul acestei cărți am ieșit obosit pe nu știu câte luni de zile, aproape bolnav, dar era o jertfă atât de mică față de acela care făcuse jertfa așa de mare, cu toată ființa sa, pentru binele acestui popor. Cartea aceasta am început-o când aveam mai puțin de treizeci de ani cu gândul de a povesti numai. Aceasta nu înseamnă că pe vremea aceea nu avea cineva simț pentru ce a fost Mihai și idealul pe care l-a represintat. Am fost o generație de credință și am îndrăznit, noi, tineretul de la 1900, să credem că România așa de mică și răzimată pe alianța cu Austro-Ungaria și Germania, așteptând ca în cine știe ce războiu viitor să fim și noi așa niște ajutători din coadă, din care cauză nici nu ne-am înarmat cum trebuie, arsenalele germane fiind acelea care trebuiau să ni dea muniții, că această țară care, după expresia, din nenorocire adevărată, a omului de treabă care a fost Vodă-Șirbei, trebuia să fie „veșnic smerită”, nu trebuie să rămâie așa. Pe vremea aceea am îndrăznit să spunem înaintea unei clase sociale foarte legată de acea alianță a noastră și nevăzând nimic dincolo de dinsa, foarte îngrijorată să nu supere Berlinul și, din cauza aceasta, închinându-se la Viena și făcând curte, de politeță, și față de Budapesta, în fața unui om ca Dimitrie Sturza, germanizat până în fundul oaselor sale, și a normelor apăsătoare de disciplină politică ale unui Petru Carp că suntem o națiune menită să trăim într'un singur Stat, că aceasta trebuie s'o urmărim, că se cere să fim gata pentru momentul când lucrul se poate face, și, atunci, cu întregul risc de a peri România veche, s'o facem pe aceasta nouă. Aveam sufletul care trebuia ca s'o umplem, și numai așa s'a realizat minunea. Unii dintre noi s'au dus, și avântul tinereții numai e nici la ceilalți, iar România de astăzi se umple cu foarte puțin suflet de cei cari au venit după noi. Am și o mare îngrijorare în ce privește acest tineret, care nu cu deprinderi de danș și football poate apăra hotarele primejduite pe care le avem astăzi, — tineret cu mușchi tari și inimă puțină, care trebuie corectat cu toate mijloacele, fiindcă altfel toată moștenirea noastră se prăbușește.

Dar vin la caracterizarea făgăduită. Când am început a scrie istoria lui Mihai Viteazul, îl vedeam așa cum îl vedea toată lumea: eroid. Atunci îl vedeam eroid, acum îl văd tragic; atunci îl vedeam puținel ca statuia de bronz a „căpitanului” cu paloșul în mână, suît

pe calul năzdrăvan și mergând la cucerirea Ardealului. Așa credeau toți, și era imposibil să nu fii influențat de atmosfera de atunci. Pe de altă parte, era și o epocă de erudiție: după romantismul unui Urechiă și Tocilescu, care odinioară dăruise capului lui Mihai Viteazul cutia aceia cu împodobiri de carton pe care am înlocuit-o eu cu mormântul de marmoră care este la Dealul, plătit de Nicolae Filipescu, pe atunci ministru de Războiu, ne-am rupt dela tradiția de fraze mari a lui Urechiă și Tocilescu. Aveam un sentiment de adâncă rușine față de frază; toată retorica de odinioară ni se părea o insultă pentru idealul pe care îl servește și pentru oamenii către cari se ridică un astfel de omagiu. Noi, veniți dela școlile din străinătate, deprinși cu disciplina strictă a studiilor medievale, culegeam și grămădiam în jurul lui Mihai Viteazul cât mai multe amănunte. Este, de altfel, acum o generație care ne întrece și care vede în scrierea istoriei o operă de cugetare rece, ca și cum s'ar trata un subiect de fizică, de chimie sau de matematică; gata să strige, imediat ce se sbate pușintel suflet în prezintarea istorică, ei nu fac decât să adune praful de de-asupra mormintelor, în loc de a face ca din morminte să răsară din nou viața îngropată acolo; generație de cenușari ai studiilor istorice, în loc să fie și ei învictori ai oamenilor de odinioară!

În împrejurările acestea a fost începută, deci, de mine Istoria lui Mihai Viteazul. Și, evident, dacă-l urmărește cineva pe Mihai înainte de suirea pe tron, înainte de răscoala lui împotriva Turcilor, el apare ca ostaș și pribeag. Cealaltă figură a lui Mihai Viteazul a răsărit pe urmă, după ce, reluând peste treizeci de ani subiectul, m'am găsit, de data aceasta, înaintea problemelor pe care și le-a pus el, înaintea hotărârilor pe care le-a luat el, și am putut să-mi dau samă de primejdia acestor hotărâri și de nesfârșita credință pe care dela început a cheltuit-o el. Cum a răsărit într'un chip minunat, la Argeș, trupul lui Băsărab Voievod, întemeietorul Principatului muntean, — cine s'ar fi așteptat ca, săpând în cutare loc, să-l vadă pe mortul de pe la 1350 apărând înveșmântat în hainele de purpură, purtând, încă în momentul acela, cingătoare de aur, inelul de aur în deget, foarte ușor de recunoscut, cu trupul quasi-întreg? —, tot-așa a apărut, în alt moment, într'un chip straniu, „spovedania lui Mihai Viteazul”, una din revelațiile minunate care vin să lumineze uneori o personalitate istorică.

Prin astfel de lucruri venite mai târziu s'au impus atenției noastre alte explicații. Până atunci nu cred să ne fi gândit de ajuns nici la împrejurările în care fusese crescut omul și la sân-

gele pe care-l avea. Mihai Viteazul este, de sigur, — pentru noua teorie care-i tăgăduiește această descendență vezi comunicația mea la Academia Română în jurul lui Mihai Viteazul, — fiul lui Petrașcu-cel-Bun. S'au găsit și de aceia cari au vrut să-l dovedească fiu legitim, dar aceasta este greu. El se coboară, fără legitimitate din Petrașcu și acesta era fiul lui Radu Paisie și nepotul lui Radu cel Mare, îngropat la Dealu în față cu dânsul (și corpul lui Radu a fost, mult timp, un obiect de curiozitate, dar acum și el s'a învrednicit de liniștea pe care o merită prin calitățile și virtuțile lui. În ce privește pe mama lui, în timpul din urmă cineva, de altminteră un foarte bun cercetător, cu impietate a căutat să o arăte, pe baza unui basm unguresc, ca o cârciumăreasă dela Piuva Petrei, la gura Ialomiței, ca ruda unui Epirot oarecare, Iani, care nu era Cantacuzin. Nu era vorba încă de întrebuintarea întregului aparat științific, ca de d. P. P. Panaitescu, pentru aceasta. Nu-i mai puțin adevărat că această Teodora, care s'a făcut călugăriță și e îngropată la Cozia într'un mormânt, deschis acum, alături de mormântul lui Mircea cel Vechiu, nu era Româncă și, dacă se admite că Iani-i era rudă, în sângele lui Mihai Viteazul era și ceva înrudit cu al vechilor Bizantini. Dar, Grec, Bizantin e pentru unii un om care știe să acopere adevărul, să înșele, să supuie pe alții prin mijloacele ordinare pe care de obicei le confundăm cu inteligența, și se întemeiază o întreagă carieră de mare bărbat politic pe faptul că știe cineva să se învârtă în anumite împrejurări, pe când un singur lucru poate fi mare într'un om: sinceritatea, sinceritatea aceia pe care sunt singur că Mihai Viteazul a avut-o. S'a ridicat unde s'a ridicat, a luptat cu toate puterile sale, a suferit de o suferință nobilă și a murit de o moarte glorioasă pentru că de la început a fost în sinceritate. Dar se obiectează că a fost boier ca alții, că a luat în căsătorie o văduvă cu avere mare, că a mers la Constantinopol și a stat acolo o bucată de vreme, fiind, ca orice fiu de Domn, periclitat de aceia cari nu voiau ca el să ajungă a se sui pe tron, că, intrând în lumea de afaceri de acolo, el s'a ridicat prin acești oameni de afaceri, că l-a susținut Andronic Cantacuzino, a cărui scrisoare cu privire la domnia lui Mihai s'a păstrat într'un chip minunat, arătând că până atunci tronurile noastre au fost ocupate de tot felul de aventurieri, de cămătari, iar acum un fiu de Domn adevărat se așează în scaun, — foarte interesantă această mărturie a lui Andronic Cantacuzino —, că l-a susținut și ambasadorul Angliei la Constantinopol, un anume Barton, care se ocupa cu plasarea de capital și de sigur că a căutat să așeze pe

Mihai Viteazul la București pentru a avea folos dela dânsul, că banii întrebuițați pentru a cumpăra pe Turci, după un obicei care stăpânia și atunci și a stăpânit multă vreme Impărăția turcească, au fost luați dela Ieniceri, dela Greci, de la Armeni, altă afacere pentru aceștia alții cari l-au finanțat și care înțelegeau să fie plătiți. Se aruncă astfel o umbră asupra lui la început. Pe de altă parte, Mihai a avut a face în Ardeal cu cei mai șireți și une ori cu cei mai proști dintre oameni, și față de omul prost și rău ești silit une ori să recurgi la mijloace care samănă cu viclenia, căci e un lucru teribil să aibi a face cu prostul și să știi cu siguranță că nu-l poți face să iasă din prostia lui. Intre acei pe cari a trebuit să se sprijine dominația lui în Ardeal era Impăratul Rudolf, un nebun, care întreba stelele în ce privește ce-l aștepta pe dânsul. Era vorba să se așeze în Ardeal arhiducele Maximilian, un fricos, care se presintase pentru coroana Poloniei și fusese ales altul, Sigismund de Suedia, și cele două armate s'au întâlnit, dar, în loc să încerce hotărârea prin arme, el a capitulat, la Bedzin și după aceia i-a părut rău, iar acum voia să întrebuițeze pe Mihai ca să câștige Polonia pe care n'o știuse el însuși cuceri: nu zicea niciodată că nu vrea să vie în Ardeal, dar punea condiții anume pentru ca să nu fie îndeplinite. Mihai Viteazul era considerat la Praga, la Viena, cele două Capitale de atunci ale Habsburgilor ca represintantul unui provizorat, care, în momentul când va veni Maximilian, va înceta. Vă puteți gândi pentru autoritatea unui om ce teribil este să fie considerat ca provizoriu.

La Viena și Praga, care nu voiau totuși să ia o hotărâre, dorința cea mai călduroasă era ca el să plece, deși nu aveau pe cine pune în loc. Pe de altă parte, Mihai a trebuit să aibă a face în Ardeal chiar cu niște oameni de o valoare morală foarte joasă. Impăratul trimesese acolo doi comisari cari nu aveau nici plenipotență, nici ban în buzunar, fiind puși să-l spioneze și să-l îndemne în fiecare moment a se duce. Unul era un om foarte simplu, Ungur de veche rasă bună, de origine secuiască, Mihail Szekély care a înțeles pe Mihai Viteazul cum un ostaș înțelege pe alt ostaș: e singurul care l-a tratat militarmente și căruia i-a părut rău când a văzut că el se prăbușește, și nu din vina lui. Alături era însă un Croat, David Ungnad, pe care Mihai a trebuit să-l cunoască în toate șovăielile unui spirit desgustător: vanitos, pretențios, incurcând pe alții și incurcându-se pe dânsul, dar trimetând rapoarte nesfârșite; a dat Dumnezeu de n'a văzut sfârșitul lui Mihai. Și, în afară de ei, doi, mai era doctorul Prezen, cel care trebuia să vină

cu bani, dar a zăbovit jumătate de an și a sosit fără bani ca și fără hotărâre, — fiindcă hotărârea în ce privește pe Mihai a venit, dar după ce el nu mai era în stare să se folosească de această hotărâre.

Împotriva, un Albanes, îmbătrânit în cele mai urâte războaie pomenite de istorie: războaiele religioase din Țările-de-Jos unde se produsese răscoala împotriva lui Filip al II-lea, care continua, și se trimiteau acolo, cu anumiți diplomați, și generali, a căror funcțiune era aceia de a amenința și, dacă se poate, de a omorâ. Prin urmare, experiența pe care și-o câștigase Basta era aceia din Țările-de-Jos, unde se făcuseră atâtea crime pe motiv de credință față de rege și de Dumnezeu. Un om amărât, bănuitor, înveninat, nesigur, supărat că nu intrase odată cu Mihai în Ardeal: Mihai dorise să fie împreună de la început, ca buni camarazi, dar, cum Basta n'a avut curajul să înainteze, Mihai a luat singur Ardealul. Trăind în mijlocul acestor oameni, ar fi trebuit să înșele și el, să mintă și el, să se prefacă și el, apărându-se împotriva acestor mijloace ignobile, dar recurgând dese ori și el la dânsule.

Am întreprins cercetarea din nou a actelor, cât mai multe, privitoare la viața lui. Și nu cu mintea unui profesor de treizeci de ani care nu știe ce-i viața. România părea pe la 1930 că e pe un drum așa de sigur încât nu credeam că trebuie să facem politică, și, silit să o fac pe răspunderea mea, cunoscusem personal toată minciuna, toată vânzarea, toată nesinceritatea care se găsește în viața politică pe care o încercasem pe spinarea și, fără vină, și pe obrazul meu. Știind acum ce este un prieten fals, ce este un ajutător care te compromite, și ce este să fii chemat pentru un anume rol și după câteva săptămâni să ți se dea a înțelege că trebuie să faci ceia ce făceau și ceilalți: să mături mucurile de țigări ale vieții politice dela noi; chemat pentru o funcție eroică, să mi se spuie că nu este cazul de așa ceva, ci să continuu un putred vicariat care să nu supere pe nimeni, așa am ajuns a fi eu. Deci omul de peste șaiszeci de ani care a trecut prin aceste umilințe fără să le fi meritat, și fără ca el să fi cerut situația care le aduce cu sine, omul care a dorit să fie sprijinit în intențiile sale de a face bine și n'a găsit în națiunea sa nici un fel de sprijin, altfel judecă o tragedie umană cum a fost a lui Mihai Viteazul. Dacă nu ar fi fost chiar acea mărturisire de la dânsul, încă îmi ajungea propria încercare pentru a înțelege această carieră așa cum a mers din lună în lună, din an în an, tot mai sus și către o primejdie tot mai mare.

Documentele lui Ștefan-cel-Mare s'au tipărit de multă vreme

înainte de războiu; ar fi bine ca și scrisorile lui Mihai Viteazul, traduse în românește, să se pună alături de Mărturisirea lui, și vă asigur că ar face bine sufletului oricărui ostaș. Este atâta sinceritate în ele, și nu este suflet omenesc care să nu fie mișcat de această continuă sinceritate. Trebuie să înlocuim astfel, chipul lui Mihai Viteazul călare pe calul de războiu, eroul fără contenire și să punem în locu-i altul, dela început până la sfârșit: martirul neînțelegerii, răutății și prostiei omenești. Cele două mari dovezi pentru dânsul sunt acestea: una expunerea pe care a făcut-o la Praga înaintea Împăratului. Primit la început ca un oaspete indenzirabil, trimis la han, abia întâmpinat de câțiva oameni, căci nu-i strânsese încă nevoia pe Imperiali, până nu a venit vestea că în Ardeal Basta a fost măturat prin acțiunea cancelarului polon Zamoyski, mult mai puternic decât un rege fără autoritate și inițiativă, Sigismund Báthory se întorsese în Ardeal. Acum a fost căutat Mihai de aceia cari, când nu era primejdie, nu știuseră să-l întâmpine și să-l găzduiască.

Acum el putea cere orice: era dreptul și era datoria lui. Mihai Viteazul n'a știut-o, și de aceia a murit. Trebuia un om pentru lucrul greu, dar el să știe refuza, să spună: nu merg decât dacă-mi dați Ardealul. Dar și fără aceasta, sufletul sincer a mers. Când, dușmanii au simțit apoi că pe acest Ardeal îl vrea pentru dânsul, ei au recurs la crimă. Mihai a primit, după victorie, în cort, visita câtorva soldați, cari îl convocau la Consiliul de războiu, ce trebuie să decidă ce se va face mai departe. Soldații lui Basta, camarazii de luptă, au venit să-l aresteze în numele aceluia, care nu avea niciun drept pentru că erau, unul lângă altul, comandanți a două armate deosebite, și, când a făcut gestul de uimire s'au aruncat bestiile asupra lui și l-au omorât.

Se împăcase cu Basta, trebuise să se împace cu Basta trecând peste toate resentimentele sale.

Până la sfârșit el declarase Împăratului, Marelui Duce de Toscana că el a fost drept și loial, credincios, fără ascunsuri, gata să lupte pentru creștinătate, cu tot riscul său. Voia să ridice creștinătatea răsăriteană unde fusese odinioară. Pe Dunăre îl aclamau Bulgarii cu șefii lor, episcopi greci, și unul dintre aceștia, Rali Paleologul, a stat lângă dânsul până la sfârșit. A fost o tragedie între direcția pe care o recomanda acest Bizantin și între aceia spre cari îl ducea tot sufletul lui, care se ținea de Ardeal, tot instinctul lui românesc legat de brazda Ardealului. Vlădica grec îl îndemna spre Adrianopol, spre Constantinopol ca să se încunună ca Împărat bizan-

tin. Pe lângă alte elemente de tragică suferință neconținută a lui Mihai trebuie să se adauge și această rezistență față de ispita lui Dionisie Rali: splendoarea Constantinopolului pe care el o părăsise pentru ca să se ție de pământul acesta de aspră viață țărănească, cu greutatea nobililor unguri, într'o stare de barbarie morală fără păreche, și cu orașele săsești care trăiau o liniștită viață îngustă.

Dar în Mărturisirile sale el nu vorbește nici de coroana bizantină, nici de dorința de a avea Ardealul și Moldova, ci de un singur lucru: creștinătatea, jertfa lui pentru creștinătate, dorința de a face să cadă stăpânirea păgână, de a șterge păcatul acestei profanări. Il vezi umblând din luptă în luptă, din nenorocire omenească în nenorocire omenească, din nedreptate suferită în altă nedreptate suferită, și el înseamnă că toate acestea le-a făcut, punând în primădie persoana sa, familia sa, țara sa, neamul său pentru a servi creștinătatea. Și, la urmă după ce arată că nimeni nu l-a ajutat, isprăvește cu strigătul suprem: că și așa rămâne în serviciul creștinătății.

N'am cunoscut în cercetarea istoriei un mai sincer strigăt decât acesta cum nici o mai grozavă tragedie decât a lui. Ni-l închipuim prea des făcând să scânteie sabia în dreapta și stânga și încântându-se de această strălucire, pe când inima lui plângea și sângea de pe urma cunoștinții a ceea ce se putea face, dar și a netrebniciei oamenilor cari îl puteau ajuta întru aceasta și n'au făcut-o.

N. Iorga

CÂNTECE

de R. HAN

CÂNTEC DE FĂGĂDUIALĂ

*Asemuind roua cu mărgele
Și cu mult aur holdele'n treer,
Te-oiu cânta iubire, ca un greer
Ascuns în pragul casei mele.*

*Lin cânta-voiu, iubirea mea lină
Cu gând la tine, codri'n dantele
Sub ceruri moi când răsar stele
In apus de firavă lumină.*

*Impărtășind tainele cu boarea
Cânta-voiu lângă ape safirii
Intunecatele dureri, ce știi
Că le'nsoțesc cu omul și cu floarea.*

*M'oiu înfiora pe inoptate
— Oarbă privighetoare în senin, —
Pentru cântul ce vreau să-ți închin
Cristal din cântecele toate.*

CÂNTEC

*Stă să-mi plângă inima
Plânset de obidă,
Intr'o floare de pădure
Plânset de obidă,
Suspinat pe undeva.*

*Stă să-mi plângă inima
Ce-o avea să'ndure?
Gândul cade la pământ
Ce-o avea să'ndure?
Pentru nimenea.....*

CĂTREN

*O rază mai albă mă'noie,
De inimă cum aş uita!
Dar în primăvara lârzie
Mă doare țărâna din ea.*

R. Han

PANEM ET CIRCENSES

— AMINTIRI —

de V. MAXIMILIAN

Septemvrie 1920.

Cincisprezece vagoane, încărcate la maximum, cu decoruri de teatru, costume și requizite, texte și orchestrații de operetă, porneau din gara de Nord spre capitala Banatului. Compania „Maximilian-Leonard” urma să se instaleze pentru totdeauna în vechiul și frumosul teatru Timișorean.

Nu trecuse un an măcar dela alipirea Timișoarei, Banatului căruia aparținea, și edilii, de pe atunci, ai acestui oraș, în frunte cu domnul Stan Vidrighin, printre atâtea chestiuni urgente de rezolvat, au găsit totuși vreme să se gândească și să ceară întemeierea unui teatru românesc.

Adevărații gospodari ai unei comune, nu au voie să uite, că cetățenilor le trebuie, nu numai acea „panem” de toate zilele ci și acele „circenses” dătătoare de energie și bună dispoziție. Căci fără o îndulcire a oboselii muncii, viața devine o povară, iar omul un animal hrănit pentru diferite întrebunțări. Emoțiile ce ni le procură artele și literatura, măresc puterea de vitalitate, dându-ne în acelaș timp mulțumirea de sine.

În vederea acestui lucru, cei îndrituiți și-au îndreptat atenția spre o companie de teatru cu muzică.

Repertoriul îndeajuns de răspândit și cunoscut al operetii, a părut ca cel mai nemerit mijloc să atragă la spectacolele în limba română, chiar pe minoritari. În plus, odată cu înființarea teatrului românesc în Banat se înființa la București și mult așteptata operă română, căreia Compania Maximilian-Leonard îi ceda teatrul Lyric.

Entuziasmați de scopul pentru care eram chemați, acceptasem să părăsim pe Bucureștenii noștri dragi și să ne devotăm acestui scop.

Inconjurați de camarazii noștri și într'o formație exactă ca aceea din capitala țării, Leonard și cu mine, am pornit hotărâți și convingși, că vom izbuti să ne facem simpatici și în capitala Banatului.

Pentru cucerirea acestei simpatii însă, trebuia să dăm o luptă nu tocmai ușoară. Cu toată vechimea trupei, cu tot repertoriul de peste cincizeci de operete, puse la punct, aveam împotriva noastră faptul, că eram prea puțin sau chiar de loc cunoscuți Timișorenilor. Nu puteam conta decât pe elementul ofițeresc, ce ne-a încurajat dela început, bucuros ca și noi că, împreună, putem realiza un lucru frumos și patriotic. Și ne mai bizuiam pe experiența noastră în conducere. Bine organizați cum eram, nu se putea să fim mai prejos de trupele maghiare ce ne precedase. Aveam ambiția ca reprezentațiile noastre să fie o mândrie pentru acei cari ne invitasă la Timișoara.

Frumusețea orașului ne cucerise. Dar, mai ales, frumusețea teatrului: o scenă mare, foyere, cabine spațioase și multe, iar sala de o minunată formă clasică, cu fotolii largi, acoperite cu catifea roșie, avea o acustică cum rar se întâlnește. O șoaptă parvenea clară până în cele din urmă rânduri ale galeriei. Plecasem din Teatrul Lyric, modest dar frumos și intram acum într'un teatru splendid din toate punctele de vedere.

Condițiunile în cari aveam să ne producem, nu puteau de cât să mărească efectul reprezentațiilor noastre. Și așa s'a întâmplat.

Acei cari nu l-au cunoscut, nu-și pot închipui jalea noastră profundă, că sub ochii noștri, am văzut pierind în flăcări vechiul, marele și minunatul teatru din Timișoara.

Frumusețea acestui teatru, ce ne amintea în tot momentul valoarea trupelor ce se perindase atâția ani înaintea noastră, amintiri bine fixate în memoria minoritarilor, cu toată grija ce ne inspira, a fost un mare stimulent pentru noi. Și tinerețea noastră era susceptibilă de acest stimulent.

Ziua în care hotărâsem deschiderea stagiunii, a fost 2 Octombrie 1920. O dată ce nu o pot uita. În această zi, începeam nu numai o stagiune de teatru, ca multe altele, de al căror început nu ne mai aducem ușor aminte. Ziua de 2 Octombrie însemna pentru noi primul pas într'o viață nouă, în mijlocul unei societăți, căreia trebuia să ne adaptăm și din punct de vedere artistic și din cel politic, astfel în cât să putem aduna la un loc cât mai des și cât mai mulți pe noii noștri concetățeni. Și cred că nu greșesc când spun că „Teatrul” are și puterea și menirea să desăvârșască o asemenea aporie.

Pentru o cât mai sigură izbândă, am ales pentru spectacolul de deschidere, opera comică: „De-ași fi rege” de Adam. Era indicată pentru planul nostru de lucru. Ne dădea prilejul ca în afară de bogăția decorurilor și a costumelor exotice, să punem în evidență, întreg ansamblul muzical, compus dintr'o orchestră și un cor numeros, în mijlocul cărora se produceau cele mai frumoase voci ale Companiei.

Scumpul și neuitatul meu prieten Leonard, plecase la Timișoara, împreună cu trupa, cu câteva zile înainte de ziua fixată pentru deschiderea stagiunii. Era nevoie ca artiștii să ia contact prin câteva repetiții, cu scena Teatrului. Și totdeodată, ca fiecare din componenții trupei, să-și poată găsi locuința, ceea ce nu era așa de simplu pe vremea aceea, pentru niște persoane necunoscute.

Eu rămăsesem în București, unde așteptam lămurirea unei situații extrem de îngrijorătoare. Semnasem cu Ministerul Artelor contractul de transferare; opera intrase la București, în teatrul nostru; expediasem la Timișoara trupa și tot materialul tehnic, vândut statului, dar nu primisem un leu măcar. Deși toate acestea erau înfăptuite, se pusese deodată întrebarea dacă n'ar fi mai bine ca înființarea operii române să se facă după terminarea reparației podului dela Cerna-Vodă, distrus în timpul războiului?!

Răspunsul a fost dezesperarea noastră.

Cu puțină bună-voință s'a găsit în sfârșit soluția să se înființeze Opera română și să se refacă și podul. Mi s'a achitat o primă rată și am plecat la Timișoara, unde am sosit cu trei ore înainte de începerea primei reprezentații.

Multe ore de drum au fost incapabile să mă obosească și să mă fixeze locului. Mă mutam dela o fereastră la alta, în tot lungul coridorului. Imi era teamă să nu întârzie trenul și eu să nu fiu la inaugurare, ce mi-o închipuiam în toate chipurile, și bune și rele. Imi ziceam: „Cu siguranță că o să ni se ofere flori și poate chiar coroane cu panglici tricolore? Dar dacă niscaiva iredentști o să ne fluere? Dacă o să ne puie și vr'o bombă sub scenă?! Mai bine dacă ar întârzia trenul. Nu, n'o să fie nimic. Doar vr'un discurs din partea primarului. Și eu va trebui să răspund. Ia să pregătesc câteva fraze.” Și cu cât distanța București—Timișoara se micșora cu atât frământările mele creșteau. În sfârșit trenul intră în gara principală. Pe peron zăresc pe Leonard în mijlocul unui grup de camarazi. Eram așteptat. Pentru prima oară mi se întâmpla așa ceva. O asemenea atenție îmi era necunoscută în calitate de Director. M'a surprins în mod plăcut, cu toate că explicam această

atenție prin faptul că aduceam cu mine câteva sute de mii de lei. Ar fi fost un motiv destul de puternic. Nu citeam însă de loc pe fața camarazilor bucuria sosirii mele. Din potrivă. Fețele lor prelungi, păreau că vor să mă consoleze. Cîntea, ce mi se făcea așteptându-mă la gară era să mi se anunțe trista veste, că nu putem deschide stagiunea în acea seară. Se rătăciseră o parte din vagoane! Și tocmai acelea ce conțineau decorurile operei: „De-ași fi rege!”

— Ați anunțat amânarea?

— Nu, mi s'a răspuns.

— De ce?

— Te-am așteptat să ne consultăm.

Intr'un oraș mare ca Timișoara, afișarea unei asemenea știri, cu câteva ore înainte de spectacol, era o imposibilitate. De la singura tipografie românească, n'am putut obține de cât seara târziu, un anunț scurt, pe care publicul surprins și dezamăgit l-a găsit lipit pe ușile închise ale Teatrului.

Am făcut o impresie penibilă.

Nimeni nu credea în seriozitatea motivului ce-l invocam ca scuză acestei amânări. Din vorba și privirea protectorilor noștri autorizați, înțelegeam cum ni se retrăgea încrederea de care aveam nevoie. Ori, fără sprijinul acestora, eram pierduți. Prima mea noapte la Timișoara a fost o noapte de rușine, de înfrângere și de dezesperare! Vedeam înaintea ochilor o prăpastie deschisă și încăpătoare pentru noi, Directorii, cu trupă cu tot.

Trebuia totuși să găsim o soluție.

Nu știu cine a spus că soluții sunt multe și pentru orice chestiune. Totul este să știi care-i cea mai bună.

Pentru noi cea mai bună soluție a fost să înlocuim opera comică „De-ași fi rege” cu „Doamna în Hermină” de Gilbert, operetă tot așa de bogată în ansamblu muzical și montare ca și „De-ași fi rege” și pentru care ne sosise toate accesoriile necesare.

Ca să avem timp de reclamă am lăsat trei zile libere și am anunțat deschiderea stagiunii cu această operetă: Marți 5 Octombrie 1920.

Ziua de Marți nu mi-a purtat niciodată noroc, de aceea am evitat întotdeauna să încep ceva Marțea. Forțat de împrejurări și de stăruințele lui Leonard am fost nevoit să renunț de data aceasta la cabulele mele.

În fața unui public distins, într'o sală ocupată „peste plin” în seara de Marți 5 Octombrie 1920, orele 9 seara, s'a deschis la

Timișoara, în vechea clădire, prima stagiune de teatru românesc cu Compania de Operetă „Maximilian-Leonard”, ce urma să devie Compania locală și permanentă a Capitalei Banatului.

După primul gong s'a făcut o tăcere de „sală pustie”. După al doilea s'a atacat uvertura. Un fior neîntâlnit în cariera de artist a cuprins întreaga trupă.

Sfârșitul actului întâi al acestei operete culminează într'un admirabil ansamblu muzical cu dans și veselie al unui numeros grup de ofițeri Croați în tovărășia unui tot așa de mare număr de balerine. Trupa, costumele, muzica și execuția ei, toate au făcut un efect minunat asupra spectatorilor. Ridicările repetate de cortină, anunțau un mare succes. Totuși...

În actul al II-lea, Doamna Annie Aurian, care interpreta rolul „Doamnei în Hermină”, coborând din rama unui portret — cum cerea textul operetii — s'a prăvălit dela o înălțime de doi metri, pe treptele scării ce trebuia să coboare. A fost un moment de groază. Ne-am închipuit imediat, că o mână criminală a rupt scara.

Din fericire nu s'a întâmplat nimic grav. Reprezentația a continuat în aceleași condiții frumoase și cu aceeași disciplină cum începuse. Pentru mine însă, această neplăcută întâmplare, ce putea să se transforme într'o nenorocire, a fost al doilea semn rău prevestitor.

Actul al III-lea, nou și interesant ca desnodământ, are marea calitate de a fi împodobit cu scene de un comic ales, astfel în cât ultima lăsare de cortină s'a făcut într'un entuziasm general.

Trebuie s'o spun, cu toată recunoștința pentru foștii mei camarazi, că succesul acelei seri memorabile se datorește în cea mai mare parte devotamentului cu care aceștia au ținut să servească înființarea unui teatru românesc permanent la Timișoara.

Amânarea deschiderii stagiunii și schimbarea afișului produse în public oare care îndoială și rezervă, în defavoarea noastră. În această atmosferă, am început prima reprezentație.

Se zice că un clown, ca să obție succesul pe care îl urmărea și-ar fi scos ochii și i-ar fi aruncat în public, producând homerice hohote de râs. Fiecare dintre noi, dela cel mai mic până la cel mai de seamă protagonist, ar fi fost în stare să întrebuițeze acelaș procedeu în folosul unei depline răușite. În acea seară de 5 Octombrie 1920, componenții trupei „Maximilian-Leonard” au servit publicului Timișorean, cred, tot ce-au avut mai frumos din viața lor de artiști.

Pentru aceasta nu ni s'au ținut nici discursuri și nici nu ni s'au aruncat flori.

Mulțumirea noastră că am risipit neîncrederea ce ni se arătase a fost mare și deajuns.

Începusem, însăfârșit, stagiunea și încă cu piciorul drept.

Reprezentațiile se succedau regulat și aproape în fiecare seară, afișul nostru anunța o nouă operetă. Publicul se convinsese că într'adevăr eram o companie bine organizată cu un repertoriu verificat de gustul și critica Bucureștiului. Numărul spectatorilor se menținea onorabil, iar prietenii noastre se înmulțeau. Relele mele presimțiri păreau că au dat greș.

În ziua de 30 Octomvrie a aceluiaș an, sosește în Timișoara, domnul General Rășcanu, pe atunci Ministrul Armatei.

Aflând de frumoasele rezultate ale activității noastre artistice, și-a exprimat dorința să asiste la reprezentația din acea seară. Trebuia să se joace tot „De-ași fi rege!”

La orele patru și jumătate, după amiază, mă pregăteam tocmai să ies din hotel să iau ultimele dispoziții în vederea distinsului oaspe. Deodată ușa camerei mele se deschide brusc și electricianul trupei, năvălește desfigurat, abea respirând, cu cuvintele:

— Domnule Director, arde teatrul!!!...

Fără să mai întreb ceva, am alergat îngrozit la locul dezastului. Un fum gros ieșea din toate părțile acoperișului. Cu ajutorul camarazilor am început salvarea costumelor și a repertoriului.

Intr'o jumătate de oră însă, flăcările coprinse întreaga clădire. Armata, pompierii, artiștii au făcut tot ce omeneste s'a putut face. Cu toate acestea, a doua zi de dimineață, din falnicul teatru în care se consumase atâtea emoții, pe scenă ca și în sală, în cursul celor 60 de ani de existență; din acea măreție arhitecturală, nu mai rămăsese de cât forma unui enorm cazan smolit. În văpaia acestui incendiu s'au topit multe iluzii și am pierdut o mare și scumpă prietenie. Cenușa de pe fundul enormului cazan smolit a acoperit multă vreme ființa unui teatru românesc permanent în Banat. Și tot mistuirea vechiului teatru din Timișoara a pricinuit moartea marei și singurei trupe de operetă pe care o aveam.

Au trecut 16 ani de la acest incendiu.

Lovitura ce-am suferit nu se poate uita.

Era un caz de forță majoră, dar nu ne-am folosit de el. Am rămas locului, am plătit o trupă întreagă fără să joace, dar n'am dat satisfacție acelor cari ar fi vrut să ne vadă plecând. Ne-am făcut datoria, cu toate sacrificiile, improvizând un nou adăpost,

unde ne-am continuat cu aceeași demnitate activitatea noastră artistică. Impresia ce a lăsat plecarea noastră din Timișoara se poate vedea din articolul D-lui Profesor și deputat Brasey, publicat în „Cuvântul Banatului” și pe care îmi iau îngăduința să-l reproduc. „S'au dus...”

„De azi înainte vom petrece serile în cafenelele cețoase ale orașului.

„Nu vom mai auzi tradusă în limba noastră, veselie muzicală vieneză sau melodiile frumoaselor opere comice franceze. Vom trăi parfumul clipelor de vrajă și prin mintea noastră vor trece, în veselă farandolă, succesele trecute ale companiei de operete, care s'a dus.

„Stagiunea încheiată alaltăieri seara, a fost un apostolat. Compania Lirică „Maximilian-Leonard” a înregistrat un singur beneficiu: mulțumirea morală de a fi cântat românește, câteva luni, în capitala Banatului. Stagiunea Companiei de operete a fost și un act de curaj.

„Veniți din capitala României, unde erau cunoscuți și iubiți, artiștii Companiei lirice au înfruntat neîncrederea unui public puțin prevenit; au reușit să adune după câteva reprezentații un număr din ce în ce crescând, de spectatori de origine străină; au văzut năruindu-se succesul tactului lor artistic, printr'o inovație fatală și au suferit dubla lovitură, morală și materială, a incendiului.

„N'au disperat. Ca niște soldați în campanie, artiștii companiei lirice, au pornit să-și facă un teatru nou. Au dat concerte. Au colizat și au jucat înainte, într'o sală redusă și au isprăvit stagiunea la Timișoara.

„Nu întrebați cu ce impresii au plecat din orașul nostru...”

„Artiștii sunt întotdeauna idealști. „Micile” mizerii s'au uitat. Trupa de operetă a plecat cu mângâierea că în urma ei a rămas ceva mai multă simțire românească, ceva mai multă încredere. Dar noi?

„Ca într'un caleidoscop, vor răsări de aci înainte, imaginile celor patru luni de teatru românesc, în mintea noastră.

„Silueta elegantă a lui Leonard, căldura glasului și vioiciunea jocului său de scenă.

„Aparițiile atât de simpatice ale iubitului nostru Maximilian, mimica lui irezistibilă și sunetul atât de fin al vocii sale inteligente. Capul extraordinar a lui Gheorghiu; timbrul atât de comic al vocii lui Timică și adâncimea glasului de bariton a lui Petrovițescu. Ne vom aduce aminte de siluetele fine ale artistelor. D-na

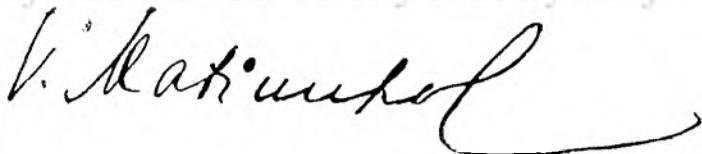
Aurian, întotdeauna elegantă, vioaie, cuceritoare. D-na Mavrodî, cu vocea d-sale puternică, frumoasă și sigură. Notele cristaline ale d-nei Simionescu, jocul îndrăcit al Sofiei Ionescu și căldura muzicală a d-nei Tuțuianu. Și toți ceilalți cu succesele lor cunoscute și figura simpatică a bunului Maestru Franck și figura nervoasă a lui Schwarzmann. Toate vor trece prin mintea noastră, când orchestra cafenelii va măcina vr'o arie din „Vanzătorul de pasări” din „Suzana”, din „Cowboyul”, din „Farmecul unui vals”, din „Floarea din Stambul” sau din „De-ași fi rege!” Și ne vom aminti cu melancolie, că le-am auzit cântate în românește și că artiștii noștri s'au dus.

„Și va fi singura noastră mângâiere, ideia că alți români, în alte orașe ale țării noastre, se bucură de cântecul românesc al artiștilor companiei lirice”.

Astăzi, când în turneurile ce le fac anual, joc vr'o reprezentație pe scena noului teatru, mi se strânge inima ca la vederea ființei iubite, care te-a făcut să suferi, și pe care o regăsești la brațul altuia și mai frumoasă, ca atunci când te-a părăsit.

București, 18 Mai 1936.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SANATORIU

de MIHAIL CHIRNOAGĂ

PENTRU BETIY PRICU

Nora iubea florile. Zilnic părăsea camera pe furiș, pentru a trece în spatele sanatoriului și a culege depe coasta muntelui florile pestrițe ale primăverii înstăpânită de o săptămână cu bărbătească încăpățănare pretutindeni. În după amiaza aceasta alegea toporașii a căror culoare discretă, parcă istovită de o timpurie oboseală, aproape o emoționa. Când implini buchețelul, cobori în fugă să-l pună într'un pahar.

— N'a venit doctorul pe-aici? O întrebă pe Cella fără s'o privească.

— Nu, răspunse aceasta jumătate din cap.

— Erau mai frumoși, continuă Nora, așezând codițele fragede în apă, acolo printre iarba crudă.

Păreau ce-i dreptul niște domnișori palizi, dar nu mai puțin eleganți. Acum sunt ca niște inimi îmbătrânite.

Cella știu imediat unde se gândea Nora. Ah! Dacă viața s'ar reduce numai la dragoste și singura preocupare ar fi bărbății, așa cum crede Nora, ce s'ar mai alege din ea. Dar imediat inima i se strânse ciudat și rămânând cu ochii pe fereastră murmură: „dragostea”. Un mic și imperceptibil fior se desprinde din inimă. Privi cu o ură spontană spre Nora. Aceasta stătea turcește pe pat, într'o poziție incomodă, dar toate liniile trupului, înfășurate într'o voluptoasă lene săriră în ochii Cellei și'ntrânsa se topi pe loc ciuda, pentru a face loc unei mile adânci. „Ea care a cunoscut atâtea iubiri și-atâtea decepții!” își spunea. Ferestrele erau cenușii ca de var stins, iar dincolo de ele peisagiul muntos se desena culme după culme, până'ntr'un fund îndepărtat. Cella privea peste creste însă nu vedea nimic. O vie curiozitate i se iscă pentru prima oară. Nora era obosită, poate din cauza florilor culese, poate din altceva și pe acest altceva sufletul ei îl dorea cu încăpățănare. Tremura toată sub plapoma trasă până la gât de nerăbdare și totuși cu-

raju! îi lipsea. Capul fetei se aplecase pe un umăr și un obraz, prea lumina! acum, deforma întreaga ei figură. „Se gândește desigur la ei, la bărbații cari și-au lăsat urmele lor trainice în sufletul ars de o necontenită flacăra viorie”. Și în clipa aceea Cella fu conștientă de imensa prăpastie ce le despărțea. Nora cu atâtea iubiri, unele poate scrum, altele viețuind ascunse, dureroase și chinuitoare, iar ea fată pură, neștiutoare, în care bărbații au trăit totdeauna sub un semn întrebător. Nora era și ea o femeie, dar încărcată de-atâtea și-atâtea experiențe ce o îmbogățeau putând s'o facă și fericită și nefericită, în timp ce ea e goală, e seacă și uscată ca un pământ ars prea mult de soare. Dori s'o întrebe:

— Nora, poți trăi acum fără să iubești?

Ii fu rușine să nu spună vreo nerozie, ea care nu avea de unde să știe ceva despre iubire. Privea la Nora printre genele strânse și fața prietenei căpătase o rotunzime pretutindeni egală, încadrată de părul ce lăsa șuvițe dezordonate pe umeri. Nasul mic, gura puțin alungită cu un zâmbet oboșit. Nora era de o frumusețe strălucitoare și totuși discretă în acele clipe. „Nora, Nora, începu în gând, copleșită. Privește la mine și înțelege că aștept de-atâta timp să-mi vorbești, să te împărtășești. Știu că ascunzi un secret mare. Poate o fi Mihail, despre care ai început odată o poveste, aproape neverosimilă, sau altul o fi! Cum poate ființa ta mică să închidă atâtea nepătrunse taine? Vorbește-mi Nora despre dragoste. Voi închide ochii și voi asculta. Poate voi învăța, în felul acesta, să iubesc și eu!”

Se gândea astfel încontinuu, alunecând într'o stare sufletească de dulce așteptare. Nora însă continua să stea nemișcată, cufundată în neștiutele-i gânduri. Toate lucrurile păreau amorțite. Se auzi afară un șgomot ce ținu câteva clipe. Nora ridică atunci capul. Părea că ochii săi plutesc în lacrimi. Cella simți că i se strânge inima.

— Au căzut toporașii spuse ea deodată cu o voce istovită, ca să curme tăcerea, apăsătoare.

— Da, poate ar trebui schimbat paharul, zâmbi cealaltă ridicându-se. E și acesta un gest tainic.

Și-atunci se petrecu în cameră o ciudată schimbare, lucrurile colorându-se brusc, crescând, agitându-se.

Înțepenită în patul ei Cella ascultă câteva clipe glasul Norei cu ochii deschiși, apoi îi închise. Fata se mișca în jurul florilor, vorbindu-le, dar cu un glas pătimaș, străbătut de o bogată senzualitate deslănțuită ce venea să se așeze indecentă pe lucruri, pe ferestrele mari, pe urechile infiorate ale Cellei. Ea simți șuvoiul

cald din vocea prietenii, dar nu putu să-l înlătore și el rămase să alunece spre adâncul inimei inecându-l. Un gând o străbătu pe Cella și la lumina lui putu să-și crească o nețărmită bucurie: „Cu acelaș glas alintă ea bărbații”. Și convinsă de aceasta deschizând larg porțile atenției înfiorate, se lăsă cutropită de scena de dragoste la care lua parte, fără să vrea. Undeva, misterioasă, prezența unui bărbat excita glasul Norei și nu mai era nici o îndoială că unei ființe dragi, ascunsă și îndepărtată, îi vorbește Nora în momentele acestea. Cella se lăsă pătrunsă până în carne de toate înțelesurile ce se degajau din glasul echivoc al Norei și acesta deschidea porți vii fanteziei amorțite. Prin ea lua cunoștință cu toți cei ce au trecut peste viața sbuciumată a prietenei și tot ea desvăluia misterul atât de adânc al celor ce se pot întâmpla între doi iubiți. Și Nora nu mai înceta, continuând să-i alinte, însuflețind viețile moarte ale florilor.

— Și tu, și tu, spunea, mic și prostuț! Acum ești obosit, nu te mai poți ridica, deaceia te iubesc.

Din pat Cella îi auzea vocea, încetă, căci Nora o adresa doar florilor — ce se pierdea curând. Inima bătea repede săltând ca o minge isbită în răstimpuri inegale, până când simți că un mic firisor de sânge ia naștere din fundul pieptului. Tuși deodată cu violență și-abia mai avu timpul să zărească, aplecată peste pat, scuiptoarea albă în care scuipea pierdută și fericită. Când deschise ochii Nora se afla la capul patului îngrijorată și palidă.

— Cella, ți-i rău, fată dragă.

— Nu, nu, răspunse în grabă cu o frică neînțelească. Nu mai am nimic. Totul a trecut.

Apucă mâna Norei și palma transpira ușor.

— Dar ai scuipat sânge!

Nu răspunse, gândind: „ce importanță mai are aceasta?”

Dar totul venise la timp, căci Nora stătea lângă dânsa și nu i-ar refuza nimic din ce i-ar cere.

— N'a fost nimic, mai repetă. Numai tu să-mi spui Nora, cel puțin cu Mihail cum a fost. Scriitorul acela, Mihail, te chinue mult nu-i așa? Nora se întunecă. „Vrea să-i spun. Ce pot spune oare? Toate au trecut, toate, nimic nu mai are importanță acum, nici măcar amintirea, ca și cum nimic n'ar fi fost.

Cella înțelese tăcuta ei îngândurare și se lăsă cu tristețe într'nsa. Vroia să-i spună: „atunci lasă Nora, lasă!” Vorbi Nora:

— Ar fi bine totuși să chem doctorul. Doar ai scuipat sânge.

— Da, am scuipat, o reținu Cella. Dar cât de grav mai e lucrul acesta?

Tăcură întristate. Sanatoriul, tuberculoza, trăiră viu o clipă în sufletele lor. Ținând mâna prietenei Cella se simți înduioșată:

— Lasă dragostea Nora! Spune-mi mai curând despre primăvară. Nu-i așa că e frumos afară? Soarele? Florile? Cât de dureros e să nu te poți mișca din pat!

Zâmbea gata să plângă.

— Va trece, va trece, rosti Nora gânditoare.

Mai târziu veni sora. Cella simți în nări aerul jilav al primăverii adus în rochiile înfioiate ale sorei. Ea bătu cu mișcări repezi termometrele. Le dădu Norei și eși fără să scoată o vorbă. Cella ridică brațul. O ajută Nora. Pe pielea umedă firele de păr cârlionțat apărură conturând, o mică pată brună. Ele erau atât de departe de boală! În mijlocul lor Nora așeză balonașul cu argint, apoi închise brațul vârându-l sub plapomă. Minutele trecută amorțite, egale. La ora exactă sora se înapoie și acelaș miros jilav de pământ plin de apă și plante crude înfioră nările Cellei. Ea îl respiră adânc cu toți plămânii desfăcuți. Sora privi termometrele încruntându-se, apoi luă creionul și notă temperatura. Nora ceti însemnarea sorei clătî-nând capul. Umbre mari năvăliră pe ferestre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O diversiune în viața monotonă era terasa. Acolo și iarna și vara lumina umplea încăperea, când difuză, când vie, după anotimp. Și peisagiul căpăta o noua valoare, fără restricțiile pereților. Cele câteva paturi cu spații inegale între ele, stăteau toată ziua cu blănurile bogate desfăcute înlături, așteptând.

Nora se întoarse înfrigurată de afară, trase scaunul cu aparatul mic lângă pat și se vâri cu gesturi grăbite sub blană. Lăsase numai mâna dreaptă afară cu ajutorul căreia regula intensitatea firului subțire de muzică. Găsi înșfârșit tăria ajustată desăvârșitei liniști depe terasă, după care vârând brațul sub blană și închizând ochii se lăsă furată de vise. Melodia se scurgea ușoară, se revărsa dela capul patului peste blana bine închisă, aluneca pe lângă urechile trandafirii ale Cellei, mergând să agonizeze ca un stol de fluturi leneși lângă ferestrele imense ale terasei. Prin geamuri se văd copacii stufoși, brazii subțiri și înalți, stejarii rotați, frământându-se în toate chipurile. Ramurile lor se caută cu neastâmpăr, se strâng, se resping într'un joc necurmat ce denunță prezența vântului. Cei mai apropiați sunt și cei mai înalți; ei seamănă cu niște bărbați spătoși, îmbrăcați în haine lungi până la pământ, ce fac dese reverențe orașului întins la picioarele muntelui. Cella îi privește cu ochii pe

jumătate închiși, fascinată de măreția lor, de aplecările mlădioase, de via și neistovita lor activitate. Se lasă dusă de gândurile ce desăvârșesc un cerc din ce în ce maimic, mai concret. Încă o clipă și ea ține în brațe trupul vânjos al copacului ca pe-al unui bărbat adevărat, pe care-l sărută începând dela poalele hainelor spre capul pierdut în nori. E în gestul acesta supus o nesfârșită mulțumire ce-i istovește îndârjita rezistență aprinsă din trup, făcând-o să-și răstoarne capul pe pernă, să nu mai vadă fereastra cu jocuri nenumărate și perfide. Un clopoțel fără timbru bate pauza. Sunetul curat și liniar o readuce dintr'o lume de umbre într'una reală. Nora pare că doarme dar niciodată ea nu va ști care-i granița ce desparte somnul Norei de visul ei. Tuși ca s'o deștepte. Pleoapele prietenii tresăriră speriate, dar amorțiră avare imediat, peste pivnițele cu zece lacăte ale tainelor purtate cu dânsa.

Simțământul chinuitor de a ști odată, curiozitatea aprinsă, se deșteptară în Cella și rămaseră întrânsa ca pietre de neurnit.

— Nora, strigă iritată, cu glasul sufocat.

Fata întoarse capul deschizând ochii. Privirile-i patinară venind din mari depărtări amorțite și Cella înțelese mai bine ca niciodată, că toate încercările vor fi inutile, dacă de undeva nu va cobori un ajutor străin. O mânie surdă împotriva acestui cerc de fier al neștiinței sale i se rostogoli în suflet. Fără să mai poată gândi just se ridică pe pat trăgându-se mai sus să-și libereze brațele. Mânia îi interzicea cuvintele.

— Nora, începu după istovitoare greutăți. Cunoști dragostea, Nora, și nimic nu vrei să divulgi. Spune-mi măcar cum știu bărbații să mângâie. Nu te voi mai întreba nimic altceva.

Spumega ușor în colțul buzelor și conștiința salivei aruncată o potoli.

— Tu știi doar că niciodată n'am iubit și că primul lucru pe care-l voi căuta la eșirea din sanatoriu va fi dragostea. Dar tu trebuie să-mi spui. De când aștept oare?

Pierdută în propria-i răsuflare, își lăsă brațele grele pe pernă, prăbușită în valul unei amețeli ce ținu câteva secunde. Inconștient Nora întoarse butonul curmând muzica. Liniștea era întreruptă de lungul mers al vântului pe lângă pereții clădirii. Părea nervoasă cu fața aprinsă ușor.

— Cella, fată dragă, potolește-te. Dacă nu te cumințești sun sora. Nu știam pentruce febra ta nu scade de câteva zile. Să știi că te divulg. Ce sunt scenele astea? Ea râdea ușor amuzată. Cella întoarse ochii umeziți.

— Nu pot, nu pot, trebuie să înțelegi, până ce nu-mi vei spune, scânci.

— Ce să-și spun? tresări deodată aprinsă Nora ridicând un glas brutal. Nu voi putea spune niciodată nimic, acesta-i esențialul. Nu voi putea rosti nici un cuvânt despre dragoste. Ceeace știu e că literatura e un lung șir de minciuni, asta e, asta e. Restul se pierde undeva unde nimeni nu poate pătrunde cu înțelegerea.

Tremura năpădită de amintirile ce-și răspândiră chemarea lor în întregea-i ființă. Infuriată, nemai putându-se stăpâni se ridică în perne agitănd brațele.

— Ascultă Cella, rosti printre dinții strânși, a fi sărutată sau a te lăsa, este mult mai mult decât pot spune cuvintele noastre.

— Tu ai fost, tu ai fost? o întrerupse țipătul ciudat de pasăre lovită în aripi, al Cellei.

Nora se lăsă istovită pe perne isbucnind într'un răs isteric. O învălui o moleșeală generală. Ce avea a spune lucrurile acestea grave și profunde? Neliniștile, atâtea chinuri, lucrurile cele mai intime? Să tacă, să tacă...

O cuprinse scârba de viață.

— Nora, Nora, auzea glasul Cellei.

Acum o ura. De ce n'a iubit înainte de a se îmbolnăvi și de ce nu se leagă acum de doctor. Acesta este doar un tip.

Ce prostie, ce imensă prostie să înveți dragostea din povești.

O invadează din nou dorința de a se ridica spre a-i arunca în față cuvinte umilitoare, s'o desființeze. Ea, ea avusese curajul dragostelor ei și pentru ele suferise.

Trase blana peste cap să nu mai audă, să nu mai simtă.

Totul se isprăvi în clipa în care întunericul o înconjură din toate părțile.

Cella sună, deși mai plângea. Cu un aer viclean, sora apărui imediat.

— Soră, du-mă în cameră.

— Ce-a fost dădă aici? O întrebă împingând patul.

Fata ridică din umeri. Cu adevărat nimic nu mai știa.

Totul se desfășurase ca într'un vis.

Când veni doctorul era aproape întuneric. Intrând, Nora își găsi prietena dormind. Avea somnul agitat și mișcărilor convulsive ale brațelor îi deșteptară o imensă milă.

După plecarea doctorului se aprinse lumina. Se deșteptă și Cella. Clipele egale erau înșirate de pendula depe culoar. Orașul se vedea sclipitor, mai joș de înălțimea ochilor cu toate luminile

aprinse. Se păru că strada se agită o clipă. Pași alergau pe lângă grilajul sanatoriului, apoi fluerătura disperată a unui sergent tăie liniștea. Cineva strigă: „a fugit pe-aici domnule sergent; trebuie c'a luat-o prin pădure”. Și puțin mai târziu: „prin spatele sanatoriului; am găsit urma!”

Inima Cellei pocnea cu obișnuitul șgomot sec. Căscă gura pentru a putea prinde mai bine înțelesul celor ce se desfășurau afară. După puțin timp, totul intră în vechea tăcere. „A fost un pungaș”, gândi Nora nu dăduse nici o atenție; cu fruntea încruntată se apucase să cetească.

Deodată, deasupra camerii lor, la etaj un patefon deschis revărsă muzica unui puternic cor. Între timp se auzeau pași mișcându-se prin odae fără astâmpăr și nu mai rămânea nici o îndoială că mersul era al unui... Dar nu se putea... Nu era adevărat cece se auzea sus. Nora părăsise cartea sprijinindu-și fața palidă în palme. Părea că se gândește undeva, însă era tot atât de atentă ca și Cella. Ochii încremeniți străluciră câțva timp, având o căutătură curioasă, ce vorbea foarte clar.

— Ce poate fi? tresări Cella cu glasul sugrumat.

— Nu știu. Cum vrei oare să știu? Un patefon.

Era cu adevărat un patefon, dar nu asta aștepta Cella.

Imbujorată Nora sună lung, cu un deget nervos.

— E cineva sus, sora?

— A venit un tânăr în seara asta.

— Un tânăr? tresări Nora, galbenă de moarte. Asta nu-i posibil. Va trebui să-i vorbim doctorului. El știe?

— Știe cu siguranță. Nimeni nu intră în sanatoriu fără știrea lui.

Nora se ridică de pe pat, merse la fereastră să-și sprijine capul pe sticla rece. Fără să se întoarcă concedie femeia. Mai târziu, revenind să cetească era albă ca varul, cu mișcări dezordonate ca de femeie beată.

Luă cartea în mâini, dar nu putu să urmărească șirurile.

— Tu, tu ce zici Cella? Un bărbat în sanatoriu. E groaznic, nu crezi?

Ultimele cuvinte aproape le șueră. Aiurită, Cella nu răspunse. Inchise ochii să adoarmă, cuprinsă de presimțiri. Peste orașul îndepărtat, înainte de a adormi, văzu fluturându-se o batistă uriasă: „poate febră, poate semn bun”, gândise atunci.

Lucrurile pătrunseră ușor în normal evenimentul topindu-și

contururile în viața obișnuită. Nora culegea ca mai înainte floricele în orele de repaos când se putea strecura nevăzută în parc. La orele acestea de obicei doctorul părăsește sanatoriul în mașina albăstrue. Nora așteaptă până ce șgomotul motorului se stinse și cobori în vârful picioarelor. În mână stângă ținea buchetul iar cu dreapta culegea rupând tulpina fragedă dela pământ și distribuindu-le simetric după culoare. Când se opri aproape de gardul de sârmă și stătu în fața parcului dreptă, oboseala o cuprinse răsbunându-se, încât aruncă buchetul furioasă. Florile se împrăștiară lipsite de orice farmec sau viață. Fata întinse brațele cu o violentă mișcare de eliberare și pielea albă străluci victorioasă în soare. Când le coboră erau mai grele, ca și cum lumina s'ar fi strecurat materială sub derma golită în prealabil de sânge. Mergea acum pe alee cu capul în jos, călcând rar și mulțumită

Nu peste mult va părăsi sanatoriul și gândul îi strecură o calmă înduioșare.

Privi clădirea. Era scăldată toată în soare. Ca un uriaș izolat în mijlocul pădurii și gol, așa era sanatoriul alb înconjurat de verdeața crudă. Pereții își trimeteau strălucirea vie până la mari depărtări. Il iubi cu intensitate câteva clipe ca pe un om, ca pe o ființă apropiată. Atâtea camere ale clădirii pline cu amintiri, atâtea umbre ce o încărcau. Pipăia cu privirile transformate în antene fiecare etaj, fiecare fereastră până când un scurt curent o străbătu. La etaj era un tânăr îmbrăcat cu o cămașă mov deschisă la gât, dar nimic nu putea să vadă prea bine în afara dinților albi ce o tulburau peste măsură. Era pentru prima oară când îl vedea și prezența sa impertinentă, cu zâmbetul nepăsător arborat pe buzele subțiri, o fascina, producându-i o dulce amețeală. Lumina soarelui îl bătea din toate părțile, accentuându-i strălucirea în cadrul negru.

„E ca un tablou” rosti pierdută. Tânărul o salută cu o elegantă aplecare a capului la care ea răspunde inconstientă. Se opri tocmai în umbra clădirii unde se simiți la adăpost. Inima bătea un ritm precipitat. Aceasta o sperie deabinelea. „Dar sunt beată!” își spuse trecându-și mâna peste fruntea de ghiață.

Intră în cameră fără șgomot secată de forțe. Cella o privi bucuroasă, cu ochii mari. Fata trecu spre patul ei, însă din drum se întoarse așezându-se la picioarele prietenei. Capul îi alunecă pe piept, brațele așezate pe genunchi adunară între ele o ființă imaginară și în poziția aceasta, pe nesimțite Nora începu să plângă la început ușor, mai târziu cu suspine adânci. Pe Cella o cuprinse o străvezie amărăciune presimțind cu o ascuțită intuiție cele ce s'au

petrecut. Părul Norei rămânea nemișcat prins în câteva ace și culoarea lui blondă căpătase un luciu smălțuit. Dar altceva se vedea din părul Norei strălucitor acum: o dorință de viață. Nu clintea nimic, dar răsbătea dela rădăcină ca un fluviu misterios. Și din suspinele ce se încălecau și din poziția frântă, acelaș dor de viață renăștea pe ascuns: era ca un abur misterios ce se înălța dintrânsă, nemai putând fi stăvilit. Cella simți că undeva, în adâncul ei, o parte din suflet se desface lent, alunecând pe o pantă fără sfârșit. Atunci își dădu seama cu o luciditate dureroasă, că odată cu acea dislocare ce se desăvârșea, însăși viața sa se prăbușește. Moartea îi apăru pentru prima oară de neînălțurat și totuși nici o fibră nu se sbātu. Cât era de simplu și clar! Nimic nu va mai putea interveni să oprească moartea! Se lăsă în voia unui plâns ușor și ca niciodată foarte dulce. O stăpânea o stare sufletească de adâncă resemnare și uitare a întregii vieți. Nimeni nu i-ar fi putut opri plânsul: Sguduiiri neînsemnate ce ar fi vrut să țină. Nora se aplecase peste fața ei și cu batista îi ștergea lacrimile.

Când Cella încetă, Nora îi apucă mâinile, întrebând-o neliniștită și curioasă:

— Cella tu de ce ai plâns?

Fata tăcea oboșită și îndurerată:

— Cella, Cella, făcu Nora aplecându-se s'o sărute. Tu știi poate? Știi?

Surâsul Cellei veni adumbrit și odihnitor. Nora își lăsă capul pe pieptul ei covârșită de o dulce și profundă împăcare.

— Tu ai aflat așa dar.

Cella îi trecu mâna peste fața străbătută de micii convulsii apoi pe părul blond platinat. Nu fusese o iluzie căldura aprinsă ce isvora din părul Norei, lucru ce o făcu să-și tragă speriată brațul.

Totul se sfârșise, totul.

*

Câteva zile viața căpătă un ritm vioi. Pe urmă întâmplările reintrară în monotonie. Cella știa că atunci când sala răsuna plină de o melodie bogată și uniformă și zece lovituri treceau în pas egal pe culuar, ca un trist costegiu de moarte, Nora își va îmbrăca peste rochia subțire pardesiul cenușiu, își va înfunda în cap căciulița de iarnă și va eși în vârful picioarelor să n'o trezească. La început se speriasse mai mult pentru sănătatea Norei cât pentru îndrăsneala gestului dar peste câteva seri totul îi apăru normal și

invăluind umbra misterioasă și subțire a fetei în priviri mângâetoare, ea însăși era fericită, ca și cum nu Nora alerga la întâlnirea din parc. După plecarea ei deschidea ochii ascultând pașii, porțița trântită, pe urmă privirile se fixau pe orașul ce-și trimetea luminile buchete, buchete spre munți, până când obosită de atenția încordată și așteptare, adormea cu gândul: „în acest timp ce se petrece cu Nora?”

În seara asta nu putea adormi. Luă un somnifer, dar fu zădarnic. Jerbele de lumină ale orașului rămâneau sub pleoape s'o tortureze. Tuși și tusea răsună străină.

Își dădea seama cât era de singură și numai din cauza aceasta nu putea dormi. Era chiar izolată, părăsită. Căută cu disperare un sprijin cu brațele, cu trupul vârat adânc în plapomă. Se simți legată, disperată ca în copilărie când rămânea fără lumină în cameră, înfășurată în întunericul păcios.

Întoarse capul spre ferestre. O isbi neașteptata strălucire a cerului. Era alburii dar culoarea se topea, se refăcea, încontinuu, încât cerul părea viu, cu viața sa proprie. Privindu-l se liniști, totuși frumusețea lui rece, rămânea străină pentru sufletul din acea clipă. Inchise ochii pentru a-i deschide mai târziu, când crezu că urmele amărăciunii s'au topit.

Cerul devenise opalin cu o umbră fluidă și lăptoasă ce tremura în marile înălțimi. „Va răsări luna”, gândi și gândul răsună cu un ecou bogat întrânsa.

Fantomatică, lumina creșcu. Pereții își topiră culoarea albă într'o pastă subțire, fără strălucire. Apăruse luna. Nu se vedea, poate era deasupra casei, poate aiurea, numai lumina ei trecea pe lângă ferestre în valuri dulci. Orașul dispăru în pulbere, lipsit de farmec. „Să poți iubi acum”. Cuvintele repetate căpătară o rezonanță castă. O bucurie caldă isvora din nenumăratele moliciuni ale trupului. Se dădu jos, cu hotărârea ivită instantaneu de a vedea parcul, de a căuta amanții. Contactul cu pielea rece a pantofilor o înfioră neplăcut, dar dorința de a-i vedea nu cunoștea nici un prag. Își înfășură umerii în șalul Norei și numai în camașa lungă de noapte, sprijinindu-se cu brațele firave de pereți, ajunse la ferestre, unde, apucându-se cu mâinile de cercevele făcu o aplecare înainte, ca și cum ar bea. Munții se întindeau până unde cerul întunecat curma vederile.

Apropiat, parcul își desfăcuse aleile, își rărise copacii parcă pentru o aerisire și Cella putea să vadă tot ce se petrecea până la gardul de sârmă. Cercetând aleele prelungi, boschetele, îndepăr-

tatele ascunzişuri cu o dureroasă curiozitate, sub fruntea sprijinită pe sticla rece imagini furtunoase se împerecheau şi desperecheau cu frenezie. Când privirea descoperi umbrele crescute nevroşimil în lumină, inima i se potoli, începând o legănare largă ce-şi împingea efluviile într'un ritm aerian. Umbrele apropiate, strânse una'n alta, uneori se opreau înlănţuindu-se, căutându-şi gurile pentru un sărut pe care Cella fericită îl simţea umed pe gura ei uscată. Pe neştiute o dulce aprindere se ivea în mădulare şi când, apropiindu-se, perechea trimise umbra înlănţuită până la piciorul zidului, fata simţi că un lucru extraordinar se va petrece cu dânsa. Mai târziu frichiciul ascunse umbra de vederi şi-atunci o dulce ameţeaţă o înfăşură, simţind în mijlocul şoldurilor la încheeturile fine ale coapselor, că simţurile se pregăteau, ascuţindu-se, gata de a capta umbra în adâncul lor.

Adânca senzaţie era că paturi cu flori vii se pregăteau pentru trecerea brutală, cu greutate materială, ce avea s'o sfarme, s'o împrăştie, a dragostei deslănţuite.

Un gust dulce de resemnată feminătate urcă din miezul trupului spre gură.

Atunci, cobori în adâncul ei, atentă la cele ce se vor desfăşura acolo. Fu numai o singură clipă, când, umbra escaladând zidul pătrunse pe fereastră.

Cella îi simţi atingerea materială cu o intensitate din ce în ce mai vie, mai penetrantă, ce creştea învăluindu-i încheeturile umede, până când, răsucindu-se adânc în mădulare, plăcerea ţipă-răspândind talazurile ecurilor până în cele mai îndepărtate fibre ale trupului.

Gemând uşor şi cutremurată de mici suspine alunecă pe lângă geamul scaldat în lumina lunei, fără a se mai putea sprijini, cu braţele golite de putere.

Căzu ca o cârpă lângă peretele îngheţat; o clipă îi trecu prin minte că moartea poate fi uneori dulce, apoi ultima urmă de luciditate se topi în întuneric.

Mihail Chirnoaga

POEME

de IONEL OLTEANU

AM IEȘIT SĂ MĂ ROG

La poarta cetății am luat cu mine semnul omenesc, toiagul.
Am bătut cu el în calea reîntoarcerii să se închidă.
Am mers apoi drum lung, lung
Și am poposit pe-o piatră de mormânt...
Cu urechea lipită, ascultând,
Mîntea a țesut plasa tăcerilor.
Cu toiagul n'am putut să-mi sdrobesc isvorul gândului,
L-am aruncat departe, să nu-l mai văd,
Mi-am închis ochii și-am plâns soarelui.

Cineva m'a sărutat moale pe obraz,
Toiagul!

CĂRĂRI DE BRUMA

Prin ogradă urme de pași nu se mai pot ghici.
„Măcar așteptarea de și-ar începe imnul...”
În somn camele au gemut toată noaptea;
„Mamă, ai stat iarăși prea mult de vorbă cu tăcerea.

Mamă, a căzut și stâlpul dela poartă.
Incremenita tăcere ți-a închis pleoapele,
Ți s'a ascuns prin păr.
Mamă, în ochi ți s'au ivit lacrimi aznoapte...”

Pe cărări de brumă ochii tăi au uitat să mai vadă
... Din pomul copilăriei trosnesc vreascuri.

Ionel Olteanu

EVOLUȚIA, FENOMEN PERIODIC

de C. SAFTA

Alătura de mișcare, adică de schimbările de poziție, cele mai generale fenomene din univers sunt, fără îndoială, schimbările de formă și de structură la cari este supusă materia organică și anorganică.

Seria transformărilor succesive prin cari trece materia, și în general orice fenomen din univers, se numește îndeobște evoluție. Cât privește legile după cari se fac aceste transformări, ele au preocupat în toate timpurile și vor preocupa, desigur, și în viitor pe oamenii de științe ca și pe filosofi.

Cel care s'a ocupat îndeosebi de aceste legi a fost filosoful englez Herbert Spencer, cunoscut ca autor al sistemului filosofic evoluționist.

Pentru a vedea în ce constă esența evoluționismului spencerian, vom aminti că autorul acestui sistem, generalizând o lege din biologie a lui Von Baer în sensul căreia: „seria schimbărilor prin cari trece o sămânță până se dezvoltă într'un copac, ori un ovul într'un animal, constituie o înaintare dela omogeneitate de structură la eterogeneitate de structură” și plecând dela axioma, că: „orice forță activă produce mai mult decât o singură schimbare, — orice cauză produce mai mult decât un efect”¹⁾ conchide că ceea ce constituie caracterul esențial al evoluției este o trecere dela omogen la eterogen, dela incoherent la coherent, dela nediferențiat la diferențiat. Conform acestor teorii, cari au la baza lor o mulțime de judicioase observațiuni, direcția înspre care tind transformările succesive ale materiei este aceea a unei ordini crescânde, a unei armonii din ce în ce mai desăvârșită, a unei continui organizări spre care se îndreaptă lumea sub constrângerea forțelor eficiente.²⁾

¹⁾ V. H. Spencer „Progresul, legea și cauza lui” trad. de L. Ghips ap. Biblioteca pentru toți p. 5—6.

²⁾ V. Op. Cit. p. 52.

³⁾ V. lucr. „First Principles” în trad. maghiară a lui Jónás I. p. 436. „Evoluție nu înseamnă deci numai o trecere dela omogen la eterogen, ci în acelaș timp și o trecere dela o stare nedeterminată către una determinată. Progresul nu urmează numai calea dela simplu la complex, ci în acelaș timp și dela confuz la ordine.

Teoriile acestea, cari satisfăceau în secolul trecut până și mințile cele mai exigente și cari păreau să fie clădite pe o temelie ineluctabilă, sunt pe cale de-a fi repudiate datorită cercetărilor făcute mai recent asupra structurii materiei. Într'adevăr, fizicieni ca Ludwig Boltzmann și Bernard Brunhes ajung la concluzia că, în domeniul atomilor, al electronilor și al protonilor transformările urmează un drum invers celui anunțat de H. Spencer și că: „lumea merge în mod normal întotdeauna dela stările mai puțin probabile către cele mai probabile”. Deasemenea Planck, studiind mișcărilor moleculelor, afirmă că aceasta ar parcurge drumuri dintre cele mai capricioase și desordonate, fapt care îl obligă să introducă în studiul acestora ideea de desordine elementară, ca apoi, generalizând, să conchidă, la rândul său, că este mai ușor să crezi desordinea din ordine, decât invers. Tot aci mai este cazul să amintim și afirmațiunile lui G. le Bon, care, studiind transformările radioactive, ajunge la concluziunea că sub influența a diferiți factori, ca: lumina, electricitatea, etc., atomii pot să se desagrege și materia să revină la starea inițială dela care a pornit, adică la energia degradată, la eter, sau la starea haotică. ¹⁾ Dar observațiuni analoage se fac nu numai în fizica moleculară și cea atomică, ci și în astronomie, unde în locul majestuoasei armonii pare să se substituie desarmonia, în locul organizării și ordinii, haosul și desordinea.

Din cele ce preced se poate vedea că legile evoluției spenceriene și cu recentele teorii asupra structurii și evoluției materiei își fac o opoziție ireductibilă, că unele din ele exclud pe celelalte. S'ar părea deci că asistăm la una dintre atât de dese competițiuni pe cari și le dispută legile și teoriile din domeniul științei, competițiune din care va ieși victorioasă cea de dată mai recentă și care va scoate din luptă pe cea invederată și ajunsă la decrepitudine.

Astfel se petrec lucrurile cel puțin în aparență și de aceea nu arareori ne este dat să auzim proclamându-se criza sau falimentul științei. În realitate, însă, atât legile spenceriene cât și nouile teorii științifice suferă de acelaș neajuns. Ele sunt fragmentare și în consecință fiecare din ele nu explică decât în parte fenomenul evoluției. Aplicare la transformările prin cari trece o clasă anumită de fenomene limitate în timp, ele par să fie suficiente, dar îndată ce se consideră fenomenul evoluției în totalitatea lui, insuficiența lor apare evidentă. Așa fiind, și ne vom strădui să arătăm în cele ce urmează că cel puțin în unele cazuri mai generale așa este, teoriile vechi și cu cele noi nu numai că nu se exclud unele pe altele, dar se complectează în chip destul de fericit pentru a ne da o idee clară despre ceea ce numim evoluție. ²⁾

¹⁾ V. lucr. „L'évolution de la matière” G. le Bon.

²⁾ Caracterul fragmentar al legilor spenceriene apare destul de evident atunci când se are în vedere că la formularea lor autorul postulează universalitatea a 4 principii și anume: principiul indestructibilității materiei, a permanenței mișcărilor, a conservării energiei — Sp. îi spune persistența puterilor — și principiul mișcării în direcția celei mai mari atracții.

Înainte de-a prezenta câteva fapte cari să legitimeze afirmațiunea de mai sus, cred necesar să precizez unele idei.

Am spus la început că înțelegem prin evoluție seria transformărilor succesive pe cari le înregistrează materia și în general toate fenomenele din univers cari variază în timp. Este adevărat că în traducerea apărută în Biblioteca pentru toți a legilor evoluției spenceriene, traducătorul întrebuițează cuvântul progres, echivalentul englezescului progres, și nu pe cel de evoluție, dar după cum rezultă din primele pagini ale lucrării amintite ca și din întreaga operă a lui Spencer, accepțiunea în care este întrebuițat de către autor cuvântul progres este una dintre cele mai largi. Ea se apropie de cea a noțiunii de evoluție așa cum a fost definită mai sus. Celebru filosof englez considera seria transformărilor orientată într'un singur sens oarecum rectilin și ascendent, de aceea pentru el accepțiunea acestor două cuvinte, progres și evoluție era identică, sau aproape identică. Numai astfel ne putem explica frecvența juxtapunere și substituire a acestor două noțiuni de alungul, operei sale. Pentru a fixa mai bine ideile ne permitem să cităm din lucrarea „First Principles”, unde la p. 359 din trad. în limba maghiară găsim: „evoluție sau desvoltare”, iar la nota dela p. 405”, acolo, adică în „Progress, its Law and Cause”, ca și în primele ediții ale cărții de față am făcut greșala să consider în mod exclusiv desvoltarea ca o trecere dela starea de omogeneitate la cea de eterogenitate. „Deasemenea la p. 436 putem citi”: evoluție nu înseamnă numai o trecere dela o stare omogenă la una eterogenă, ci mai înseamnă și o trecere dela o stare nedeterminată la una determinată. Progresul nu constă numai în trecere dela simplu la complex, ci și din trecerea dela confuzie la ordine, dela starea nedeterminată la cea determinată”. Din aceste citate rezultă, cred, în mod destul de clar că cuvintele desvoltare, progres și evoluție exprimă aceeași în gândirea lui Spencer.

Tot aci mai este locul să amintim că Spencer este nevoit să recunoască și faza aceasta a doua a evoluției, adică desagregarea sau disoluția (dissolution), cum îi spune el ba chiar și posibilitatea ca progresul și cu disoluția să alterneze la infinit. Ipoteza aceasta însă are caracterul unei alternative admisă *in extremis*, asupra căreia nu insistă, dar care i se impune din considerațiuni metafizice și anume din nevoia de-a combate ideea unei liniști sau morți universale. ¹⁾

În cele ce urmează vom prezenta, așa cum ne-am propus, unele fapte, cari după părerea noastră conciliază cele două teorii, în sensul că integrează ambele procese, atât pe cel al progresului, cât și pe

ori a celei mai mici rezistențe, ori a rezultantei acestor 2 direcții. (v. cap. IV—XII. din First Principles). Ori, conform datelor pe cari ni le pune la dispoziție fizica, primul principiu apare ca perimat. Cât despre principiul lui R. Meyer, adică al conservării energiei, H. Poincaré, în introducerea la Fermodinamica sa demonstrează în chip magistral că el nu este aplicabil decât la un sistem închis și izolat și nicidecum la universul întreg, caz în care acest principiu devine lipsit de orice sens.

¹⁾ V. lucr. First Principles p. 643.

cel al desagregării, într'unul singur și anume acela al evoluției considerată ca un fenomen periodic.

Din datele pe cari ni le pun la dispoziție științele naturale, astronomia și geologia rezultă că fazele de dezvoltare prin cari a trecut pământul nostru sunt în număr de trei și anume: faza nebulară, faza oceanică și cea geologică. Este incontestabil că, așa cum observase H. Spencer, trecerea materiei din care a luat naștere pământul nostru prin aceste trei faze este o progresiune dela o stare de structură omogenă la una eterogenă, dela o stare nediferențiată la una diferențiată, dela o stare confuză la una organizată. Dar dacă sensul urmat de evoluția materiei de pe planeta noastră a fost și este încă acela al organizării și diferențierii, nu putem afirma cu certitudine că acest sens va fi păstrat la infinit. Dimpotrivă, Studiul transformărilor radioactive ne duce la concluziunea că faza aceasta de diferențiere și cu ea faza geologică nu este de durată tocmai atât de lungă și că datorită imensei cantități de căldură ce se degajă din aceste transformări, temperatura pământului nostru, relativ nu peste mult timp, va înceta ca să mai scadă și va începe să crească. Așa fiind, peste câteva sute de milioane de ani pământul va fi transformat într'un imens crematoriu, după ce în prealabil va fi trecut din nou printr'o fază oceanică. Ipoteza aceasta, care aparține fizicianului englez John Jolly, este astăzi unanim admisă de majoritatea fizicienilor. Jolly a calculat că nu suntem departe de momentul când căldura pe care o pierde prin radieră planeta noastră va fi întrecută de cea pe care o degajă transformările radioactive și că peste aproximativ 100 milioane de ani căldura pământului va fi vecină cu 1800 de grade. Dar la temperaturi dintre acestea mari, după afirmațiunile lui Sir Norman Lockyer, afirmațiuni bazate pe experiențe dintre cele mai concludente, corpurile încep să se descompună în elemente din ce în ce mai simple. Este foarte probabil ca la asemenea temperaturi, stabilitatea edificiului atomic, care la temperaturi normale pare indestructibilă, să fie și ea distrusă și să asistăm la fenomenul așa numit al transmutației materiei.

Dar, dacă această ipoteză se confirmă și multime de observațiuni din domeniul astronomiei și astro-fizicei ne conduc la aceste concluziuni, atunci apare în mod clar că transformările prin cari va trece materia de pe planeta noastră în această fază de reîncălzire nu vor mai însemna un mers dela nediferențiat la diferențiat, dela omogen la eterogen, dela nedeterminat la determinat, dela confuz la ordonat, ci exact drumul invers. În această a doua fază vor fi deci valabile teoriile lui Boltzmann, Brunhes și Planck și nu acele ale lui H. Spencer.

La aceleași rezultate ajungem dacă urmărim transformările succesive al materiei pe un plan și mai vast, adică pe planul cosmic, în uriașele stele ce plutesc prin nemărginitul spațiu.

Cu toată depărtarea impresionantă care ne desparte de aceste corpuri cerești, datorită analizei spectrale, suntem în măsură să cunoaștem, cel puțin în linii generale, transformările prin cari trece materia din cuprinsul lor. Din datele pe cari ni le furnizează obser-

vațiunile asupra spectrelor diferitelor stele rezultă că astrele cu o formațiune mai recentă sunt acele în cari nu se pot distinge decât liniile caracteristice ale hidrogenului, heliului și nebuliului și pe măsură ce ele înaintează în vârstă apar liniile de absorbție ale primelor elemente, mai apoi caracteristicile diferitelor metale. În acelaș timp și pe măsură ce materia nebulară începe să se condenseze se produce căldură din ce în ce mai multă. Dar condensarea ajungând să fie încetinită de densitatea crescândă a astrului, căldura pierdută prin radierie va întrece pe cea produsă prin condensare și atunci astrul va începe să se răciască treptat, până când, după toate probabilitățile, vor trece așa ca și pământul prin cele două faze, adică oceanică și geologică.

De aci rezultă că stelele în evoluția lor trec dela o temperatură relativ scăzută pe care o posedă în starea de nebuloase la temperaturi din ce în ce mai ridicate și cari nu par să depășiască cifra de 28.000 de grade. Odată ajunse la această temperatură maximă, ele încep să se răciască și dacă această răcire nu va fi oprită vor ajunge să treacă prin faza oceanică și cea geologică.

Din punct de vedere al temperaturii se poate deci conchide că astrele au o variațiune periodică, adică trec dela o temperatură mai joasă la una din ce în ce mai ridicată, pentru ca de îndată ce au ajuns la o anumită limită, care nu este aceeaș pentru toate astrele, să piardă din căldura acumulată prin condensare să treacă în mod succesiv prin aceleași temperaturi prin cari a mai trecut odată în faza de încălzire.

Dar nu numai din punct de vedere al temperaturii, ci și din acela al structurii materiei, astrele trec prin două faze distincte și oarecum inverse una alteia.

După cum am amintit, este unanim admis în astronomie că stelele de o vârstă mai recentă sunt formate numai din trei elemente și anume: hidrogenul, heliul și nebuliul. Se pare că atâta timp cât temperatura corpurilor cerești crește alte elemente chimice nu mai intră în compoziția lor. Pe măsură însă ce ele încep să se răciască analiza spectrală ne descoperă prezența liniilor caracteristice a diferitelor metale, în primul rând a calciului, mai apoi a fierului și a titanului. Târziu de tot la temperaturi relativ destul de joase apar numai și compuşii chimici. Avem deci de a face cu o diferențiere gradată a materiei, așa cum prevede și susține, H. Spencer.

Dar cu acestea seria transformărilor prin cari trece materia n'a luat sfârșit. Într'adevăr, din studiul transformărilor radioactive se ajunge la concluzia că răcirea astrelor nu se continuă la infinit, ci numai atâta timp cât căldura emisă de transformările uraniului, toriului și actiniului nu pot să compenseze căldura pierdută prin radierie. Odată acest moment atins, astrul începe o fază de reîncălzire, pentruca ajuns la temperaturi destul de ridicate fenomenele observate de Locker să se producă și să înregistrăm alătura de descompunerea compuşilor chimici o transmutare a materiei.

La același rezultate finale ajungem și dacă ne întemeiem pe observațiunile făcute asupra novaelor, sau a stelelor temporale, fie că

admitem ca ipoteză valabilă pe cea a lui Pickering, fie pe cea a lui G. le Bon, care pare, de altfel, mult mai verosimilă. În ambele cazuri noveau ar lua naștere din corpurile cerești stinse și cari au trecut printr'o fază analoagă cu aceea geologică a pământului, dar cari s'au reîncălzit din cauza bombardamentului unor planetoizi (ipoteza Pickering), ori au explodat din cauza dezagregării atomilor (ipoteza lui le Bon).

În ipoteza lui Pickering, rezultatul bombardamentului fiind urcarea temperaturii astrului stins, materia va avea de suferit efectele observate de Lockyer, în cazul al doilea, adică în ipoteza lui G. le Bon, prin dezagregarea atomilor este clar că materia va trece dela o stare de structură mai diferențiată la una mai puțin diferențiată, dela eterogenitate de structură la omogeneitate, dela o formă mai organizată către una haotică. Deci oricare dintre cele două ipoteze s'ar verifica, rezultatul final este un proces invers celui pe care ni-l revă H. Spencer.

Urmărind procesul evoluției materiei pe un plan și mai vast, adică acel al nebuloaselor sau universurilor insule, credem să putem afirma că și în acest caz el este guvernat de același legi. Ce e drept în acest domeniu observațiunile sunt încă puține și de dată prea recentă pentru a putea conchide cu deplină siguranță la unele generalizări. Totuș din forma diferită, din spectrele diferite pe cari le prezintă cercetătorilor aceste imense formațiuni se poate deduce că și ele înregistrează modificări de formă și de structură, că sunt supuse deci unei evoluții. Ipoteza aceasta este împărțită, pe lângă alții, și de dl. G. Demetrescu, directorul Observatorului astronomic din București, într'o scrisoare pe care a binevoit să mi-o adreseze drept răspuns la unele întrebări. D-sa însă crede, că este prematur să tragem concluzia că această evoluție ar prezenta oarecari periodicități, deși „unele teorii prevăd o periodicitate în dilatarea și condensarea acestor formațiuni”. Cu toată insuficiența observațiunilor, socotim că unele constatări ne permit să fixăm și în această imensitate câteva jaloane pe cari să ne putem desvolta în chip logic o ipoteză, care bineînțeles rămâne să fie confirmată de ulterioare cercetări. Așa, din unele teorii rezultă că sensul evoluției acestor universuri este acela dela nebuloasele nerezolubile, dela haos, înspre sistemele stelare, sau nebuloasele spirale. Incadrând în acest proces evolutiv și așa numiții nori ai lui Magellan, despre care Hubble afirmă că ar fi formațiunea cea mai înaintată în vârstă, credem să putem afirma că această formațiune ar încheia ciclul evoluției. Într'adevăr, din câte se știu până acum despre norii lui Magellan rezultă că aceștia nu sunt decât un conglomerat de aștri cari plutesc într'o materie nebulară difuză. Avem de-a face deci cu o formațiune cu totul particulară, căci ea are puncte comune atât cu nebuloasele nerezolubile în cari materia este într'o stare haotică și în cari nu se poate observa nici un centru de condensare, cât și cu sistemele stelare. Ținând seama de observațiunea lui Hubble cât și de faptul că în apropierea norilor de cari ne ocupăm nu se mai găsesc alte formațiuni, suntem îndreptățiți să credem că acești nori au format odată un sistem stelar obicinuît,

asemănător cu galaxia noastră, dar că, în decursul milioanei și miliarde de veacuri diferiții aștri ai acestui sistem au început să se desagrote și materia să revină la starea haotică, pe care o întâlnim în nebuloasele nerezolubile.

Exemplele de mai sus, credem că, ne permit să considerăm evoluția în totalitatea ei ca un fenomen periodic sau ciclic. Ipoteza aceasta după cum am arătat are darul de-a concilia teoriile mai vechi cu cele mai noi. Ea nu este în contradicție, după câte știm, cu nici unul dintre principiile fundamentale ale științei. Dimpotrivă, ea stabilește un acord mai deplin între ele, permițând în felul acesta să ne facem o iconă pecăt de clară pe atât de simplă despre fenomenul evoluției.

Ca orice ipoteză nouă, ca orice teorie nouă, ea își are chiar dela început adversarii și protagoniștii ei. Ceeace este straniu și oarecum paradoxal, e faptul că printre primii trebuie să trecem chiar pe Spencer și pe B. Brunhes. Acesta din urmă ia poziție fățișă în contra părerilor lui G. le Bon, care susține periodicitatea evoluției astrilor. ¹⁾ Ca protagoniști ai acestei ipoteze, cel puțin în partea care privește evoluția planetei noastre, trebuie să enumerăm pe fizicienii Jolly și Soddy. Soddy afirmă hotărât că, „această ipoteză, după care faza geologică și faza de incandescență alternează ca ziua cu noaptea, este cu toate imperfecțiunile ei în mai strânsă armonie cu știința de azi decât ipotezele anterioare cari erau cu totul convenționale”. ²⁾

Dar ipoteza aceasta se mai impune și din considerațiuni logice. Într'adevăr, ni se pare mai hazardat și mai riscant să respingem à fond toate observațiunile și toate datele pe cari se întemeiază atât teoriile lui Spencer cât și cele ale lui Brunhes, decât să le acceptăm. Acceptarea lor însă implică și acceptarea consecințelor, cari derivă din aceste adevăruri, dimpreună cu coloralul lor inevitabil care este integrarea celor două procese într'unul singur, adică acela al evoluției periodice sau ciclice.

C. Safta

¹⁾ V. Op. Évolution de la matière.

²⁾ V. lucr. Materia de Chr. Musceleanu vol I. p. 224.

LEBEDELE

de NUȘIU TULLIU

Pe lacul alb cu smalt, curat de lună
Vâslesc încet tăcute, visătoare;
În jurul lor argint e și răcoare
Iar trestia de vânt mișcată sună.

La luminiș, ca fulgii de ninsoare,
Mai albe par când toate se'mpreună;
Se despărțesc și iarăși se adună,
Ca flote mari spre maluri plutitoare.

De-atât ocol, pe semne, ostenite,
Târziu de tot, în șir pornesc, grăbite
Să-și facă loc în trestia cea deasă:

În urma lor cu liniște divină,
Ce splendoare, cât farmec și lumină
Nu așterne a nopților mireasă!

Nușiu Tulliu

H O I N A R I

— FRAGMENT DIN ROMANUL „FLORI DE CALA” —

de MARIETA POPESCU

Când au plecat era trecut de 10. S'au oprit mai întâi pe acasă, la ea, ca să-și schimbe toaleta, în timp ce George a aprovizionat mașina cu cele necesare unei excursii de 4 zi, apoi au pornit la drum, ei doi, trandafirii și mașina, urmăriți pe alocuri de nalbele înalte, ce-și ridicau de după garduri, fețe fardate. E drept, Mira luase cu ea și un fel de atitudine de filosof sau astronom, adept al lui Picard, dar a trebuit să o lase pe drum, fiind mereu întreruptă în meditație.

— Mira!

— ?

— Te iubesc!

Pe la 12 erau la Sinaia. Numai puțin drum și la ora unu și ceva, puteau fi aproape de Brașov, pe drumul Râjnovului: „Dacă nu vor fi înfloriți bujorii?”, întreba Mira în gând pădurea și apa gălăgioasă a Prahovei, cari o ascultau nedumerite. „Dacă i-o fi ofilit soarele, ca să-i stăvilească ei o bucurie”? Mai rămâneau clopoțelii albaștri și poate, lăcrămioarele din păduricea miniatură și toate răsurile înflorite în ghirlande, de pe marginile șoselei. Oare cum de cunoscuse George locurile acelea? Cu cine a mai trecut pe acolo? Primul om, când a vrut să devie a-tot-știutor, mușcând din mărul binelui și al răului, a fost izgonit din rai, îi șopti în ureche, un glas abia răsărit din ea însăși. Intrucât avea ea dreptul să știe? Și, totuși, mereu o ademenea pe prima Eva, șarpele ispitei.

— Mira!

— ?

— Nu-mi spui nimic? La ce te gândești?

— La multe și la nimic!

— Mai bine la mine decât la prea multe.

— Mai bine la nimic.

Alergau. Pădurile își desfășurau comorile de smaragd, înșirându-le în văzul Mirei și al apei Prahovei. Cum drumul ațipise în soare, cum apele erau oarbe de propria lor strălucire, numai ea era aceia care primea atâta prinos de frumusețe. Când s'au oprit, i-au întâmpinat bujorii, mulți, nespuse de mulți — pentru Mira — un adevărat popor de pitici, din povestea „Albă ca zăpada”. Privindu-i mai bine, puțin lipsea să nu-i vadă spălându-și bărbile în vreun izvor apropiat și apoi uscându-și-le la soare, dar de închinat în fața ei, — nu mai încăpea nici o îndoială — toți se închinau aduși de vânt dela cel mai din vârful dealului, până la cei din imediata ei apropiere. Unii mai depărtați ocoleau chiar câte o căpiță de fân, demni ca într'un alai de nuntași, ca să o vadă mai bine; alții, inspirați poate dintr'un carnaval florentin, rostogoleau spre ea, petale însângerate.

— „Ca petele întâiului păcat — îi veni chef — unui gând fugar din mintea ei, să-și dea părerea.

— „Ași!” — se răsti un altul, neașteptat ca un Ivan. „E numai risipa primăverii ce face albinelor scăldătoare de polen”.

— Și bujorii sunt efemerii, le răspunse Mira, fără să o mai audă altcineva.

— Nu-i așa că era păcat să nu fi venit să-i vedem? — interveni George.

Mira n'a mai răspuns. Pornise înainte, pe clina dealului, peste care soarele risipise așchii de aur, ca o adevărată „Albă ca zăpada” — (judecând după chipul și hainele ce le avea) — să-și numere supușii. Cu cât înainta, cu atât vedea că sunt mai mulți, piticii în haine roșii, eșiți din scorburi și vâgăuni, la soare, în întâmpinarea ei. „Desigur că acolo sus, în vârful dealului a stat racla de aur, cu fata de Impărat” — începu iar, primul și cel mai nesupus dintre gândurile ei, „Nu cumva, ea era aceia care a fost găsită de Feciorul Impăratului și... George...”... „Prostii!” — spuse ea destul de tare, ca să poată fi auzită, odată pentru totdeauna de gândurile-i neastâmpărate.

Ajunse sus de tot. George o privea din locul în care îl lăsase, ca pe o problemă mereu nouă, mereu cu alt sfârșit. Un mare înțelept a spus odată, că dacă s'a găsit soluția unei probleme, atunci precis că se vor mai găsi și alte soluții, aceleiași probleme. Oare și ei i se putea aplica această înțelepciune? Continuă să urmărească, cu ochii și gândurile, silueta albă ce scobora acum de

cealaltă parte a dealului și care începuse a se vedea din ce în ce mai puțin, aidoma corăbiilor lui Aristotel, din demonstrația formei pământului. În cele din urmă dispăru cu totul. George simți atunci senzația că e singur, că Mira era numai o imagine, ascunsă undeva în adâncul lui, pe care numai rareori avea dreptul să o cnească și să-i ție tovarășie. Ființele reale, din lumea pe care o cunoștea el, erau cu totul altfel... De după culme se ivi iar capul de aureolă, cu grația figurilor simbolice, având aerul că a evadat dintr'o frescă a renașterii. O văzu măsurând din ochi depărtarea, până unde soarele punea stavila de lumină, apoi aplecată să adune bujori, dispărând din nou după culmea care o ascundea.

Ne mai având ce urmări, George începu să descarce din mașină, rând pe rând, toate pachetele ce le adusese cu el; la urmă de tot pledul și trandafirii. Așternu pledul pe o pajiște însoțită plină de greeri-muzicanți și de margarete, chiar în marginea râulețului șopotitor, desfăcu bazarul pachetelor și așteptă oaspeții: Mira, bujorii și poate puii de lăstuni mai îndrăzneți ce s'ar fi încumetat să vină până la fărâmiturile azvârlite; dar oaspeții întârziu. Se uită la ceas, era trecut de 2^{1/2}; se uită spre deal, Mira nicăeri. Nu s'ar fi mirat dacă ar fi zărit-o răsărind din apă sau de după copacii din spatele lui, cu toate acestea vremea trecea și ea nu se arăta din nici o parte. Porni atunci, hotărât să cerceteze împrejurimea, să afle unde și de ce s'a ascuns, dar nu făcu nici zece pași și o zări, alergând, din vârful dealului, spre el, năvalnică și albă, ca zăpezile spulberate de vânt. Fugea, cu brațele întinse, aidoma unei mari păsări fugărită de primejdii și el o aștepta să-i taie drumul, să o cuprindă în brațe năvală. Văzând-o însă că a apucat un alt drum decât acela socotit de el, cotind spre dreapta, unde panta era mai repede și că din fugă îi alunecaseră din brațe toți bujorii, înțelese că goana ei era un avânt pe care nu-l mai putea înfrâna. Dacă în drum i s'ar fi ivit vreun obstacol pe care nu l-ar fi putut ocoli, desigur că ar fi doborât-o. Eventualitatea unei primejdii îl înspăimântă.

— Mira, oprește-te!

— Nu pot!

— Vino spre mine!

— Nu pot!

Din câteva sărituri, calculând traiectoria unde „bolidul Mira” urma să se oprească, ajunse, abia izbutind să o oprească.

— Mira!

Era iar a lui, obosită de jocul ei periculos, cu chipul învăpăiat, cu părul răvășit, cu inima zbatându-i-se ca a puului de vrabie, din schița lui Brătescu-Voinești. Agățat de rochie, ultimul bujor se desprinsese și căzu.

— Mira, copil rău ce ești! Ce fantezie nouă a fost și asta? Dacă se întâmpla să cazi și să te lovești!

— Nu a fost o fantezie, mai curând... un capriciu al meu pe care îl păstrez din copilărie. Și atunci îmi plăcea să mă avânt în goană depe înălțimi, cu brațele întinse, cu ochii închiși. Odată am căzut și m'am lovit rău la cap, am și acum semnul. Eram la școală, internă, făcusem o excursie. Tata înștiințat telegrafic să vie să-și vadă odorul și pus în curent cu isprava, mi-a promis o bătaie, după ce mă voi fi făcut bine, dar a uitat să-și ție promisiunea, ba, mai târziu, l'am surprins povestind unui prieten, despre „șarjă" încercată de fetița lui: Tata mă iubea prea mult!

— Poate că dacă s'ar fi ținut de cuvânt, n'ar fi fost tocmai rău!

— Ba da. Nici nu știi cât mă făcea să sufăr o umilință. Ași fi fost în stare să nu o uit toată viața!

Se așezară la masă. Mira servi cu grația ei caracteristică, George turnă vin în cele două pahare!

— Pentru fericirea noastră, de azi și de mâine, Mira!

— Pentru fericirea noastră! adăogă ea, și pentru morții de cari mi-am amintit acum, încheie în gând urarea, risipind în iarbă ultimii stropi.

— Unde ai făcut tu școala? — începu iar George.

— Într'un internat de călugărițe.

— O-o o o o o!

— O...parodie, nu-i așa? judecând după felul meu de a mă purta în viață.

— Nu m'am gândit la asta ci la enorma greșală ce o fac unii părinți când își cresc copiii într'o asemenea instituție arhaică. Cum de nu-și dau seama cât de nepregătiți pentru viață, se întorc de acolo și cât de greu le va veni să înfrunte lumea în care vor trebui să trăiască? Cum de...

— Pentru copiii tăi n'ai decât să încerci să aplici principiile lui J. J. Rousseau, — întrerupse ea, cu puțină ironie în glas.

— Fii sigură, copiii noștri vor fi educați într'o adevărată școală a vieții.

— Copiii noștri?

— Te surprinde? Tie nu-ți sunt dragi copii? Odată mi-ai

povestit că ai petrecut o după amiază întreagă în Cișmigiu, privind jocul unei cete de ștregari.

— Nu numai odată... numai că...

— Numai că? Ce ți se pare atât de extraordinar? Într'o bună zi afirmațiile mele de acum vor deveni o realitate; o existență vie, a mea și a ta, a noastră și asta cât de curând. Nu-i așa Mira?

— Nu-i așa !

— Dece?

— Pentru că nu este și nu va fi așa. Punct! Hai să vorbim despre altceva. Ce facem după amiaza asta?

— Cum vrei tu, hoinărim sau dacă te simți obosită, stăm să te odihnești și pe urmă pornim din nou la drum, înainte sau înapoi, i-a răspuns el contrariat.

— Mai stăm! E prea frumos aici. Nici n'am văzut de aproape pădurea... și râul, în care, dacă e limpede, ne vom putea contempla în el imaginea... imaginea propriei noastre existențe...

Tăcură.

Lui îi plăcea să-i urmărească gândurile sfărâmițite, cum îi plăcea ei să urmărească destrămarea norilor pe cer. Deși lângă el, cu capul culcat pe brațele lui, o simțea departe, dar era fericit pentru că ea era fericită. Chiar dacă obosită de aer și-ar fi întors privirile spre pământ, lăsându-și-le călăuză unor misterioase călătorii de furnici, el tot i-ar fi simțit limpezimea ochilor.

— Știi George, cred că iubesc cerul pentru că pare din cale afară de înalt. Nu-l poate atinge nici o năzuință... poate de aceia mi se pare pământul mult prea aproape... de altfel...

De departe, venind către ei, se distingea un șgomot asemănător unui ropot de ploaie și în urma lui, în marginea șoselii, răsări o turmă de oi. În curând norul de țărână stârnit de trecerea lor, deveni, în risipa soarelui ce înainta spre asfințit, pulbere de aur.

Sub stăpânirea lunii — începu iar Mira — nu mai e același. Atunci fiecare atom de praf, devine atom de argint și, adunat, văl de lumină și de vis așternut peste întinderea lumii... Ce păcat că toate frumusețile se sfârșesc azi!

— Și mâine?

— Școală, uniforme, disciplină...

— Adevărat! Și eu trebuie să plec mâine la țară. Ce păcat că...

— La țară?

— Da, munca a început serios. Mama și sora mea nu pot face singure ceia ce e de datoria mea să fac.

Progres — gândi Mira — George are o mamă și o soră....
la țară...

— Și cât ai să stai acolo?

— Ar trebui să nu mă mișc cel puțin două luni.

— Două luni?

— Ți se pare mult? Să le mai scurtăm. Cât îmi dai tu voie să lipsesc?

— Eu nu mă amestec în treburile cari nu mă privesc.

— Dar lipsa mea nu te interesează deloc?

— Eu, pe vară, mă duc în munți.

— Azi dimineață părei entusiasmata de plajile încinse de soare. Dece nu-ți alegi marea?

— Acolo e pre multă lume, se expune prea multă goliciune, prea multă uniformitate, prea multă urâtenie. Trupurile goale — azvârlite parcă pe os, nu-ți inspiră decât dezgust, pentru că noțiunea de plastică aproape lipsește. Mi-ar place o plajă unde să fiu numai eu.

— Și... la munte pleci singură?

— Ca de obicei!

— Eu nu-ți cunosc încă toate obiceiurile.

— Aturci: singură.

— Cum așa?

— Simplu. Simt uneori nevoia să fiu absolut singură, să nu văd nici o față de om, să nu aud nimic din ceia ce mi-ar putea aminti de restul lumii... să cred că aerul pe care îl respir e numai al meu, că soarele răsare numai pentru mine, florile ce le găesc printre erburi, sunt acolo numai pentru încântarea ochilor mei și nu sunt obligată să împart cu nimeni toate aceste bucurii.

— Nici cu mine?

—

— Și n'ai să te plictisești de loc?

— N'am să am vreme. Am să lucrez, să citesc. Mă gândesc să-l reiau pe Ibsen, pentru că atunci când l-am citit eram prea mică pentru el și el prea mare.

— Și... n'are să-ți fie urât sau dor de mine?

— Cum n'are să-ți fie nici ție.

— Eu n'am spus asta și chiar de mi-ar spune-o alții, nu i-ași crede. Dimpotrivă, ți-am mai spus că de când te-am cunoscut, simt mereu, în legătură cu tine, un fel de senzație de foame, dacă se poate determina așa, care se intensifică atunci când suntem departe unul de altul. Pentru asta te și rugasem adineauri,

să-mi determini tu, distanțele de timp la cari am dreptul să viu să te văd. Nu mi-ai răspuns. Vrei să-mi răspunzi acum?

— Să lipsești cât vei voi și cât timp senzația aceia de foame nu va deveni prea supărătoare.

— Dar pe tine am să te gădesc?

— Dacă n'ai să întârzii prea mult.

— Nu mai pleci în munți?

— Până la sfârșitul anului școlar, mai sunt 2—3 săptămâni.

— Asta însemnează că în acest interval...

— Nu, George, nu însemnează nimic. Să vii să mă vezi atunci când ai să poți, pentru că ori cât de departe, noi tot aproape suntem unul de altul. Ca să ne facem această dovadă de care suntem siguri fiecare, nu e nevoie de sacrificii.

— O! Mira mea, mică și înțeleaptă și dragă, îți mulțumesc dar tot n'am să pot răbda multă vreme ca să nu te văd.

Ar fi vrut să sărute buzele, cari rostiseră pentru întâia oară de când se cunoșteau, atâtea cuvinte minunate, numai pentru el, dar Mira se ridicase brusc și pornise spre râu. Se așeză pe malul apei, cu trupul aproape acoperit de menta sălbatică, cu ochii spre cer.

— La ce te gândești? Dece ai fugit de lângă mine? — o întrebă George într'un târziu, venind lângă ea.

— La nimic.

— Atunci dece te-ai refugiat aici? E mai bine singură?

— George trebuie să-ți explic și ție o latură a firei mele pe care poate nu ai putut-o observa singur. Am un „sistem digestiv al sufletului” foarte ciudat, foarte primitiv, ceva asemănător cu realul tub digestiv al șarpelui boa. Ca să-mi pot asimila o durere sau o bucurie intensă, am nevoie de timp și de singurătate. Altfel mă copleșește. Să nu ți se pară curios. Mai toată viața am trăit singură... am căpătat un fel de deprindere a singurătății un fel de necesitate organică de a evada, de a mă izola. Ziua de astăzi a fost atât de plină... Nu știu dacă mă poți înțelege.

— Nici eu nu sunt sigur. Ceiace știu cu precisiune e că din ce te privesc mai mult, deaceia îmi devii mai dragă; cu cât caut să te cunosc mai mult, cu atât îmi pari mai ireală, mai...

— Ca o poveste a copilăriei...

— Ca o poveste... da, ai găsit expresia exactă, ca o poveste... minunata mea poveste de dragoste.

— George!

— Și ca o ispită de fiecare clipă...

— Cred că așa s'au născut în miturile elenice, noțiunile de nimfă și satir — răspunse ea răsând și, ridicându-se până la el, cuprinse cu amândouă mâinile chipul drag, sărutându-i ochii, pentru întâia oară de când se cunoșteau. Au rămas așa multă vreme, fără să gândească mai mult, fără ca vreunul din ei să dorească mai mult.

Prin vitraiul vegetal de deasupra capetelor lor, spărgându-l fără sgomot, țâșni o cotobatură, care trăgea după ea, ca pe o virgulă, coada ascuțită și dispăru. De lângă ei, un balon de păpădie își tăie drum spre cer, măsurând înălțimea albastră.

Când s'au hotărât să se întorcă, se însera și toate pasările pădurii erau acolo pentru concertul de „noapte bună”. Mira a mai privit odată cerul în flăcări, apa, pajiștea bujorilor, pădurea...

De după o creangă, i s'a părut că-i urează drum bun ochii de aur ai unei pisici sălbatice. I s'a părut?... Erau acolo? Cine ar putea preciza? Pentru ea răsăreau de pretutindeni ființe dragi, pe cari ar fi vrut să le poată închide într'o cutie și să le ia cu ea, ca și toată poezia zilei ce se sfârșea. Ii părea doar rău de întâmplarea de dimineață; dacă nu ar fi fost nici ea, ar fi putut spune că aceasta a fost poate cea mai luminoasă zi din viața ei. Există însă un obicei vechiu la japonezi ca atunci când sfârșesc o capod'operă, să-i facă ceva cât de mic, cum nu trebuie, pentru ca nu cumva, divinitățile, geloase de atâta perfecțiune, să o sfărâme. Așa s'a întâmplat și cu ziua de azi, gândi Mira.

Odată cu ei, pe drumuri șerpuite, coborau: noaptea, răcoarea și singurătatea. De teama lor, mașina alerga nebunește, tăind la orizont, cu lamele farurilor, drum, peste vârfurile copacilor întinați. Mirei îi era teamă, de aceia se lipise cât putea de tovarășul ei de drum. Așa au trecut, ca o nălucă, prin risipa de lumini a Predealului... Buștenilor...

— E frumos George!

— E minunat Mira!

— Ași vrea să nu se mai sfârșească drumul ăsta nici odată.

— Cu mici popasuri îl vom continua mereu.

La Sinaia, mașina își încetini goana.

— Vrei să oprim puțin, draga mea?

— Mie personal îmi ajunge drumul.

— Atunci mergem mai departe.

Au urcat și au coborât serpentinele „Brezelor” odată cu întinericul ce se ridica de prin văi, prăvălindu-se apoi prin toate

văgăunele, au trecut prin împărăția sondelor, urmăriți dela distanță de lungile lor umbre, au adunat în priviri strălucirea licuricilor ce se aprindeau pe răzoare unul câte unul, odată cu stelele cerului, cari, asemenea lor, ardeau cu cucernicia făcliilor dintr'un schit în care se face subjă numai la zile mari... și au trecut mai departe, mereu mai departe către un țel pe care nu ar fi dorit să-l atingă. Nu mai vorbeau de mult. Strânși unul lângă altul își comunicau reciproc doar căldura trupului, tăind în nopțe drum de fantomă.

De o dată se auzi un bubuit puternic ca de explozie. George opri brusc și sări din mașină. După ce inspectă rând pe rând fiecare roată se întoarse, scotoci în lada cu scule câteva piese și se așeză la lucru.

— Ce s'a întâmplat?

— Nimica toată; o pană de cauciuc. În cinci minute pornim din nou. Vrei să scobori și tu? Îi ajută să se coboare, ridicând-o pe sus și sărutând-o, ca și cum ar fi fost bucuros de întâmplarea care îi prilejuise această posibilitate. Când totul a fost terminat, strânse sculele și plecară din nou, dar mașina, ca un cal nărăvaș, se încăpățâna să le facă șotii. Trebui să oprească pentru că sărise o fișe dela o bujie și trăgea numai în trei cilindri.

— Ce are de s'a făcut dintr'o odată așa de uricioasă.

— Probabil că vrea să facă concurență vreunei femei!

— De data asta ești tu uricios.

— Asta am spus-o... așa, ... în general... și, în tot cazul, pentru trecut — adaogă el râzând, după capacul mașinei.

După câteva minute erau iar pe drum, dar nu făcură nici o sută de metri și farurile se stinseră brusc.

— Ce mai e și asta?

— Asta e rău. Probabil, când am lucrat la bujii, s'a atins vreun fir, s'a făcut scurt circuit și s'au ars siguranțele. Asta înseamnă că până mâine nu putem merge prea departe, pentru că noaptea, fără lumină, nu se poate călători.

— Și nu se poate repara?

— Se poate, nu însă la lumina lunii.

— Atunci? ...

George măsură cu ochii întinderea. Nu mai era mult până la Ploești, poate nici 30 Km., dar cum să ajungă până acolo? Ca o coardă de lumină, foarte apropiată de drum și de ei, se arăta șoseaua Băicoiului, la capătul căreia, chiar în marginea șoselei na

ționale, era un depozit de benzină. Porni binișor cu mașina până acolo, cu gândul să repare stricăciunea la lumina lui, dar când ajunse și o cercetă mai amănunțit, își dădu seama că era cu nepuțință. Ar fi trebuit să desfacă prea multe piese ca să izbutească să înlocuiască toate firele arse.

— Am putea găsi vreun adăpost, pe aci pe aproape, până mâine dimineța? — se adresă el omului dela benzină, care luase parte la cercetarea mașinei.

— Mai greu boerule, da tot s'o găsi. Dacă îți binevoi, s'o luați dumneavoastră la dreapta, pe drumul acesta, și-ți mai merge ca la 200 de metri. Acolo are cumantu-meu un han. Li spuneți că eu v'am îndreptat la el și a face el așa cum o fi mai bine, că eu aș merge cu dumneavoastră dară nu pociu părăsi dipozitu.

— Lasă că nimerim noi — și îi strânse mâna în care îi strecură o monedă de 20 lei.

Hanul era o cârciumă la margine de drum, destul de populată pentru locul unde se afla. Când au deschis ușa, i-a izbit, mai întâi, un miros greu de vin acru și tutun prost și câteva note stridente, smulse unui țambal cu prea puține coarde.

— Bună seara oameni buni!

— Să trăiți — se auziră câteva glasuri, dintre cari cel mai răsărit era al cârciumarului.

— Ascultă jupâne, ai să ne găzduiești, pe mine și pe nevastă-mea, la dumneata în noaptea aceasta, că am rămas cu mașina în drum.

— Apoi mașina e lucru dracului, boerule, când se pune ea de-a curmezișul.

— M'a îndreptat la dta, omul dela depozitul de benzină, spunea că-ți e cumnat.

— Așa și este, numai că să vedeți dumneavoastră, eu am o cameră, nu pot zice că n'am numai să vedeți...

— Spune odată omule, ce să văd?

— Apoi să vedeți...

— Cât ceri pe ea pentru o noapte?

— 200 de lei boerule și să știți că...

— Poftim banii, arată-mi camera, dar pentru mașină gălesc un loc, unde să o încui?

— Cum să nu! Pentru oameni ca dumneavoastră se găsește, — răspunse înviorat cârciumarul, mângâind în palmă, instinctiv, netezimea monedelor.

Am tocmai gol grajdul cailor, că is duși cu căruța, cu nevasta, la târg la Ploești și vă pociu da și lacătu.

— Ei să trăești jupâne, dar de mâncare ne poți da?

— Cum să nu. Avem puii gata, numai să-i tăiem și să-i fri-gem, până atunci vă aducem niște brânză proaspătă, niște ouă ju-meri, avem și un vin negru. . .

— Bine. Trimete-ne din toate în cameră la noi, numai repede că suntem oboșiți de drum, nu-i așa Mira, se adresă el acum mi-cei făpturi pe care tot timpul discuției o ținuse de braț, voind, parcă, să dovedească ochilor iscoditori din jurul lui, că într'ade-văr era „nevasta lui”, cum îi venise chef să o spună destul de tare ca să fie auzit.

Mira nu-i răspunse și lui îi păru rău.

Poftiți pe aicea boerilor să vedeți „camera cea mare”.

S'a dus numai Mira, George plecând să gareză mașina. În prag au întâmpinat-o cu „bun sosit” ochii de veveriță ai Ilenii — fata cârciumarului — și mirosul de sulcină și busuioc de după icoane. Era curată și gospodăresc primitoare „camera cea mare”. De după perdelele albe din pânză de casă, alese în șabace, își mișcară capete mirate, mușcatele in florite. Ileana așternuse pe pat cerșaful de pânză groasă și acum se îndeletnicea cu așezarea mesii.

— Poate că n'o fi ca pe la dumneavoastră, îndrăzni Ileana, în-cercând prilej de vorbă cu străina al cărui chip îi plăcuse, dar om căuta să fie cum e mai bine.

— Lasă că e bine dar pe mata cum te chiamă?

— Ileana! . . . Ileana Rateș. Sunt fata cârciumarului, incheie ea mândră și cam făsticită.

— Are fată frumoasă tatăl dumitale, să-i trăiască și să aibă noroc.

— Vă sărut mâna, spuse fata din ce în ce mai încurcată, ne-fiind sigură dacă era bine să adauge „doamnă” sau „domnișoară” după cum i se părea ei că s'ar fi potrivit mai bine.

Pe ușă intră George și, ca și cum ar fi existat mai dinainte o înțelegere, Ileana dispăru.

— Am aranjat și eu mașina. Tu nu-ți scoți haina? Să te simți la tine acasă? Hai să-ți ajut eu. Așa! Încă puțin să ne ser-vească masa și vom fi iar numai amândoi, cu dragostea noastră. . . dar tu ce ai, de ce nu-mi spui nimic? Ești supărată că sa întâmplat așa? Eu, în schimb, sunt fericit că te mai am încă o noapte lângă

mine. La București cine știe ce nouă fantazie, te-ar fi făcut, poate, să-mi fugi iar! Sau te gândești la întârziere? N'avea nici o teamă, dacă plecăm mâine dimineață pe la 7 la 8^{1/2} cel mai târziu suntem la București. Nu-i așa că n'ai dece să fii acolo mai devreme? Hai, Mira, spune-mi și tu ceva...!

— N'am dece să fiu acolo mai devreme.

— Atunci dece mutrișoara asta supărată? Nu-ți place interiorul?

— Nici nu-mi displace!

— Poate nu-ți mai plac eu...

— Nici asta!

— Dar care, uricioasă mică?

— Nimic!

— Ba eu văd că ai ceva. Ești cumva supărată pe mine?

— Poate!

— Ooooo! Asta e foarte grav. Nu pot cunoaște și eu motivul? Să știu și eu cu ce am păcătuț din nou pentru a doua oară, în aceeași zi... Pentru că s'a stricat mașina?

— Nu!

— Slavă domnului! Atunci dece? Pentru că te-am adus, de data asta fără voia mea, într'o cameră „anonimă”?... Numai că asta nu e „anonimă”, ai auzit și tu că îi spun „camera cea mare”.

— Nu de asta.

— Dar dece?

— Dece nu-mi spui odată? Poate că nu te-am întrebat și pe tine dacă preferi să petrecem noaptea într'o casă de oameni sau sub cerul liber, cu lupii și cu huhurezii? Alt motiv nu cred să mai existe pe lume.

— Ascultă, George, adineauri când ai cerut cârciumarului găzduirea, ai spus pentru mine și nevastă-mea... ori, vezi, sunt unele cuvinte, cari între noi, nu vreau să fie rostite nici în glumă, nici de conveniență, nici odată.

— Și pentru asta erai supărată? Dar, Mira, ori care femeie în locul tău ar fi fost flatată.

— Se poate, dar eu nu mă consider obligată să mă simt flatată. Eu sunt numai aceia se sunt.

— Și pe urmă, eu n'am spus-o nici „în glumă”, nici „de conveniență”; am spus-o doar anticipat, însă foarte serios. Dacă vrei, îți mai repet o dată ceia ce am spus, asigurându-te că în cel mai scurt timp spusele mele vor deveni o realitate.

— Nu vor deveni o realitate!

— Cum, Mira, te supără perspectiva de a fi într'o zi soția mea?

— Nici nu-mi trece prin cap una ca asta!

— Din toată inima îmi spui.

— Din toată inima!

— Tot nu te cred! S'au, poate... nu sunt eu capabil să te înțeleg... Mira ce-i cu tine? Ce fel de ființă ești tu? Primești să petrecem ceasuri minunate împreună, să hoinărim împreună, să împărțim același pat... mi te dărui toată fără nici o rezervă... și nu primești să fii soția mea?

— Inchipuește-ți că nu!

— Bine, Mira, iartă-mă că am redeschis acest subiect... dar e mai bine acum... ași fi putut dealtfel să înțeleg, încă dela început, că nu-ți sunt pe plac... Imi pare rău că...

— Nu, George... Imi placi... mai mult ca orice pe lume. Imi ești drag, foarte drag, cum nu mi-a fost nimeni, dar nu primesc să fiu soția ta.

— Pentruce? Ai vreun motiv pe care nu mi-l poți spune?... Vreun copil? ...Incurcături bănești? Sau ți-ai dat cuvântul altcuiva înainte de a-ți fi eșit eu în cale?

— Nu! Nimic din toate acestea! Sunt absolut liberă și îmi ești foarte, foarte drag, dar nu primesc... chiar dacă ar trebui să nu ne mai vedem niciodată.

— Bine, Mira! Nu mai insist. De altfel azi am început de dimineață să nu ne înțelegem, numai nu uita că instituția căsătoriei a fost creată în avantajul femeii, mai mult decât a bărbatului... și dacă te rog, pentru restul vieții să-mi dăruiești prețioasa ta tovarășie, o fac pentru că-mi ești foarte dragă și pentru că am crezut că întâlnesc în tine, femeia pe care am visat-o de mult. Eu trec peste spusele tale de acum și-ți aștept răspunsul atunci când vei considera tu că poți să mi-l dai.

— Să nu mai discutăm, George.

— Să nu mai discutăm „lume nouă”, mereu plină de surprize.

Au mâncat tăcuți și îngândurați, dar după masă, și după ce au stins lumina, noaptea i-a așteptat în așternutul alb, cu aceleași brațe, înfiorător de calde.

— O, Mira, ce taină rămâi mereu pentru mine! Cu cât te simt mai aproape, cu atât îmi pari mai pătimașe, mai desăvârșită, De ai ști în ce măsură îmi ești dragă... dragă, draga mea Mira!...

De după perdelele scrobite, mușcatele ascultau, ținându-și

respirația, șoapte pe cari nu le mai auziseră niciodată și pe cari nu le înțelegeau, pentru că nimeni, din cei ce poposiseră aci, nu le mai rostise.

De deasupra unei clăi de fân din dosul ferestrii, o biată spe-rietoare de ciori, zvârlită acolo din toamna trecută, încercă gestul de a se întoarce spre geamul înflorit, toropită parcă de ceia ce nu putea auzi și înțelege.

Incetul cu incetul, disonanțele țambalului deveniră tot mai slabe... urmă un nechezat de mânz, câteva chemări ale găscanu-lui care în noaptea aceea era de straje cârdului din curte, un ultim țărăit de greer și în urmă nimic, pentru că somnul puse stăpânire peste lume...

Marieta Popescu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POEME IN PROZĂ

de CONST. RĂULEȚ

LA BORSEC

La Borsec, în județul Mureș, la marginea unei prăpăstii, cu urme de tranșee, se află o grotă vestită. Vizitatorii se perindă, — în fiecare vară, — pe cărarea îngustă, deasupra vârfurilor de brazi din vale, ca s'o vadă și s'o admire.

La dreptul vorbind nu-i poți vedea decât exteriorul, o bucată de stâncă din preajma intrării, pentru că înăuntru este întuneric. Mulți pătrund într'insa aplecându-se, prin gaura ce-i ține loc de poartă. Dar numai când te apropii de ea, când treci pe acolo, un fior de ghiață îți străbate mădularile: s'ar zice că într'insa se culcușește Iarna, ca să aștepte netulburată sosirea lui Decembrie, când îi vin boii acasă. Afară e cald, e soare, e frumos; în grota dela marginea prăpăstiei e ger, ger aprig, tăios.

Grota de ghiață este leagănul Iernii, adăpostul ei — cetatea frigului ctern, în mijlocul splendorii verei.

... Sînt suflete a căror apropiere îți aduce atmosfera grotei de ghiață, gerul tăios, vrăjmășesc — suflete cu întunecimi și răceli de spații interplanetare.

Când treci pe lângă ele, simți, într'o parte, prăpastia adâncă; iar în cealaltă — ca la Borsec — frigul ce izbucnește din intrarea grotei de ghiață — inimi nepăsătoare, neîndurate, ce prigonesc sensibilitatea.

Suflete din cetatea iernii vecinice, din cetatea morții — suflete de ghiață, e de prisos să mă mai întrebați de ce vă ocolesc!

GELOZIA

Artistului îi plăcea s'o vadă goală, ca s'o picteze; iar ea credea că o va picta, numai ca s'o vadă absolut nudă, pe îndelete, ca să se sature privind-o.

El era tânăr, ea era frumoasă și ideal croită — și cu trupul neacoperit în atelierul pictorului.

Ea se trudea să-i vâre, cât mai mult, în ochi, în suflet și în închipuire, ispititoarele linii ale unui corp de statuă, ca să-l câștige pentru totdeauna; el se folosea de atitudinile ei plastice, pentru Arta lui, furându-i frumusețea și așternând-o pe pânză, — dar numai atât.

Ea se întreba:

— *Nu vede că sînt ispititoare?*

Iar atitudinea lui nu răspundea nimic, — pentru că răspunsul îl concentra în opera sa.

Ea se întreba:

— *Nu vede că sînt goală?*

Și el tăcea; dar grăia pânza aproape gata, pe care fata n'o înțelegea.

Intr'o zi a intrat însă, în atelier, o femeie. Cum a văzut-o, artistul a simțit nevoia de a-i mângâia obrații și brațele, de a o lua de mijloc. Femeia era cărnă, îngrozitor de grasă și îmbrăcată mediocru.

Modelul nu îndrăсни să-și închipue cum ar fi această femeie desbrăcată, deoarece tocmai mîncase. Privirea ei îi ungea corpul, ca o pensulă muiată în ulei.

... Și totuși!

Indignată, după ce Necunoscuta eșise din atelier, Modelul strigă pictorului:

— *Gusturile nu se discută, dar dacă ți-era drag acest butoiu, dacă ea intrupeză idealul tău artistic, de ce n'o pictezi pe ea?*

Liniștit, pictorul, îi răspunde:

— *N'o fac pe ea, fiindcă pictez pentru alții.*

— *Va să zică iubitorii de artă, de tablouri, mă preferă pe mine, — constată modelul cu o izbucnire de izbândă.*

— *Se înțelege, frumoaso!*

— *O pânză care ar înfățișa-o pe ea, n'ar lua-o nimeni!*

— *Firește, frumoaso!*

— *Atunci tu, ce ai găsit la ea?*

— *Am găsit, frumoaso, tocmai asta: e soția mea.*

TAINA ȘI MOARTEA LUI DON JUAN

Don Juan ajunsese în zilele lui din urmă, să fugă de femei.

Când întâlnea vreuna, o ocolea cu spaimă, închidea ochii să n'o privească — ar fi vrut să intre în pământ.

Iată de ce a murit Don Juan: ca să nu mai vadă femeile.

Nenorocirea s'a întâmplat, după cum spun cronicarii, în împrejurările următoare:

După o serie de plângeri, din partea soților înșelați și din partea părinților fetelor seduse, Don Juan fu adus legat, în fața tribunalului, prezidat de Marele Inchizitor, în sala cea mare a mănăstirei, deasupra beciului torțurilor.

Judecătorii rânjeau, hotărîți mai dinainte, să pună la chinuri, trupul atât de aliniat al vestitului hoț de inimi.

— *Cum te numești?*

— *Don Juan.*

— *Și mai cum?*

— *Atât.*

— *Nu e destul.*

— Ce să fac!

— Te-am întrebat cum te mai cheamă?

— Don Juan. Atât. Sînt unul singur.

— Ca lepra și ca ciurma! Există o singură lepră și o singură ciurmă; dar câți leproși și câți ciurmați! Care îți este vina?

— Nu recunosc nici una din acuzațiile ce mi se aduc.

Marele închizitor se încruntă și întreaga sală păru că se întunecă.

— Dacă îndrăznești să minți, dupe ce ai făcut mai multe victime decât lepra și decât ciurma, îți vom deschide podelele și vei cădea în hruba chinurilor.

— Oare a iubi este o vină? Marele Inchizitor se ridică în picioare și sună clopoțelul:

— N'ai fost adus aici ca să ne pui întrebări nouă, ci ca să răspunzi umil la ale noastre. Iar gealaților, cari alergau, le strigă: să fie coborît jos!

* * *

Când îl readuseră sus, în sala tribunalului, pe toată zidirea lui Don Juan, ce fusese, până atunci, învăluită în urme de sărutări, ca într'o manta călduroasă, pumnul gâdelui și virgulele biciului călugăresc șterseseră dărele divine ale buzelor îndrăgite!

— Acum vei vorbi?

— Voi vorbi!

— Vorbește!

— Recunosc: am dorit pe toate femeile pe cari le-am văzut.

— Făgăduiești să te astâmperi, sau te dăm, din nou, jos?

— Dacă mă osândiți să renunț la dragoste scoteți-mi ochii. Cu ei voi rămânea acelaș.

— Ochi avem cu toți.

— Dar nu ca ai mei.

— Grăește repede, că mai avem de judecat cincizeci de procese, se răsi la el președintele.

— Nu pot!

— Din nou jos!

Când l-au adus, iarăși, sus, Don Juan era mort pe jumătate: nu mai putea rezista.

Așa a mărturisit el taina ce îi era mai dragă decât ori ce pe lume:

— Pentru ochii lui Don Juan nu există vâl, nu există îmbrăcăminte: acesta este darul și supliciuul său! Eu văd toate femeile așa cum sînt ele: ochii mei desbracă...

Dacă ați fi în situațiunea mea, dacă ați vedea pretutindeni, pe toate frumoasele, în costumul în care Venera a eșit din valurile mării, chiar voi, sfinților, ați putea oare rezista? Cu toate acestea eu îmi iubesc darul și l-aș vrea și mai pătrunzător încă.

Judecătorii se uitară unii la alții — ca și cum i-ar da dreptate — dar numai timp de o clipă. Apoi Marele Inchizitor se înfurie groaznic:

— Aceasta este o profanare. Nici când nu s'au rostit, în locașul Domnului, asemenea vorbe blestamate.

Oamenii sfinți se rugară, împreună cu toți călugării, trei zile și trei nopți ca drept pedeapsă, — să ascuță Dumnezeu și mai mult privirele lui Don Juan, dupe propria lui dorință, să pătrundă și mai departe.

... Atunci, pentru întâia oară, i-a apărut lui Don Juan, în lumina soarelui, drept în față, ceea ce nu văzuse niciodată scheletul. Ruga slujitorilor Domnului fusese ascultată.

Deacea ajunsese, în zilele lui din urmă, să fugă de femei, invidiind pe cei cari le puteau vedea straele.

Și așa a murit Don Juan: văzând, în orice frumoasă, o înșirare de oase, oribilă și amenințătoare.

... Pentru că nu s'a mulțumit cu darul său, ci l-a voit și mai pătrunzător.

Const. Răuleț

CÂNTECE

de RUDYARD KIPLING

trad. de IULIU GIURGEA

CÂNTECUL DE VÂNĂTOARE AL HAITICULUI SEEONEE*

Un Sambhur muği când geana de zori începu să se miște pe creste;
Unul întâi, pe urmă doi și toată cireada.
O ciută sbughî ca o umbră din tufe, și un cerb apăru
Sub streășina verde, să piară 'n adânc de pădure,
Spre vadul cu apele limpezi, unde renii se-adapă.

Un Sambhur muği când geana de zori începu să se miște pe creste;
Unul întâi, pe urmă doi și toată cireada.
Cu pași ca de umbre ușori, lupul pieri în hățis,
Haiticului vorbă să-i ducă, că ceasu-a sosit
S'adulmece urma cirezii și a celor răsleți.

Când trâmbele nopții în zări se topesc, al lupilor
Urlet s'aude; unul întâi, pe urmă întregul haitic
Ălînd din funduri de bunget, pornește la goană,
Cu ochi de văpăi ce lucesc, pe întuneric aprinse
Făclii, una întâi, pe urmă puzderii de stele.

CÂNTECUL DE DRUM AL LUI BANDAR-LOG*

Trece al nostru popor, ca învălurarea de frunze, grăbit
Pe albe poteci poleite de-a lunii amăgitoare lumină.
Nu pizmuești ale noastre plimbări, când trecem săgeți?
Nici mâni ca și noi de-ai avea, două perechi, nu dorești?
Nu-ți place arcuita-ne coadă ce mândri cu toții purtăm,
Adusă cu mult mai frumos decât al lui Cupidon arc?
De supărare nici vorbă, și silă nu-ți fie,
Căci coada-e făcută s'o duci după tine.

* Munții unde sunt peșterile lupilor.
* Neamul maimuțelor.

In înfrunzitele ramuri, grămadă, alături visăm,
 Legănați de a celor văzute de noi amintiri, neuitate,
 Sub al naltului zării senin noi planuri punem la cale
 Și fapte întrupăm, ce altora-s vis, în câteva clipe.
 Ce n'ați mai văzut și nici auzit, ce n'am pomenit,
 Să facem am vrea, dar ce vrem e șters de clipa fugară.
 De drum suntem gata, gând să nu-ți faci,
 Căci coada-e făcută s'o duci după tine.

Tot svonul de vorbă ce'n drum din fugă auzim,
 Fie că-e glas de reptile, sau fiare, ori păsări, pe-o formă,
 De-e cântec din văi sau din munți, ori smocul de păr
 Aninat de scăeți, de-e solz sau fulgul de vânturi purtat,
 Il prindem și-l ducem departe pe-ale culmii poteci,
 Căci ființe ca omul doar noi am rămas minunate.
 De ce să nu ierți că mai buni decât alții
 Suntem... și de ce supărare să porți,
 Căci coada-e făcută s'o duci după tine.

Veniți după noi în mărețele salturi ce-a brazilor vârfuri îndoiaie,
 Ca pâcle de nori și ca fumul ce vântul îl duce spre albele culmi;
 N'auzi cum plânge pădurea și ramuri uscate, ca brațe de rugă,
 Pe urmă-ne frânge, când trece în pâlcuri poporul prin noapte.

(Din Cărțile Junglei de Rudyard Kipling)

CÂND TOTUL VA FI AMINTIRE

de VICTOR STOE

Fumul de țigare se înalță subțire. Șerpuia în linii rotunde, ca valuri de ape calme. Cercurile se prindeau unul de altul, se destrăbeau ușor.

Tăcerea se făcea mai adâncă. Inserarea aducea o liniște grea, o liniște care înecă, sugrumă și ai voi să i te smulgi, să fugi, oriunde, oricum, numai să nu o mai simți, să nu o mai ai lângă tine, pretutindeni. Fumul de țigare se înalță subțire, mut, dintr'un incendiu nevăzut, al gândului.

Scrumiera rotundă de bronz, incrustată cu email albastru și fire subțiri de aur, fumegea de țigări începute, nestinse.

Mâna cu țigara, se roteă tăios în fum, îl alunga, îl sfâșia, ca pe o ființă. Intregirea se făcea mai densă, mai opacă.

Camera pierde forma dreptunghiulară, devenea elastică, se întindea fără sfârșit, ca trasă de capete.

Gândul alergă pe toate drumurile, o aștepta la un colț de cale, pâdea pe fiecare trecător, descifra siluetele și mut, intra în camera cu draperii albastre. Imaginea era chinuitoare. Arșița ei vie, de neuitat.

Linia corpului coboră albă, sprintenă, de sub bărbie spre sân, îl urca vioaie, fugea spre coapsele suple, se pierdea.

Din strivire, nici un țipăt. Capul răsturnat, ochii închiși, gura deschisă. Numai uitare.

Afară toamna întindea tremurări și fioruri. Luna, cercel de cadână sclipea pierdută pe drumuri. Visele mergeau pe chilimurile amintirilor.

* * *

Oglinda reflectă acelaș peisagiu.

Larguri șterse, fără contur.

Fumul curgea imaterial pe ele; frângea linia precisă a mobilor, le făcea fluide, ireale.

Stăruia impresia unei prăbușiri.

Simțeam că o pierd. Unul câte unul firele se rupeau. Mai stăruia o chemare și desnădejde.

Rătăceam fără nici un gând ore întregi, numai ca să merg, să mă istovesc, sau alergam trezind bănuiala trecătorilor.

Fugeam ca urmărit de teama unei fapte săvârșite.

Mă îngrozeau oamenii și tremuram de revoltă, când cineva nu-mi lăsa drumul liber.

Era o căutare de sprijin, străin de orice oscilare, departe de contraziceri și indoieli.

Simțeam că-mi scapă ceva, că pierd din mine în fiecare clipă și nu puteam să pătrund ceiace-mi rămânea.

Intreaga ființă îmi era un țipăt de groază și pustiu. Parcă ceva, ca un duh insesizabil, trecea pe lângă mine, un dans de umbre chinuitoare și nu puteam să rețin nimic, să opresc înfi-orarea.

Rămânea numai o durere aspră, ca în fața unui lucru pe care nu știi dacă l-ai avut și când l-ai pierdut.

În singurătate, gândul se subție și pierrea, lăsând un gol permanent, sau se târa căutând ocrotire și consolare.

Păstram tăceri obositoare, grele. Aș fi chinuit pe toți, Le-aș fi smuls ochii, să nu mă privească, să nu-mi bănuie sbaterea.

Tresăream la cuvântul unui trecător, pe care nu l-am văzut în noapte. Și spaima, mereu spaima, că nimic nu este, nimic nu rămâne, din tot, nu-mi rămâne nimic.

Pretutindeni, moartea oamenilor și imobilitatea implacabilă a veșniciei.

* * *

Te văd și acum, femei cu privirea subțiată de pleoape mongole, acolo sus, pe muntele înfrângerii tale, biruinței mele și despărțirii de totdeauna.

Nu se poate uita legământul.

Nu se poate nărui durerea de atunci, care a rămas tot vie prin toate celelalte dureri, infiorată de moarte.

Tu nu ești amintire. O amintire se uită. O pierzi pentru o vreme sau pentru totdeauna. Amintirea e un peisaj. Se risipește ca el.

Tu nu ești amintire Viola. Pe tine nu te-am pierdut niciodată. Anii? Mulți. Câți? Nu știu. Numeri, numai ceiace vrei să sfârșească, să nu mai fie.

Dar ceiace nu e vremelnic, nu mășori. Distanțe nu sunt în suflet. Tu ești pentru totdeauna, ca lumina și Dumnezeu. Și nu te știu. Nu te caut pe drumuri. Tu nu ești aventură. O aventură e urmată de alta. Tu ești unică. Nu te desleg de gând. Svăcnești în

bătaia inimii și lumina sângelui. Am vrut să mor și nu m-ai ajutat. Încă nu trebuie să mor.

Ispășirea durează din clipa biruinții mele. Nu știam că trebuia să mor atunci. Nu am înțeles. S'a întins neoprit, din acea inserare, peste viața mea, o agonie. De atunci, din inserarea înfrângerii tale și biruinței mele — tot tu ai biruit — violoncelul și-a strâns sufletul risipit în chemări și lacrimi, ca un avar și a tăcut.

Peste el s'a așezat uitarea. Nici o tristețe n'a mai răsunat și nici o mărturisire.

Violoncelul e un mormânt din care nu va veni nici o înviere. Rătăcirea mea nu s'a sfârșit. Sângele nu s'a risipit tot. Văd marea și acum.

Țineai un braț alb în apă. Din încleștarea mea te-ai deslegat. Erai străvezie sub lumina necuprinsă.

Tu nu erai o femeie. Lopețile le aud și acum lovind depărtările. Simt legănarea luntrei. Văd noaptea. Și tăcerea ta a fost mai adâncă.

Atunci și numai atunci moartea ar fi fost sublimă. Am legat de degetul înfiorat și rece, o piatră verde cu un fir de aur. Și, după înfrângerea ta, acolo, cu tăcerea din tine în care ai ingenunchiat, mâna a scuturat, ca o lacrimă, piatra și firul de aur, în lacul cu apa moartă, pe malul căruia ai plâns și ai visat totdeauna.

Te văd ca pe o înflorire brumată de ani. Vedenia e numai a mea. Tu nu ai plâns poate. În surâsul tău era o moarte. Mâna s'a strâns lângă inimă.

Poate sufletul se ruga. Rătăcirea mea nu are liniște. Ursita nu mi te aduce. Sau ești tot acolo unde a murit visul.

Viola tu nu ești amintire.

* * *

Și mâna obosită și gândul obosit se rugară.

Priveam noaptea de Septembrie, prin fereastra larg deschisă. Cerul era o năframă pentru chemări de moarte. Un rege plin de fantezie risipise pe drumurile cerului talanți de aur.

Așteptam agonია tremurând tot într'o amintire.

„Ochi de mongolă”. Imagina-jocuri de ape și oglinzi fărâmate.

Ochii îi vedeam ascunși în plâns și surâs visat.

Întunericul camerii, era așezat pe umerii mei doborâți de singu-

[rătate.

Sințeam moartea crescând în jurul meu, pornind din mine și din afară de mine, ca două spaime ce se cuprind. Aș fi vrut, ca gândul să despice depărtarea atât de întinsă, atât de largă. O

ceream, ca pe o floare a pământului, acum, atât de târziu și de zdrobit.

Mângâiam chimonoul negru, cu luna pe spate.

Luna își vedea imagina robită în țesut rar de aur. Și se întrista de nălucirile oamenilor.

Mâna visa trupul din amintire. Și nimeni.

Am văzut totdeauna viața prin tristețea unei lacrimi. Eram numai o privire vie ca un simbol. Neobosită ca un vultur. Privirea trece, din brad în brad, în orele lungi și toate la fel. Știe culoarea vie sau ștearsă, urcă ușor pe înălțimile conice, numără crengile așezate ca troițe tremurătoare în cari se aude svon prelung de plâns.

Și rămâne pe vârfuri.

Vasta însângereare a pădurilor se așează pe gând.

Pentru mine timpul nu mai era. Dispărând din viață, timpul a dispărut și el.

Timpul e om, legământ între oameni, nădejdi și năluciri visate. Timpul e viața împreună. Nici o bătaie în fereastră. Aș fi vrut să știu un om aproape. Pentru mine nu mai poate veni nimeni.

Eram fărămat. Nici o mișcare. Nici aceia de a putea vedea icoana.

O știam pe zid, ca un semn de veșnicie.

Era acolo, pentru mine o copilărie, rugile celor ce trăiau și în sufletul meu, necunoscuți și prezenți.

Icoana trecuse prin viața lor de departe și neștiută, prin ani și amintiri.

Acum o știam luminată de lună.

Capul mi se leagănă pal, ca o floare de crin, pe o mătase de argint. „Te văd în chimonou negru cu lună pe spate”.

Privirile mi se rupseră. Buzele arse, de cenușă.

Cerul muri în imagini și gând. Măinele prinseră haina de mătase. Și căzură frânte.

Crinii din curte se înfiorară ca pescărușii.

Privirea se închise. Și nici un fior, nici o spaimă, nici o amintire.

Capul rămase nemișcat ca o stea pe o mătase de argint.

Luna privea la imaginea ei, răsucită în mâinile stinse.

Victor Stoe

PASTELURI PETROLIFERE

de CONSTANTIN STELIAN

ȘOMAJ

FABRICA

*Eșarfele cochete de fum oliv și negru
s'au irosit; sirena de timp nu s'a mai prins.
Stă hornu'n vitregie — creion imens — integru
în năzuinți inerte, spre 'naltul necuprîns.*

*Cu cerul cărămizii, pe siniliul cer,
el scrie amintirea...*

*Indușat de soartă,
în liniște, evocă tumultul, care, eri,
cutremura prezenta împărăție, moartă...*

SONDA

*Pe șesul afundat de cer,
străfulgerată 'ntr'un hanger,
băbușcă'n negru 'mbrobodită,
oag svon, stă sonda părăsită.*

*Visează glia'n mărunțai,
oftatu'n risipiri de plai,
nestmântu'n aburi creponat,
vânjosul braț pe roți plecat.*

*Sterp, uriașu-i său, în sus,
prin fier un strop n'a mai adus.*

*... Decor sfielnic, funerar...
Nici urma or'unui păcurar.*

*Sarcasm pe flaute de vânt:
o moarte fără de mormânt.*

*Cum să mai spere re'nvierea!
Pe trup îi stăruie tăcerea,
cum Vulturul, făr' de răgaz,
pe Prometeu, în Caucaz...*

FOAMEA

*Se irosește munca treptat, din rază'n rază.
Havanele din fabrici de mult nu mai fumează.
Ținutu-și schimbă fața în spirit fantomatic.*

*Intru mărirea oarbă a sângelui erotic,
înfometarea, lacom, a început să roadă
din oameni și metale, din schele și din stradă.*

*A răstignit peisagiul pe crucificși de fier
și norii din cortină i-a tras dedupă cer;
și corbilor de scânduri, opriți din croncănit
le-a 'nvârtoșat tot Styxul agonic, hămesit
după oglinzi, în care zadarnic vrea să prindă
imaginile morții.*

S'oprește-orice colindă.

*Și duhul își dă seama că a 'mpietrit și el
Și de durere plânge 'ntr'un corn Mefistofel...*

Constantin - Stelian

O PASTORALA DIN 1800

de DARIU POP

Cele ce urmează pot să facă parte din expunerea de motive la iminenta lege a numelui. Această lege însă nu are nevoie de nici o motivare, fiindcă este concepută și născută din conștiința noastră națională. Dacă, totuș, ne ocupăm de acest subiect, facem aceasta, nu pentru ca să sprijinim o lege firească, ci pentru ca să deschidem o fereștrică prăfuită și împăinjenită de veacuri prin care lumea să vadă clar și obiectiv cum s'au petrecut lucrurile aieva cu maghiarizarea numelor familiilor românești din ținuturile noastre acum aproape 200 de ani.

Există în Satu-Mare o biserică greco-catolică, în partea orașului, numită, Mintiu, despre care se spune că ar fi ruteană, de fapt însă este ungurească, tot așa de ungurească, de exemplu, cum este și cea romano-catolică. Deosebirea între cele două biserici nici nu este așa de mare. Într'una slujba se face în limba ruteană și în cealaltă în limba latină, dar în ambele se cântă și se țin cuvântările în limba maghiară.

Plecând dela adevărul istoric că greco-catolici unguri nu există, ci numai români, sau ruteni, am cercetat arhiva acestei biserici din Mintiu, în care am găsit un vast material documentar în privința trecutului familiilor române din „ungurescul” oraș, Satu-Mare.

Până la 1771 românii uniți din aceste părți nu aveau episcopie, bineînțeles, nici rutenii uniți, dar, la intervenția împărăteșei Maria Terezia, papa Clement al XIV-lea a înființat pentru greco-catolicii acestor ținuturi episcopia de Muncaci, cu reședința la Ujhorod (Ungvar) în anul 1771.

La un an după înființarea acestei episcopii, s'au început a se conduce registrele matricole, așa că cel dintâi registru matricol poartă data de 1772 (Matricula baptisatorum, Pars prima 1772). Registrul a fost condus în limba slavonă, cu scriere chirilică până în anul 1777, dela care dată se conduce în limba latină.

Atâta vreme cât registrele matricole sunt conduse în slavona, numele familiilor române este respectat în sens fonetic și ortografic.

Astfel găsim în intervalul dela 1771 până la 1777 următoarele nume de familie românești: Fanea, Grodeanu, Ghețea, Moroșan, Pascul, Simion, Cicio, Micul, Ștefan, Teodor, Rus, Lupul, Ardelean, Ilieș, Glodan, Zeican, Nichita, Bodonea, Jurja, Terebeșan, Apostol, Moldovan, Mailat, Radu, Tășnadea, Pop, Ciorogar, Strugar, Prodan, Nicolai, Cozea, Dragoș, Moșa, Lozan, Bora Degan, Coteț, Roman, Seladea și Toma.

În acelaș timp însă sunt o sumedenie de nume ungurești „greco-catolici” ca, Sabo, Gerendaș, Mesaroș, Borșoș... Lupul (!), Socaciu, Domohidi. Olah, Tot, Cheovari, Cadar, Peleşchei, Sandor, Bornias, Erdei, Molnar, Somlai, Medeși, Bardi și Chiș.

Existența numelor de familie ungurești în aceasta matricolă ne dovedește că procesul de maghiarizarea numelor românești începuse mai demult, pentru că ar fi inutil să demonstrăm lucrul știut de toată lumea că pe acea vreme nu existau unguri greco-catolici și că toate aceste familii erau curat românești. Dacă am încerca să restabilim numele originale, așa cum au fost, am avea următoarele nume: Croitor, Grindeanu, Măcelar (în cel mai rău caz: Misarăș!), Chiper, Domohidean, Pleșcan etc. Românii greco-catolici din părțile acestea erau însă sub autoritatea episcopiei romano-catolice ungurești din Eperjes. Iată deci ofensiva contra numelor de familie românești pe deplin explicată.

După cum se va vedea însă din cele ce urmează acest „restituție” în posesiunea numelor românești nu a durat mai mult de cât 5 ani, de la 1772 până la 1777, pentru că în acest an s'a dat ordin vicarhidiaconului din Satu-Mare să nu mai conducă registrul matricol în limba slavonă, cu scriere chirilică ci, dela acelan începând, să se conducă în limba latină cu caractere latine. Această măsură putea să bucure pe românii de atunci, dacă aveau conștiința originii lor, însă, desigur i-a întristat mult, pentru că introducerea limbii latine în conducerea registrelor a însemnat nu o apropiere de limba lor ci o înstrăinare de originea lor.

Îndată după introducerea limbii latine în registre reîncepe maghiarizarea numelor de familii românești. Bodonyi, Mureșan—Marosi, Pop—Papp, Albu—Fejir, Morar—Molnar, Finteușan—Fintyósán, mai târziu Fintyós, Tășnadea—Tasnádi, Fanea—Fányi, Zeican—Zékány, Mailat—Majláth, Roman—Oláh etc.

Desfășurarea acestui oribil proces de furt al numelor românești este atât de clar vizibilă încât nici o îndoială nu mai există asupra acestui trist adevăr.

În 1919, când Satu-Mare a redevenit românesc, nu se mai

găsește nici un român aparținător acestei biserici. Toate numele de familie au fost maghiarizate. Rezultatul monstruos al acestei manevre este cunoscut peste tot. Credincioșii aparținători acestei biserici din Mintiu, toți se consideră unguri veritabili. Nu în 1919. Astăzi.

Tot în arhiva acelei biserici am găsit în protocolul de circulare, date de către episcopul Andrei din Ușhorod, pagini multe, scrise cu „potcoave” în cea mai frumoasă limbă românească. Circulare episcopale, date de un om de inimă, din scrisul căruia se înaripează sublimе sentimente de naționalism.

Să luăm aminte:

„Iubiți Fii!

Nu numai să slăbește, ci tocmai să micesțe den dzi în dzi românie noastră și ritoșul nostru cel de demult, fiindcă toată tânărime noastră pentru străină limbă și învățătură umblă prin toată lume, iară limba sa, învățătura și ritoșul, în care are (ar, nota D. P.) vre acuma statul preuției, și a sluji norodului, nici de cum, au puțânel știu; pentracee dară, iară rânduiala mea ce de an pomenind, înnoiesc, ca nime, batâr din ce innălțată școală lătinească, fără de știința ce rumânească, fără care nici cumva na pute sluji, în preuție norodului său, să nu îndrăznească a venire și preuție a cere, că mai bine și mai folositoriu este, în mare parte a Diețezișului, să fie preut numai știutorul limbii sale rumânești și bine învățat în Ustav și în rânduiala sa, apoi, aice, în Fteologie înluminat, decum, fără știința acestora, cu limbile cele streine, norodului său zmin-teală și străcare ritoșului ai aduce. Prin această rânduială a me nici cum opresc eu știința limbii lătinești au altor limbi, ci numai ca ce rumânească, ca la statul preuției mijlocire ce de lipsă, fără care preuție în rânduiala sa ce rumânească nici cum no poate dobândi, mai din tae acee a învăța și întracee a să întări.

Intraltele împărtaşind blagoslovenie arhierească rămâiu iubirilor voastre de binevoitoriu părinte Andreiu epp. Ungvar 24 Martie 1800.”

Multe, multe concluzii se pot trage din aceasta pastorală, chiar și pentru vremile de acum...

Aceste învățături românești ne vin astăzi dela o biserică maghiarizată între timp.

DESPRE UNELE INTÂMPLĂRI DUREROASE ȘI ALTELE DĂTĂTOARE DE NĂDEJDE

de VLADIMIR NICOARĂ

Mare tulburare și jălanie petrecutu — s'au între conducătorii cetății Clujului, pre care străbunii noștri de la Râm îi numeau „edili”. Că după o nouă lege pentru direcția treburilor dinlăuntru, împuținându-se numărul ajutoarelor de pârgar și a mădulelor cu cari pârgarul ocârmuește cetatea Clujului, fost au nevoiți, fără de voe, să facă între ei o numărătoare. Și cu multă tulburare, în suflet și cruntă durere de inimă, văzut-au că sunt mai mulți de cât glăsuește legea.

Și număratu-s'au ei de sârg, de la cap la coadă și de la coadă la cap, mai întâi încet și cu socoteală și pre urmă repede, cu suflarea oprită de îngrijorare, când au găsit că, după legea cea noauă, numărătoarea le arată, că între mădule, — adicătelea membri din conțiliu, cum se zice pre limba de amu, — sunt 2 mai mult, iară ajutor de pârgar unul de prisos.

Și gășind ei că numărătoarea au fost bine făcută, cu toții au fost cuprinși de mare spaimă, neștiind care s'ar cuvenire să hie smulși din visteria clujului și aruncați afară, unde simbrie nu este, cai albi nu se gășesc, fără numai ofuri cari slăbesc bojocii și crâșcare primejdioasă foarte pentru măsele.

Dară legea fiind lege, ei fost-au nevoiți să se împuțineze singuri. Iară din această pricină s'au făcut mare huet și multă larmă, că fieștecare spunea că ostaș vrednic și credincios al stăpânirii este și fără de el ocârmuirea cetăței Clujului nu se poate face. Și durerea mai marilor fără de margine au fost, nevoiți fiind să împuțineze numărul simbriasilor. Că, dacă ai un mădular beteag, au ciumat, îl tai pre el scăpându-ți viața din primejdie, dară când știi că mădularul fără de beteșug este și trebuie să-l tai pre dânsul numai dintr'o pohtă a lezei, durerea mai cruntă se arată și jalea mai mare se dovedește a hi. Iacăță pentruce pârgarul Clujului și sfetnicii lui cei mai arătoși, au plâns și s'au jelit amarnic, tăind două mădule din conțiliu și împuținând ajutoare de pârgar cu unul. Iară cei aruncați plânsului și crâșcării, văzut-au că s'au plinit voroava stihutorului, carele au spus: „nu te'ncrede în fericire că e dis amăgitoriu!”

Datoria noastră de hronicar ne îndeamnă să însemnăm aici după cuviință o întâmplare vrednică de mirare, prilejuită de împuținarea simbriașilor de la ocârmuirea cetăței Clujului. Și anume: norodul n'a arătat nici un semn de spaimă, au de durere, pentru această împuținare. Iară lucrurile merg pe același făgaș, măcar că numărul ocârmuitorilor mai mic este. Ceia ce dovedește că ei de prisos au fost. Ba, se mai găsesc clevețitori cari spun că numărul ocârmuitorilor s'ar putea înjumătăți și lucrurile ar merge mult mai bine. Că dacă sunt mulți rânduți la aceiași treabă lucrul mai fără spor se arată, fieștecare lăsând pre altul să lucreze, el dându-se lenei și hodinei. Asta totdeauna între simbriași se întâmplă, hie ei la gospodăria omului, hie la ocârmuirea cetăților, au vizitii la căruța statului.

Amu de bună samă că pârgarul Clujului cu ai săi sfetnici laudase-vo foarte și se vor mândri că împuținând numărul simbriașilor, au economist banii cetăței Clujului. La care mândrie și laudă, norodul îndreptățit este să răspundă cu înțălepciunea lui de veacuri, adunată în zicale: „un stulpit într'un iaz, nici tot sărac și cu un chitic tot calic”.

* * *

Increstând pre răbojul clujului, după a noastră putință, osânda adusă de noua lege asupra ocârmuitorilor cetăței și însemnând aici după cuviință durerea și lăcrămarea lor, să trecem la alte întâmplări dăătoare de nădejdi.

La templul celor două zeități păgâne, — pre numele lor Thalia și Fulerpe, — s'au întâmplat unele schimbări. Și datoria noastră de hronicar este să le însemnăm pre dănsese cu slovele cuvenite.

Dumnealui Zaharia Bârsan, marele diregătoriu al comedianților și teatraliștilor, fiind oboșit foarte și fumând preste măsură, apropiind și vârsta după care legea trimite pre slujbaș la hodină, au cerut stăpânirei să-l sloboadă pre el. Iar stăpânirea, înțălegătoare foarte, l'au slobozit pre el în pace.

Rămânând, carepasăzică, gol, jilțul diregătorului la comedianți și teatraliști, stăpânirea după a sa chibzuință, l'au pohtit pre dumnealui doftorul V. Papilian, — carele ședea pre jilțul de mare diregătoriu al cântăreșilor, — să se mute cu șederea pre jilțul rămas gol la comedianți.

Iară amu rămânând gol jilțul diregătorului dela cântăreși, stăpânirea l'au pohtit, pre acest jilt, pre dumnealui M. Nasta, mare cântăreș preistoric și cunoscătoriu foarte, întru al muzichiei meșteșug.

Și această schimbare este, pentru închinătorii la cele două zeități păgâne, dăătoare de nădejdi, pentru pricinele pe cari le vom lămuri mai pre urmă. Se zice că dacă îl întrebunțezi pre om acolo unde se pricepe, folosința mare va fi. Iară cine cere croitorului să-i facă papuci și zugravului să-i facă un strai nou, sminteală dovedește. Dirept este că în blânda noastră țară văzutu-s'au popi făcând pre doftorii bețeșugurilor trupesti: profesori puși să chibernisească visteria țării și oșlași să hie ocârmuitori politicești, au judecătorii în pricini pentru ei necunoscute. Carepasăzică: croitori făcând papuci și zugravi

făcând strae. Dară, văzându-se asemenea întâmplări vrednice de mirare, n'am putea spune că lucrurile merg acătării și căruța statului n'ar hi hurducată, clămpăind din încheieturi! Carevasăzică, tot mai folositoriu este ca omul să hie pus acolo unde dovedește că se pricepe să lucreze.

Și-amu, mă întorc și zic: schimbarea direcțiilor de la cântăreți și teatraliști, este dătatoare de nădejdi și iacată pentru ce.

Dumnealui doftorul V. Papilian, cărturar de baștină, el însuși hind scriitor de lucruri teatralicești, dovedind stăruință la lucru, vrednicie întru lucrul pre care îl începe și hotărâre asupra celor pre cari îi diriguește, nu se poate presupune că n'ar hi bun la locul unde este pus. Așteptăm de la domnia sa o vrednică și pricepută alcătuire a listei deopuri teatralicești pentru anul ce vine, precum și o întrebuintare duple cuviință a actorilor și actrițelor de sub a sa oblăduire.

Iară dumnealui M. Nasta direcătorul cântăreților, hind un mare cântăreț purtat multă vreme prin străinătăți, unde a văzut și învățat multe, nu poate aduce de cât folos locului ce i s'a încredințat.

Fără a ne lua îndrăzneala să le dăm sfătuire, le-am putea spune numai un lucru, pre care de bună semă că și domniilor îl cunosc: să nu uite că, fieștecare actor, au cântăreț se socoate buricul pământului și de multe ori se aburcă acolo unde nu-l ține curaua, au cere să se pună pe scenă lucrări slabe în cari el se poate lăfăi. Să nu-i asculte pre dânșii și să-i întrebuinteze cu folosință și duple puterile lor.

Iară noi, având nădejde în priceperea noilor diriguitori, spunem că ne păstrăm toată slobozenia de a ne rosti cuvântul nostru fără ură și pătimire, dar totodată fără părtinire, ori decâte ori vom găsi vre-o lipsă, au nepotrivire.

Vladimir Nicoară

SCRIITORI ȘI CĂRȚI

de OCTAV ȘULUȚIU

N. M. CONDIESCU: INSEMĂRILE LUI SAFIRIM.

(Ed. Fundațiilor Regale).

Dacă e să fac vre-o obiecție esențială acestei cărți, apoi e aceea pe care a făcut-o și G. Călinescu în cronica sa din „Adevărul literar”. E accentuarea caracterului de artificialitate al operii. Orice creație a omului poartă pecetea artificiuului. Chiar opera omului se definește principial prin caracterul ei de artificiu, în fața naturalului care e opera directă și nemijlocită a cui nu știm. De aceea valoarea unei opere de artă nu se măsoară decât tot după acest artificial și anume, după felul cum artistul știe să apară cât mai puțin astfel. Astfel artificialitatea operilor de artă, după cantitatea ei mai mare sau mai mică, ierarhizează valorile.

„Insemnările lui Safirim” sunt de două ori artificiale. Pe lângă artificialitatea inerentă, înăscută din însuși principiul creației omenești, mai e acea artificialitate a formei. Cartea e făcută din niște pretinse notițe aflate în chilia unui sihastru. În retragerea sa, în renunțarea sa la lume, Safirim își povestește viața în fragmente așternute pe hârtie după capriciul memoriei. Însă între starea sufletească a omului care a renunțat la viață și modul în care sunt scrise amintirile, e o totală contradicție. Pe când Safirim e chinuit de remușcări, pe când sufletul său nu-și găsește liniștea din cauze pe cari nu le spune încă — am înțeles doar că fratele său s'ar fi sinucis, dar nu și din ce cauză — pe când starea de pocăire și sfășiere a călugărului e consemnată de câteva fraze risipite peste tot, partea propriu zisă de evocare este de un calm și de o obiectivare lirică, pe care cea dintâi atitudine o exclude. Evocarea trecutului făcută de Safirim, e cu atâta obiectivitate și degajare făcută, încât nu e posibilă din partea unuia care a renunțat la lume. Autorul se vede că a jucat pe două tablouri, oscilând între subiectivism și obiectivism, fără să le poată contopi. Încă un element superfluu e acel Pan, statueta cu care Safirim stă de vorbă uneori și care-i comentează gândurile într'un mod terestru, epicureic... panic.

Despre Safirim și despre tragedia lui nu putem spune încă nimic. Deși cartea lui N. M. Condiescu nu e brodată pe senzațional, evenimentele cari vor urma sunt așteptate cu o curiozitate întărită de lunga pregătire a primei părți. Într'adevăr „Insemnările lui Safirim” acest prim volum, nu sunt decât o pregătire a ceea ce trebuie să vină. Cu Safirim s'au întâmplat evenimente tragice. Ceva a intervenit în existența lui pentru a-l hotărâ să renunțe la mărirea pământească și a se retrage în sihăstrie. Dar, ce? Rămâne de văzut. Nici asupra lui Safirim nu putem spune mare lucru, ca psihologie. E un om impresionabil, sensibil, iubitor al trecutului și al singurătății, înclinat

spre reverie. Totuși ca o contradicție se pare — așa reiese din aluziile sale — că Safirim a fost un om de voință, a ajuns la situații sociale de comandă a trăit viața din plin, a fost un învingător. În el se luptă două naturi care se contradic. Totuși Safirim pretinde că n'are decât o aripă. Că dacă ar fi avut două aripi ar fi fost altceva, nu ajungea la această monacală renunțare. Lucrurile sunt nelămurite atâta vreme cât nu cunoaștem continuarea romanului.

Calitatea „Insemnărilor lui Safirim“ stă în evocarea unui trecut pitoresc, trecutul celei de a doua jumătăți a veacului trecut. O lume bizară, de boeri scăpătați și de vechili cari ajung să ia locul adevăratei boerii, lume cunoscută din romanele noastre, dar prezentată într'un chip nou, trăește în paginile lui N. M. Condiescu. O atmosferă bătrânească, cu favorite și calești, cu ciubece și porți înalte ferecate, cu oameni cari au trăit în preajma războaielor ruso-turce, o atmosferă a copilăriei și a vieții provinciale, acestea sunt părțile de reală calitate ale cărții. N. M. Condiescu e un stilist cu puternice posibilități de reînviere a epocii dispărute. Are posibilități plastice și epice. Scrisul său are și desen și culoare și acea nuanță ușoară de melancolie care învăluie totul într'o aureolă fermecătoare și fascinantă.

N. M. Condiescu are reale însușiri scriitoricești. Ne amintim de „Peste mări și țări“ în care condeul său descrie cu belșug de precizie peisagiul pitoresc al unor țări orientale. Ne amintim și de „Conul Enache“ carte plină de vervă, de lirism și mai ales de satiră, în care caricatura impieta asupra adevăratei creații psihologice. Și în „Insemnările lui Safirim“ autorul vădește aceleași calități și uneori și repetarea defectului său principal, înclinarea spre polemică, spre șarjă. Siluete de rude sau cunoscuți sunt cu multă voi-ciune construite. Așa Conu Manolache zis și Tată Măi, apoi Maia dar mai ales Profira, bunica. Siluetele de dascăli sunt și ele cu pitoresc redade, dar aici condeul lui Condiescu nu-și poate reține câteva scăpărări polemice. Acestea constrastează însăși cu persoane și împrejurarea celui care le scrie: călugărul Safirim. Încă o accentuare a artificizității.

Pentru puterea evocativă a autorului iată acest portret:

„Nenea Grigorie după ce măsura, înfierbântat, oada dând sacadat din cap înainte și'n spre dreapta — tic iuțit și repezit violent la supărare, — își cârpea singur două palme zdravene, apoi congestionat, se reazeza gâfâind pe scaun, își răsucea o țigară din pacul de mahorcă clasa III-a: „tutun tot cat cu barda, iute — cum zicea dlui, — să-i simt tăria până'n măruntaie, — da drumul bușneagului de fum, înjura de „Busuiocul măsii, viața asta parșivă...“ apoi, apuca creionul, bontit la un cap ca plaivazele dulgherești și tocit în dinți la celălalt, și-și continua încordat, problema de trigonometric“ (pag. 96—97).

Pentru calitățile de desenator plastic al realității încă un fragment:

„Pe dată ce-și da postul în primire, vardistul ieșit din serviciu, se lăsa voios pe bancă, își răsucea o țigară din care trăgea cu nesățioasă poftă, apoi cu mișcări domoale își scotea ciobotele. O sonată pe motivul satisfacției depline, se'nfiripa din gama degetelor libere. Apoi, ușurat, cu un pepene verde lipit de sân, cu tesaca pe umăr și cu ciubotele aninate pe tesacă, se'ndrepta, a lene, înspre cocioaba lui din fund de mahala” (p. 30).

O lume înfreagă neșită încă din starea ei de primitivitate orientală, trăește în acest pasaj și această lume este evocată în întreaga carte. Această

calitate de evocare e cea mai de seamă și singura bine definită din „Insemnările lui Safirim“. Atrag atenția și asupra siluetei poetului Traian Demetrescu, evocat admirabil într'un întreg capitol 21.

Ceeace pare că vrea să statueze autorul în acest volum este o fundamentare ereditară a viitoarei vieți a eroului. Întreaga viață a tuturor oamenilor acestora e prezentată ca manifestarea cine știe căror strămoși sau părinți cari au trăit sau n'au trăit ceeace acum caută o ieșire în urmași. Ideia eredității, exploatată într'o vreme cu succes în literatură, căreia și Ibsen îi datorește acei admirabili „Strigoii“ e singurul suport ideativ al acestui roman. Vorbind de Profira, povestitorul scrie: „În Profi însă, de bună seamă svăcneau vieți surse de mult, căroră eternitatea le rămăsese datoare...“ (p. 80). Despre înclinația sa spre cei umili, eroul mărturisește: „Cine știe, din negurile căror vieți umile ale unora dintr'ai mei veneau și aceste poște care mă desfătau...“ (p. 115). Mai departe, vorbind despre tatăl său, arată acea tainică legătură — care nu e decât ereditatea — și care a făcut ca el să realizeze cece tatăl său n'a putut, ci a visat doar: „... prin continua legătură care se stabilește imaterial între cei duși și între cei rămași, m'am convins că, în ascensiunea vertiginoasă spre culmile atinse de mine, s'au înălțat în spre biruință, înspre desfătarea realizărilor, — de el cu neputință de înfăptuit, — tot ce a năzuit, tot ce-ar fi vrut el să fie în viața lui închipuită...“ (p. 117). Și în sfârșit această enunțare principală a ideii: „În schimb, omul, poartă'n el „trecutul“, și'n el cântă multiplele vieți cu răsunet puternic și cu încercări de revenire“ (p. 210).

Așa dar această evocare nu e făcută inutil, gratuit. Dacă ar fi așa volumul „Insemnările lui Safirim“ ar fi inutil în economia operii. Dar autorul a făcut această lungă pregătire cu intenția de a stabili legătura eroului cu ereditatea sa și cu un trecut a cărui viitoare manifestare în el rămâne să vedem...

LUCIA DEMETRIUS; TINEREȚE. (Ed. Fundațiilor Regale).

Sunt bucuros că a apărut în sfârșit acest roman asupra căruia am mândria de a fi fost poate primul care am făcut pronosticuri favorabile, atunci când Lucia Demetrius nu frecventa încă cenaclul lui E. Lovinescu. Într'adevăr, făcând recenzia „Revistei fundațiilor regale“ scriam, în chiar paginile acestei reviste, în No. 5. și 6. din An 1. Sept.—Oct. 1934, deci acum aproape doi ani, despre un fragment din cartea de față, publicat acolo: „Dar vreau să semnalez cu bucurie nuvela (sau pare-se fragmentul de roman) intitulat „Natalia“ al Luciei Demetrius. Autoarea scrie cu o vigoare, cu o subtilitate de analiză feminină și cu o simplitate clasică, de mari promisiuni. Ii prevedem Luciei Demetrius o carieră de realizări certe. „Am deci orgoliu de a fi printre cei dintâi cari au recunoscut în Lucia Demetrius o scriitoare, deși n'am făcut-o cu tam-tam. Și dacă o spun nu e pentru a-mi recunoaște cine știe ce merit, ci pentru a stabili o cronologie în cei ce-și revendică „lansarca“ (dacă poate fi vorba de așa ceva!) scriitorilor, dar și pentru a-mi justifica mie însumi o verificare. Ceeace am spus atunci o susțin și azi „Tinerețe“ e o realizare certă.

Sunt cărți cari nu se pot scrie decât odată, cărți cari nu se pot rescrie nici de către autorii lor, nici de către alții. Sunt cărți unice, cari adică nu

se pot repeta. Din această categorie sunt în Franța „La Princesse de Clèves”, „Adolphe” sau „Dominique”. Din această categorie sunt la noi „Adela”, „Maitrey”, „Întâmplări în irealitatea imediată”. Acestor cărți le aparține „Tinerețe”. E o carte care nu poate avea urmare. Autoarea a scris aceasta și atât. Dacă va mai scrie va scrie orice altceva, dar o nouă „Tinerețe” nu. Să ne înțelegem. Nu vorbesc de valoarea acestor cărți unice. Ea poate fi prin comparație, sau într-o ierarhie de valori mai mare sau mai mică. E vorba de altceva: anume că asemenea cărți nu au o manieră care poate fi reluată, nu constituie un gen. Ele sunt entități posibile numai odată. Indiferent de valoare, încăodată spun. Nu știu dacă „Tinerețe” e o carte care va rămâne de-a lungul secolelor: dacă ași ști-o n’ași fi viu. „Tinerețe” e una din acele cărți singulare, izolate în cariera unui scriitor. „Tinerețe” e și ca valoare o carte și frumoasă și realizată.

„Tinerețe” e un jurnal intim. Nu spun că Natalia e însăși autoarea. Spun că genul e confesional. Eroina se spovedește. E un gen de eroină interesant. O fată inteligentă și dornică de viață. Mai ales dornică de viață. Natalia vrea să trăiască, să se bucure, să simtă:

„Ași vrea acum să mă prezint la o întrecere de fugă, să mă fac îngrijitoare de copii într’un orfelinat, ridicător de greutate într’o baracă, marinar. Aș vrea să fac lucruri în care să cheltuesc mult, am mult de cheltuit” (p. 164)

Natalia are un prisos de energie care se cere întrebuițat:

„Ași vrea să-mi fi bine, ași vrea o bucurie, mi-e dor de o bucurie” ... „Vreau o bucurie adevărată, vreau ceva bun, mi-e dor de o bucurie” (p. 99.) Dar dorul acesta de viață, acest prisos de energie e stăvilit de o timiditate feroce. Natalia nu poate trăi cu adevărat din cauza timidității și a lucidității sale care o face să se analizeze prea mult și să analizeze și pe alții mereu. Timiditatea e cea mai puternică piedcă interioară a sa:

„Nu vreau să mă amestec cu oamenii” (p. 17) spune ea când se plimbă și se înțelege că motivul e timiditatea. Același motiv e și în dorul acestei singurătăți: „Mă înclin repede nuzi nimeresc mâna, ne încercăm din degete, mi se împânzesc ochii, încerc să deschid ușa spre mine și, după ce am sdruncinat-o bine, văd că se deschide în afară; alerg spre scară. Mă întorc să-mi iau galoșii, îmi murdaresc un ciorap cu noroiul galoșului celuilalt picior” (p. 38). Și aceeași timiditate e cauza acestei impresii „Mă jenează tot ce am pe mine, am o impresie chinuitoare de ridicul și de mizer” (p. 156).

Timiditatea și luciditatea eroinei o fac să sufere, să simtă grea singură tatea. Chinul singurătății e o permanentă obsesie a Nataliei:

„Nu e nimeni, nu e nimeni, nu vreau să plec, vreau să fie cineva, nu e nimeni!” (p. 40) sau „Măine poate n’o să mai fie așa de singură, n’o să mă fie lună, n’o să mai fie impresia de lăsare la o parte, de părăsire, de azi!” (p. 49) sau „Singură, sunt înfiorător de singură” (p. 126). Sentimentul singurătății devine generalizat până la convingerea metafizică a singurătății predestinate a omului. E ceva din Malraux în această afirmație nu numai pentru formula „Condiție umană”: „Mă înnebunește această stupidă condiție umană de a fi tu todeauna altul decât omul foarte drag, prietenul de alturi, care rămâne condamnat să închidă numai în el chinul sau bucuria lui” (p. 55). De la obsesia propriei singurătăți insuportabile, până la ideea însingurării fiecărui om, incapabil de a comunica cu semenul, e un pas doar pe care eroina l-a făcut în mod natural.

Chinul eroinei a aproape morbid. E ceva de manie a persecuției, de ne-

rastenie în accesele aceastea confesionale. De altfel eroina e în două rânduri în pragul sinuciderii. A doua oară are ca motiv iubirea nesatisfăcută. Dar prima oară acest motiv lipsește. De fapt e un motiv mai adânc, sufletesc, acea timiditate care o face inaptă de a trăi cu adevărat. De aci sentimentul permanent de a se afla în marginea vieții: „Merg alături de propria mea viață. Între mine și ea e ca o cortină de sticlă, o văd și n'o pot atinge, și alergăm amândouă spre moarte, paralel, eu și viața mea plină, bogată, fără să ne putem întâlni o clipă” (p. 5—6) sau „De ce sentimentul ăsta de excomunicare? Din ce excomunicată? Impresia că viața e un cal pe care nu știu să mă sui și care trece în goană pe lângă mine” (p. 49) sau „... sentimentul ăsta că sunt un buștean aruncat pe mal pe când fluviul curge alături, continuu și bogat...” (p. 171) și „Acum însă simt cum viața se consumă în afară de mine, ca și cum n'ar fi închisă toată în pieptul meu, în dragostea mea”. (pag. 172).

Subiectul cărții n'are importanță. Nici nu e un subiect. Natalia e o tânără studentă, cu aspirații de dansatoare, dar care din lipsă de întrebuintare se chinuște lăuntric. Își dă o licență, urmează o școală de pictură. Are câteva prietene alături de care se simte bine și cu care se spovedește. Și pentru că e dornică de viață se îndrăgostește de Vlad. Și atât. Vlad e un om înșurat și dragostea lor se sfârșește fără niciun rezultat nici sufletesc, nici altcum.

Ceace e important în această carte e febra cu care e scrisă. E în stilul acesta un clocot de pasiune și în același timp o mare simplitate. E un scris vibrant, arzător, răscolitor, plin de toată vrajba interioară a tinereții. E un scris la temperatură înaltă. În cartea aceasta scrisul și substanța ei fac una. E un tot de nedespărțit. Sentimentul exprimat a devenit însuși acest scris ca o lavă mistuitoare, izbucnită direct. Sinceritatea acestui scris, aspectul lui de necăutat, de firese adaogă acestei valori de primitiv, de adecvat, de carne lipită strâns pe osatura substanței exprimate. Am vorbit de febră. Transcriem două pasagii:

„Am impresia că mă topesc ca un metal, că mă dilat, că cresc, nu mai am limite, nu mai sunt dintr'o materie solidă, sunt un fluviu, sunt un fluviu care nu se mai poate opri. O să se întâmple acum ceva colosal, am să mă schimb în mișcare, în mișcarea însăși” (p. 106—107) și acesta:

„Nu pot pleca. Parcă sunt sădită în pământ. Trebuie să spun la revedere în elipa asta și mi-e teamă că am să scot din gâtlej, din fundul pieptului, un geamăt, un urlet. Am nevoia unui țipăt, unui gest violent. Simt cum țipătul alcargă în mine și caută să scape, să se deslănțuie. Imi contractez gâtlejul de frica lui. Fața mă doare ca și cum ași avea o mască de ghip. Duc mâna la obraz etc... etc...” (p. 108).

E transcripțiunea exactă a unui moment sufletesc de înaltă febrilitate. De altfel autoarea e o analistă de subtile nuanțe. „Tinerețe” e o analiză interioară a unui caz de timiditate. E și expresia directă, dar și analiza lucidă a acestui caz. În cursul confesiunii, remarce psihologice subtile se întreție cu fluxul continuu al ei. Numai două exemple sunt suficiente spre a demonstra funcția înțelegerii psihologice a autoarei:

„Odată cu plecarea dragostei, nu poți să ți-o aduci mai bine aminte ca pe o mireasmă. Rămâne un cuvânt gol de toată căldura și impresia, imposibil de ținut minte, de continuă rostogolire în vid, n'o mai știe omul care merge cu siguranța pământului sub picioare” (p. 44).

sau această caracterizare a unui erou:

„Niciodată nu poți să-i răspunzi așa ca să-l lași fără replică, pentru că nu e destul de deștept să priceapă că nu mai are ce spune“ (p. 74) e de o precizie definitivă.

Lucia Demetrius nu scrie frumos, scrie bine. Nici nu trebuie să facă stil împodobit într-o carte care are aspectul confesional. Dar scrisul acesta direct și aplicat cu exactitate la obiect, culege în fuga condeiului frumuseți de poezie. Sunt expresii pe care se vede că autoarea le-a găsit fără să le caute, imagini cari redau o idee mai cu tărie, pe care îmi place să le rețin și să le relev. Astfel: „orbisem de orice gând“ (p. 10) e bine sugerat ca și „... n'am înmănușat toată în vânt“ (p. 17) sau „Cum se ivește și pierce un om în viața altuia, ca un fir într'o țesătură...“ (p. 22). La fel de bine e sugerată starea sufletească a eroinei prin această impresie lirică: „Imi rămâne sufletul moale, inform și vested ca o mănușă din care a plecat mâna“ (p. 95), ca și „Eu parcă ași fi umplută cu pietre, un sac cu pietre până sus“ (p. 115). Se vede că autoarea n'a vrut „să facă frumos“ ci să evoce mai precis o stare interioară. Și a reușit să o facă și să fie și frumos ceea ce a făcut, în același timp.

Sunt în „Tinerete“ și pasagii realizate epic. E foarte bine realizată scena beției dintre fete. Sunt și momente de descriere plastică, obiectivă, cari ne amintesc că autoarea este și o novelistă de talent.

Dar marea valoare a acestei cărți stă în caracterul ei de expresie directă a unui suflet chinuit de timiditate și de dorul de a trăi. „Tinerete“ nu e o carte de literatură: e un țipăt, e o rană vie, e durere întărită, crescută până la paroxism, ieșită din sine, urlată. E o mărturie. E mărturia unui moment de viață. Are valoarea unui document sufletește asupra adolescenței. Și prin aceasta rezolvă problema pe care o pun „principia“ anumiți critici cari nu înțeleg că în literatură „principiile“ nu fac doi bani în fața unei realizări. Pentru că literatura confesională, expresie de cazuri individuale, nu mai e de respins atunci când cazul individual exprimat are caractere de generalitate, când el devine valabil pentru un grup și o epocă. E cazul cărții Luciei Demetrius. În sbuciumul acelei timidiții și celui chin individual se citește destinul unei întregi serii de fete adolescente. Cartea ei e tipică pentru epoca pe care o numește în titlu, pentru „Tinerete“. De aceea ea nu e doar expresia unui capriciu individual ci e reprezentativă pentru o atitudine general omenească.

„Tinerete“ este o biruință, e o sinceră și rotundă realizare. Și dovedește în Lucia Demetrius o scriitoare adevărată.

ION CĂLUGĂRU; COPILĂRIA UNUI NETREBNIC,

În „Copilăria unui netrebnic“ putem vedea cu bună dreptate cea mai bună carte a lui Ion Călugăru și în același timp una dintre cărțile valoroase ale literaturii române noi. Mai realizată decât toate celelalte, ea depășește chiar și activitatea nuvelistică, atât de meritorie, a autorului, strânsă în „De la cinci până la cinci“, decât care este mult mai complexă, mult mai profundă și mult mai rotundă. „Copilăria unui netrebnic“ e una din acele cărți în cari documentul omenește este filtrat printr'o viziune estetică desăvârșită și în care substanța umană este transfigurată și redată într'o nouă

realizare a vicții. E o nouă lume, realizată cu datele imediate ale lumii reale, dar fără caracterul de banalitate al acesteia, dimpotrivă cu o prosepțime și un aspect de surpriză cari ar părea că sunt datorite inventivității autorului. De fapt autorul n'a făcut decât să alege dintr'un bogat material de realitate ceea ce putea apărea mai nou. Adesea ceea ce pare inventivitate nu e decât știința scriitorului de a alege din viață ceea ce depășește cotidianul. Această știință o are Ion Călugăru. Și în această privință „Copilăria unui netrebnic” e tipică. E un roman al târgului evreesc din nordul Moldovei. Romanierii ai ghetoului avem mai mulți. Intre ei și I. Peltz și Ury Benador. Prinul însă a înlăturat pitorescul cu desăvârșire exprimând numai ceea ce era general omenesc în ghetto. Al doilea este numai pitoresc. Ion Călugăru e primul care face o justă sinteză între omenesc și pitoresc. Una dintre marile abilități ale autorului e că a știut să meargă pe linia periculoasă care desparte pitorescul de semnificația general omenească. Creator de atmosferă de provincie evreiască a fost todeauna Ion Călugăru. Și în „Abecedar de povestiri populare” și în câteva nuvele găsim create cu multă culoare atmosfera acelor orașele moldovenești cufundate în mizerie. Mai mult decât în oricare însă „Copilăria unui netrebnic” realizează în chip de frescă această atmosferă. Toată viața coleăitoare a mahalalei evreiești, plină de Iarmă și de foame, trăește în „Copilăria unui netrebnic”. Cartea aceasta e astfel o iconă nefalsificată a unui mediu. Dar din aceasta se desprinde semnificația profund omenească a operei.

„Copilăria unui netrebnic” e povestea creșterii unui copil. E traectoria pe care o face vârsta de la cinci până la 15 ani, a lui Buiumaș. Dar copilăria aceasta se desfășoară în cadrul ei natural, în viața mahalalei. Autorul dovedește multă fineță în cunoașterea psihologiei infantile. Buiumaș, e în permanență ahtiat după joacă. Dar conformația lui trupească îl face să sufere: e slab și „netrebnic” cum spune chiar autorul. Peste viața lui lăcomia trece ca o obsesie. Poate e mai mult un rezultat al mizeriei: faptul că Buiumaș nu e niciodată sătul. Însă oricare ar fi motivul, obsesia mănăririi plutește peste întreaga carte. Cu ea începe chiar, cu clefăitul sonor al Tiprei, mama lui Buiumaș și cu pofta pe care i-o face acestuia pâinea caldă pe care o mănâncă mamăsa. Mereu înfometat, Buiumaș e însă semeț. Are un orgoliu familial foarte desvoltat. E mândru de ai săi și de sine însuși chiar. Mândria aceasta e acompaniată însă de naivitate. Inconștiența copilului și egoismul lui sunt surprinse în detalii de o savoare deosebită și de mult adevăr. „Buiumaș se simte mândru că are un hunic mort, o rubedenie apropiată care s'a desprins dintre vii... Buiumaș ar vrea să fie văzut de toată lumea...” (p. 100). Sau alt aspect al naivității copilărești combinată de astă dată cu o vie imaginație: „Buiumaș își mărturisește câteodată, față de băeți, părerea de rău de a nu fi fată, ca să fie și altfel decât băiat...” (p. 104). Altădată copilul întreabă: „Si ciorile sunt evrei?” (p. 40). E o întrebare de o rară savoare de umor infantil, dovedind în același timp din partea autorului o cunoaștere temeinică a sufletului copilului. Altădată Buiumaș, neglijat de părinți din cauza unei surori nou născute, aflând moartea ei exclamă cu răutatea nevinovată a vârstei: „Bine a făcut. Așa-i trebuie dacă nu vrea să sugă...” (p. 57).

Trebnic consemnat că copilăria, cu toată complexitatea ei, este creată în

mod desăvârșit de Ion Călugăru. Ea se completează cu aspectul de turmă, al celorlalți copii și cu figurile fraților și prietenilor lui Buiumaș.

Alături de aceștia sunt oamenii mari. O colecție de tipuri, toate de o reușită rară. Unele sunt sculptate adânc, altele doar schițate, toate însă au o individualitate bine diferențiată. Cea mai reușită este Tipra mama lui Buiumaș, cicălitoare, amărâtă și fricoasă și puțin naivă și ea. Toți oamenii lui Ion Călugăru sunt fragmente ai unui destin care se conturează din întregul cărții: un destin de mizerie și de anonim colectiv, de suferință și singurătate. O vibrație de umanitate suferindă, aceasta e „Copilăria unui netrebnic”, după ce e un tablou pitoresc de ghetto.

Dacă aceasta e substanța cărții: umanitatea și pitorescul, trebuie să ne oprim mai mult asupra modului în care autorul a exprimat-o. Ion Călugăru a acordat todeauna atenție formei. Dar nicăeri nu a fost mai plastic și mai poetic decât în acest roman. Pentru a arăta felul în care știe să redea un personaj, voi cita portretul lui Caceabule:

„Avea o pălărieuță rotundă, verde, ce-i ascundea creștetul chel; nasul cum îl au urangutanii, cârn, lung și întins pe jumătate de obraz, iar perechea de buze groase, încondeiate cu mustăți și muscă, se întindea pe cealaltă jumătate. Haine de catifea, cu pantaloni băgați în cisme, întregeau chipul său de vânător straniu. Potrivit de stat era străinul, dar cismele îi retezau parcă genunchii, iar cordonul hainei îi tăia mijlocul. Părea plâsmuit din bucați, din ce a rămas de la alți oameni“ (p. 168—169).

În această fericită potrivire de linii și expresii se remarcă o ușoară înclinare spre caricatură. Tendința spre grotesc am mai descoperit-o la Ion Călugăru și în nuvelele sale. Ea persistă și aci. Iată un exemplu tipic:

„Când Ioilik intră în casă, pare că năvălesc rațele lumii întregi: atât de limbut este. Tustrei-Găină, Ioilik și Casril — se așează la masă și înfulecă lacom. Aceiași labă uriașă, cu care se scarpină Ioilik, o bagă în farfurie, își umple gura, se îndoapă de se îneacă, iar Găină își scarpină din când în când creștetul vânăt — vișiniu“.

Dar scrisul lui Călugăru, aci plastic, aci caricatural, are în alte părți o ciudată poezie impersonală, obiectivă, o poezie de imagini ingenioase. Iată acest pasaj: „Un miros cald tâșnește din cuptorul încins, se risipește pe uliță. Pare că mirosul ridică ulița în palmă ca pe o foiță de țigară. Buiumaș se lasă mângâiat de aromă, se întinde ca un căfel scărpinat pe burtă“ (p. 10) sau „Stălpii de telegraf frunzăriau parcă, cu svonul lor surd, vâzduhul“ (p. 178).

Cu aceleași mijloace creiază autorul atmosfera în cartea sa:

„Sărbătorile de toamnă însă, sunt pline de spaima unei luni întregi, lună când li-e dat oamenilor să se reculeagă, să se căiască, să colinde cimitirile. Sperietura este picurată ceas cu ceas, timpul se răcorește, brumele văruiesc buruienile, roadele se sbârcesc, soarele îngălbenește și frunza care tremură, strecoară temeri în suflete. Umbre se îndeasă și oglindesc parcă spaima cimitirelor, unde și morților le clănțănesc dinții, să nu se întâmple ceva rău rubedeniilor lor vii...“ (p. 200).

Autorul are un extraordinar spirit de inventivitate în ce privește numele. Nu știu dacă numele eroilor săi sunt reale. În orice caz nu cred că toate. Și chiar dacă sunt, simpla lor alegere dovedește calitățile de autor ale lui Călugăru. Sunt nume grotești, cari evocă imaginea caricaturală a eroilor prin simpla lor rezonanță. Așa sunt Tipra, Șifra, Teivel, Caceabule, Peisich, Bui-

maș, Mochi Ciucălău, Cvoc, Blima, Godel, Ioisip și atâtea altele. O atentă privire va arăta că e o strânsă legătură între caracterul personagiului și rezonanța numelui său. E ceva caragealian în această știință a denumirii personajilor.

Mai e în scrisul lui Ion Călugăru ceva de remarcă: o puritate admirabilă de limbă. O limbă românească curățată de neologisme și dimpotrivă agrementată de cuvinte dialectale. Acestea nu fac decât să adauge la farmecul pitorescului și atmosfera cărții se datorește în bună parte și lor. Spicuesc din roman câteva cuvinte regionale cari departe de a fi supărătoare sunt bine întrebuințate de autor. Așa sunt: ontal, năselnică, a zălăzui, uruială, mățăfel, huști, pichere, răuan, covaliu, iermuncă, zâmnice, răvencală, slină a sburătăci, pârluc, șarabană, răbuială, cașap, toloacă. Autorul posedă bine vocabularul particular al regiunii moldovenești din nord și-l folosește cu mult rost.

În două locuri doar, autorul greșește. La pag. 237 întrebuințează „caria” cu privire le lemn cecece e greșit, căci „caria” e numai dentară, iar viermele de lemn este „cariul”, iar la pag. 157 scrie că: și-a luat sieși trei treimi, iar numai o treime i-a dat lui Buiumaș” cecece e imposibil căci dacă și-a luat sieși trei treimi nu-i mai putea da lui Buiumaș nimic. Autorul confundă o treime cu un sfert, cecece e greșit. Treimea e a treia parte, pe când sfertul e a patra. Am menționat aceste două observații pentru că știu ce scrupulos e autorul în materie de scris, cu convingerea că-i vor folosi la o viitoare corectare.

„Copilăria unui netrebnic” e un roman plin de substanță. Semnificativ din punctul de vedere omnesc, plin de o atmosferă pitorescă a unui mediu caracteristic, romanul cuprinde un material de viață bogat și momente epice de mare calibrul. Roind de tipuri bine definite, încheat ca stil, romanul acesta este o operă deplin realizată și care se va reciti cu plăcere oricând. E o carte a lui Ion Călugăru, cu sigure șanse de durată.

GEORGE DUMITRESCU; ZĂPEZI ȘI PURPURĂ.

Dacă Ion Pillat își închipue că sugerează mult făcând exerciții de poezie într'un vers așa cum fac copiii exerciții de umblat într'un singur picior, în schimb George Dumitrescu desfășoară în poezia sa claviatura bogată a unei sensibilități biciuită de durere. Poezia lui George Dumitrescu e din acelea care exprimă în modul cel mai nud, cel mai direct, cel mai pregnant o sensibilitate. Toată variata gamă a sufletului afeccionat de durere, este răscolită de lira poetului. De aci caracterul de sinceritate care face valoarea primă a poeziilor acestea. Sunt confesiuni neocolite aceste poeme, sunt strigăte sau șoapte. Și caracterul confesional și caracterul de sinceritate, fac din sensibilitatea exprimată o palpitândă carne vie. Sufletul poetului e o navă care se etalează în toată adâncimea ei. Poetul își dă drum nestingherit elanului lăuntric care-l roade. La cele spuse mai sus trebuie adăogată organicitatea și unitatea volumului. Toate poeziile sunt legate printr'un fond comun: prin aceea confesiune directă, care se propagă de la una la alta. Toate poeziile formează un tot, prin acel factor comun care este: durerea unei sensibilități oscuțite. Motivarea acestei dureri este peste tot aceeași: dispariția unei ființe

iubite. Și același motiv e la baza întregii activități poetice a lui George Dumitrescu. Și „Priveliști“ și „Cenușă sfântă“ și „Elegii“, sunt toate condiționate de amintirea femeii iubite trecută în moarte și a cărei imagină îl urmărește pe poet până la obsesie. Toată poezia lui George Dumitrescu își trage substanța din acest unic substrat: adorarea iubitei dispărute și în jurul acestei adorații se desvăluie toată suferința și toată sensibilitatea sa. Această unicitate de motiv e primul element al acestei sincerități care e apoi accentuată de confesiunea directă.

„Zăpezi și purpură“ se deschide cu mărturisirea unei dorinți de a trăi, dorință de a gusta viața, mereu tăiată însă de incapacitatea poetului de a se desprinde de vis, de amintire, de inapținutudinea lui de a trăi:

Ce blestem a pus opreliște la poartă
Și mă ține pe o culme de magie?
Pentru ce m'adap cu visul — apă moartă —
Și nu sorb ulciorul meu de apă vie? (p. 6).

sau:

Insă, poate-aș vrea să fug din casă
Și să-mi flutur, despletită, marea sete
de viață, peste pajiști (p. 8).

dar:

Am rămas cu visul după ușă (p. 9).

Această atitudine se accentuează în sentimentul trecerii timpului și al regretului pierderii vieții:

Timpul zboară... Ce-ai făcut în viață,
Vântură-cuvinte de pripas?
Despuiat-ai inima în piață
Și cu tine singur ai rămas.

Bătrânețea ciocăne la ușă,
Cu subțire degetu-i de os...
Cu vătraiul caut sub cenușă
O fărâmă caldă, pe prisos... (p. 27).

Insă durerea se precizează și se desvăluie adevăratul motiv:

Din lumea străină,
M'auzi cum te chem,
Cum mă sbat
Și cum gem,
Ca un pom retezat
Din tulpină?
Sângele-mi, care te știe,
Păstrează, ca vechile oale de lut,
Mirezmele vinului tău, bucurie,
Din care-a băut. (p. 40—41).

Amintirea ei, discret evocată discret pomenită, se desface pretutindeni, uneori dureros ca sus, alteori cicatrizată de resemnare:

Sculptez în umbra serii, cu mâini de credincios,
 Conturul de mătase și fum, rămas departe...
 Tu ești și'n amintire mănunchiul meu frumos,
 Ce-aș vrea să-mi înflorească în cupele deșarte (p. 30).

Alteori durerea devine chin, rană redeschisă, insuportabilă și expresia poetului devine svârcolitoare:

Imi tremură cuvintele, de milă —
 Și pace n'am în tristul meu popas,
 Mă răsucesc în patul de argilă,
 Mă sui în haina morții pân'la tine,
 Să-mi împletesc durutele suspine
 Cu desnădejdea celui ce-a rămas
 Să-și depene fuioarele în silă (p. 59).

Și alteori accentele sunt de deprimare, de renunțare copleșită.

Sunt inutile cuvintele,
 Pe care le scriu
 În pustiu,
 Adevărată e numai durerea,
 Care mi taie vederea.
 Sunt obosit, ca o sdreanță
 Pătată și veche, uitată,
 În picioare călcată.
 Mâna ta nu-mi mai apasă pe clanță,
 Imi scrie arar, câte-o carte,
 Cu slovele mici
 Ca niște furnici, —
 De departe... (p. 31).

Alteori sensibilitatea se sbate în neliniște, îmbolnăvită și pâlپae ea o îumină suflată de aripele duhurilor rele:

De trei zile, spaima roade'n casă
 Și tămâie cu cadelniți nevăzute
 Și nu știu ce vagă temere m'apasă,
 Că trec ore adumbrite, ore mute...

Cine sângeră departe, cine plânge?
 Ce obraz iubit păleşte'n umbră deasă?
 De trei zile, spaima mută roade'n casă
 Și cad florile din glastră, foi de sânge... (p. 33).

În acest sbucium doar speranța morții îl mai întărește pe poet, care vede'n moarte o altă viață:

Către alte vânturi să pornim,
 Primăvara sună la fereastră,
 Inima mai fâlfâie sub coastă...
 Cine știe, dacă nu adastă,
 Undeva, un nou Ierusalim? (p. 5).

și:

Dar departe, sus, văpaie lină —
 A pământului sau poartă albă'n cer? —
 Ne momește cu limanuri de mister
 Unde 'ncepe viața de lumină... (p. 44).

Pentru că în durerea lui poetul simte singurătatea în care se sbate și din care nu-l poate scoate nici-o confesiune, față de Cer, nici față de oameni:

Te gâtuie năvalnica-ți poveste —
 Până la stele drumul e un veac,
 Până la oameni mai departe este;
 Fie-ți duhovnic, pe înalte creste,
 Tăcutul solitudinii copac... (p. 76).

Deși direct confesională, poezia lui George Dumitrescu nu este deloc ostentativă. Dimpotrivă se caracterizează printr-o delicateță și o discreție rare. E ciudat și totuși așa e: sbuciumul și strigătul dureros ale lui George Dumitrescu, sunt discrete, sunt delicate. Poetul e un timid, un modest, un umil. Așa e și poezia lui. E o poezie fină și umilă, o poezie fără energie, fără ostentație. Deși se svârcolește, poetul găsește de multe ori accente de puritate, de candoare, cari spiritualizează sentimentul său:

Acum, te sui pe scări de incantații,
 Te leagă în silabe de mătasă —
 Și'n cântecele mele fără soare
 Ești ca o lacrimă de rouă, luminoasă,
 Culeasă'n plasa nopții, de argint. (p. 17).

sau:

Liniștea picură, limpede, iar
 Mărgăritare pe coarde —
 O floare se scutură lin în pahar
 Și alta în inimă arde... (p. 22).

Am insistat asupra câtorva din trăsăturile mai evidente ale sensibilității poetului. Dar ea e cu mult mai bogată și mai nuanțată. Se poate defini poezia lui George Dumitrescu drept o broderie de acorduri sensibile. Intregă această poezie se hrănește din meandrele subtile ale unui suflet delicat exacerbat de durere. Romantică prin tumultul lăuntric, poezia aceasta găsește însă adesea accente de clasicism în resemnare, dar și'n aspectul rafinat, al unei expresii discrete. Toată poezia își trage valoarea din sinceritatea nemijlocită și netorturată a sufletului care și-a găsit o formă perfect adecvată. Într'adevăr forma și tehnica de o clasică simplitate a acestei poezii, cu expresii necăutate și clare, se plachează desăvârșit asupra fondului sensi-

bil. George Dumitrescu a reușit să ajungă acea deplină adecvare a conținutului cu forma, care e semnul artei adevărate.

„Zăpezi și purpură“ expresia unei sensibilități puternice și originale, e un volum de poezie realizată și ca intenție și ca formă. Iar George Dumitrescu e un veritabil poet.

DAN PETRAȘINCU: OMUL GOL. (Ed. Socec)

Debutul de romancier al lui Dan Petrașincu, în „Sângele“, deschidea speranțe și lăsa să se întrevadă posibilități pe cari „Omul gol“ le realizează, dacă nu pe deplin, însă într'un grad în care orice așteptări ne sunt îndreptățite. „Omul gol“ e un volum cu opt nuvele. Dintre cei cari cultivă astăzi genul nuvelei, pare-se reînviată (nu însă de editori!), Dan Petrașincu este printre cei mai remarcabili. Nuveliști buni s'au dovedit, afară de Anton Holban și de Ion Călugăru, Sanda Movilă, Lucia Demetrius, Ieronim Șerbu și Dan Petrașincu. Acesta din urmă e al doilea dintre toți, care își strânge în volum nuvelele. Analizam în Nr. trecut volumul „Dela cinci până la cinci“ al lui Ion Călugăru și găseam în el nuvele model ale genului, închizând în același timp o substanță omenească remarcabilă și încheiam punând volumul lui Dan Petrașincu alături de acela al lui Ion Călugăru. Nu pentru că Dan Petrașincu ar fi ajuns la o deplină maturare a mijloacelor sale scriitoricești. Dar pentru că nuvelele sale, cu micile obiecții care li se pot aduce, sunt mai mult decât simple indicații sunt realizări frumoase.

Primele două nuvele ale volumului lui Dan Petrașincu încearcă înghiorcarea unei idei metafizice, într'un material epic. Nu știu dacă e o întâmplare, sau autorul a voit-o, dar aceiași ideie se găsește în ambele nuvele. Eroul central din „Povestea unei morți umane“, Victor, este întruparea spiritului, așa după cum Popi din „Omul gol“ e și ea o întrupare a spiritului. În fața acestor întrupări ale spiritului autorul a pus pe ceilalți eroi ca niște reprezentanți ai vieții, care este materie. Ideia lui Dan Petrașincu e că spiritul neagă viața. Că viața pentru a fi trăită are nevoie de respingerea spiritului, de negarea lui. Pe de altă parte spiritul pur nu e posibil. Spiritul e încarnat și ca atare trebuie să sufere legile vieții. Eliberarea spiritului se face numai prin moarte.

Lucia nu poate să-l înțeleagă pe Victor în jertfa pe care el a făcut-o, pentru că ea e o ființă pământească, pulsând de viață. Intre ea și Victor conflictul este permanent, chiar atunci când nu se declară. Indată ce însă Lucia îl întâlnește pe Corneliu, și el om al pământului, al vieții trăite din plin, conflictul izbucnește acut. Lucia îl respinge pe Victor și se retrage în viață. În viața pe care realitatea spirituală trăită de Victor o neagă. Aci stă nodul nuvelei „Povestea unei morți umane“.

În „Omul gol“ misterul care-i lega pe Paul și Popi, era spiritul. Indată ce Paul a introdus între ei doi cealaltă realitate, de viață, de materialitate, care este iubirea pentru Iulia, Popi înțelege amăgirea ei. Popi a crezut că Paul poate trăi numai în spirit. Dar s'a înșelat. Și Paul e un om al pământului. Prin moartea ei Popi îl eliberează pe Paul de remușcarea de a fi trădat realitatea spiritului și-l lasă să-și trăiască viața lui pământească.

Trebuie să recunosc că am schematizat, ideia nuvelor și prin aceasta am făcut-o cam naivă. Ideia e nu se poate mai gravă. Totuși autorul a apăsat prea mult pedala metafizică. Epicul acestor nuvele suferă, din cauza ex-crescenței exagerate a problemei, a temei. Autorul a cerebralizat „prea mult”, a teorizat prea mult. Adică a lăsat să se vadă prea mult intenția metafizică, nereușind să o subsumeze cu totul materialului epic.

Cecace e remarcabil în aceste nuvele este sensul tragic al existenței. Tragismul cărnii mai ales, obsesia erotică, este cu putere exprimat și mai ales în „Aura halucinata...”. În primele două nuvele tragismul victii pămânești era cam tematic pus. În „Aura, halucinata...” tragismul acesta e trăit. Aura, fata care nu poate rezista strigătului cărnii, slăbiciunea masculului, atracția irezistibilă care-i aruncă pe unul în brațele altuia, în ciuda remușcărilor, sunt admirabil rediate. Remușcărilor bărbatului, ezităările între cele două femei, hotărârile pe cari nu le poate menține, recăderile în fatalitatea cărnii, sunt momente epice de timbru înalt. În „Aura, halucinata...” autorul a izbutit să ne facă simțită cu mai multă putere obsesia materiei, fiindcă nu a „expus”, ideia, nu a transformat-o în „temă”, ci a simbolizat-o în imagini, în fapte.

Aceiași obsesie a cărnii în „Părintele Pricup”. E cea mai bună nuvelă a volumului, mai realizată chiar și decât „Aura, halucinata...” Teroarea părintelui Pricup și atracția exercitată asupra lui de spectacolul cărnii femeiești, complicitatea cu băieșul care nu înțelege mare lucru de acolo, sfârșierea hănuită numai a omului care trăește spiritualitatea cu adevărat sunt tot ce a izbutit mai bine până azi Dan Petrașincu.

Alături de „Aura, halucinata” se poate pune „Revelația”, în care erotismul e pus în aspectul său casnic. Problema insatisfacției în căsnicie, aceasta e tema și e tratată cu o rară discreție. Trebuie felicitat Dan Petrașincu pentru felul delicat în care a știut să trateze o problemă penibilă. Felul în care Niculae Petrescu află că soția sa nu este satisfăcută în actul conjugal, după expresia ochilor, e un perfect realizat moment epic. În „Revelația” Dan Petrașincu dovedește abilitate în tratarea subiectelor gingașe.

„Râsul” e mai simplist construită, mai precipitată. Psihologia lui Mișu e interesant trecută în revistă, dar cam repede. Transformarea bărbatului înșelat într'un pește al propriei sale soții pe care vrea s'o pedepsească astfel pentru vinovăția ei, este bine intuită. Dar finalul nu e verosimil. Renunțarea bruscă a lui Mișu nu e firesc. „Accidentul” e deasemenia neverosimil prin situația bizară care se vede că este elaborată de autor. Deasemenia ideia e cu totul confuză, nereușind cu limpezime din fapt.

„Aventură de primăvară” e o schiță. În goana faptelor o nuanță psihologică e surprinsă cu fineță. Mila și jena lui Mircea alături de femeia masculinizată și hădă sunt urmărite cu multă iscusință.

În general Dan Petrașincu posedă calități de epic și psiholog remarcabile. Calitățile de psiholog sunt uneori parazitare de tematica metafizică prea ostentativă. Când însă aceasta dispăre, nuanțele psihologice sunt bine prinse. Astfel nu putem uita figura lui Popi. Dacă „Omul gol” nu e o nuvelă deplin realizată din cauza neaderenței dintre epic și metafizic, în schimb Popi, mică, enigmatică, inteligentă și fină, trăește cu forță. E o admirabilă evocare această figură feminină, nouă în literatura românească. Calitățile epice ale autorului sunt de asemenea remarcabile. Dan Petrașincu are inventiv-

tate. Știe să descopere fapte mari și semnificative. Numai în „Accidentul“ inventivitatea depășește firescul.

Ceace avem a-i obiecta însă autorului este privitor la stilul său. Se constată e drept un progres de la „Sângele“ până la „Omul gol“. Totuși expresia acestor nuvele suferă de neglijențe nepermise. Autorul ar trebui să-și îngrijească corectitudinea gramaticală a scrisului său. Astfel trebuie să știe că „însăși“ este forma feminină a adjectivului „însuși“. Dan Petrașincu întrebuițează însăși în loc de însuși la pag. 24, 47, 67, 82, și la 133 de două ori). Apoi „organism“ e neutru așa că nu se poate spune „una“ ci „unul“ din acele organisme (p. 40). Autorul ar putea evita cu puțin efort cacofonii ca „că ceace“ (p. 133) „să recunoască că“ (p. 199) sau „pentru că cearta“ (p. 20). Anumite neologisme sunt nepotrivite și ostentative, ca „alura unui sens“ (p. 150), „aventura repugnantă“ (p. 215), „deconcertat“ (p. 217) și mai ales „tremolare“ în loc de „tremur“ (p. 215). Un cuvânt inventat de autor nu este nici necesar, nici frumos: „șunuitul“ în loc de „freacățul frunzelor“. Autorul întrebuițează greșit „cabină“ în loc de „compartiment“ (p. 114). Expresia, „atmosferă tânjindă“ (p. 8) e forțată, dar și mai forțată e expresia „iertarea ei de către el“ (p. 182).

Mai mult decât atât: Petrașincu întrebuițează anumite alăturări de cuvinte nepotrivite, anumite expresii abstracție care nu acoperă o realitate precis circumscrisă. Astfel spune: imponderabila coeziune a unui spirit tare“ (p. 41) sau „odihna primordială“ (p. 86) sau „se priviră simultan“ (în loc de în același timp) (p. 113), sau „o impresie acută“ (p. 115) sau „o agitație de disarmonii cu atât mai frapante, cu cât... etc“ (p. 121). Sunt expresii vagi, cari nu spun nimic. E păcat că autorul nu acordă o mai atentă muncă scrisului său. Forma nu poate fi în nici un caz neglijată. Opera de artă se poate lipsi de un scris frumos, dar nu de unul corect. E bine să știe asta Petrașincu. Și să renunțe la alăturările bizare de termeni abstracții, de neologisme gazetărești, căci subtilitatea psihologică nu stă în cuvinte, ci în fapte. Pe acestea să ni le prezinte, pentru că e capabil de asta. Nu i se poate ierta lui Petrașincu faptul că nu și-a lucrat temeinic formal aceste nuvele.

Dan Petrașincu rămâne, cu aceste câteva observații un bun scriitor și mai ales un bun nuvelist. Știe să construiască o nuvelă și n'am mai menționat faptul că tehnic, nuvelele acestea sunt perfecte. În orice caz chiar când Petrașincu nu a ajuns la o desvâvârșire de substanță, e cel puțin interesant. Dar în „Părintele Pricup“, ca și în „Aura, halucinata“ și în „Revelație“ vedem un nou nuvelist. Și încă unul excelent.

MIHAIL CELARIANU: FEMEIA SÂNGELUI MEU. (Ed. Socec).

Romanul lui Mihail Celarianu e din acele cărți cari cuprind multe frumuseți, dar cărora le lipsesc multe pentru a constitui o operă realizată. Un roman frumos, care se citește cu plăcere, dar și cu iritația că autorul a striccat ceace putea realiza cu mai multă aplicație. Nu-i pot ierta autorului acestei cărți că nu și-a realizat intenția, care în punctul de plecare era foarte interesantă.

Celarianu a vrut să prezinte în romanul său un tip psihologic bine cunos-

cut. E tipul care pleacă din jurnalul lui Amiel pentru a se plimba prin atâtea opere ilustre, și în literatura românească chiar în vreo câteva. Emanoil Glineanu e tipul abulicului și al timidului. Timiditate mai mult decât socială, timiditate erotică chiar. Aparentele cuceriri ale eroului sunt aparente doar. El singur o spune cu multă luciditate: „Au căzut peste mine, pe când le așteptam ca într'un vis, câteva aventuri, dulci și amare, ca niște fructe coapte. N'am întins niciodată mâna spre ele; cruziturile ce se rup greu de pe ramură nu-mi plac. Nu rup crengi, nu le dobor cu pietre; doar le pândesc, ca în vis și le aștept să cadă...” (p. 71).

Emanoil Glineanu e un timid cum am mai spus, dar un timid care își cunoaște prea bine țara: „eu nu pot să mă desvăluiesc decât înaintea tăcerii: sunt timid” (p. 165). Această timiditate e în legătură cu lipsa lui de voință: „Sunt lipsit de putere. Tot ceea ce fac e fără voia mea” (p. 101) și „Niciodată nu avusesem puterea de a pregăti, de a hotărâ, cu voință, ceva însemnat” (p. 257). Aceasta îl duce la o morbidă incapacitate de acțiune: „Nu pot să citesc nimic și nici să lucrez...” (p. 121) ... „Nu pot să mă mișc (p. 125). Eroul este un pasiv, un refulat, un inhibitiv.

Psicologia lui Glineanu e psihologia lui Bizu și a lui Emil Codrescu. Și ceva mai mult. Eroul are conștiința, la un moment dat a feminității sale. E în el ceva din ceea ce am încercat să fac-dacă mi-a permis să compar cu propria-mi operă, și o fac fără nicio pretenție de a stabili o filiație — în „Ambigen”. Emanoil Glineanu care spune: „Sunt plin de femeie în corpul și spiritul meu și, prin acomodare, încep să mă feminizez și mai mult. Am început să vorbesc într'un anumit fel, dulceag și cleios, să privesc languros, să mă mișc femeiește” (p. 124) seamănă cu eroul meu Di.

Cum e și natural eroul acesta abulic și feminin suferă de obsesie erotică: „Alăturarea femeii mă magnetizează: scoate din spiritul meu reacțiuni vibrante, sonorități ascunse. Fără femeie, nu văd, nu aud, nu pricep” (p. 43). Necesitatea perpetuă a femeii e caracteristică genului acesta, hărțuit între apetență și inapținutudine, între contradicția unui caracter feminin și dorință exacerbată.

Până aici nimic nou însă. Dacă Celarianu nu se rezuma decât aici ar fi fost prea puțin. Eroul acesta a fost mult studiat în literatura română și autorul nu-i adaugă nimic nou. Ceea ce vrea să-i dea M. Celarianu e însă o înțelegere nouă. Și anume vrea să-l facă reprezentarea unei idei, unei teorii. Aici stă punctul slab al cărții. Nu pentru că ar fi în această carte o idee, adică o temă, ci pentru că această idee este neprecizată. Se vede că nici autorul singur nu și-a dus ideea până la capăt, nu și-a lămurit-o. Ideia, care trebuia să fie axa cărții e confuză și se găsește doar în vreo două locuri schițată sumar. De aceea osatura cărții e absentă. Acțiunea se lasă flască din lipsă de suport central. Toate faptele sunt relative, ele nesuținând argumentativ tema centrală.

Ideia pe care trebuia să o motiveze autorul în tot cursul romanului era aceea a imposibilității eroului de a contopi iubirea carnală și iubirea sufletească. De aci, s'ar fi putut ridica mai sus, la o concluzie mai generală, că în iubirea carnală sufletul este absent și că o iubire sufletească exclude iubirea carnală. Nu e asta părerea mea. Doamne ferește! Inșă aceasta era schița latentă în intenția autorului. O vom vedea din schițarea subiectului.

Emanoil Glineanu iubește femeile. Dar le iubește numai carnal. Pe toate le posedă, dar nici cu una nu comunică sufletește. Dar găsește la un moment dat pe Hermina. De trupul acesteia nu se poate atinge. De ce! O spune singur! „... nenorocirea a fost numai sufletul ei: pentru că niciodată nu i-am putut îmbrățișa trupul, fără să simt, în același fior, sufletul ei întreg înconjurându-mă... „și“ ... ar fi trebuit ca într-o singură clipă, să-i cuprind trupul despărțit de simțire, să-i simt instinctul rupându-i lanțurile iubirii și ale încrederii, și prin spărtura făcută, să pătrund în carnea ei liberă, rămasă fără stăpân“ (p. 31—32) și mai departe „Niciodată nu mi-a fost dat să surprind trupul Herminei fără de suflet“ (p. 32).

Dar această idee pâlpaie un moment, se stinge, se reaprinde slab mai târziu și dispare definitiv. Faptele sunt în majoritatea lor arbitrare, putând fi înlocuite, căci pentru demonstrarea esenței cărții ele nu spun prea mult. Eroul are o serie de experiențe carnale. Dar ele nu conduc la nimic. Ceea ce e paradoxal e că autorul are forță epică. Scenele acestea sunt prinse cu multă putere sugestivă și ele au merite epice remarcabile. Dar sunt desprinse de substanță. Tragedia necesară a eroului, prins între carnal și ideal între viața arzătoare a instinctelor și puritatea sufletească e dincolo de realizarea cărții într-o schemă intențională și abdicată.

De altfel cartea e și rău construită. Protestez întâi contra artificiilor absolut inutile, absolut ridicule ale introducerii și ale finalului. Toată povestea asta cu notițe găsite, cu publicări postume e și agasantă și neconcludentă. Apoi toate preliminariile astea n'au nici un rost în economia cărții. Deasemenea autorul nu știe să renunțe la fapte iar inutile. Povestea cu Amzu e admirabilă în sine. Familia Amzu e schițată în linii caricaturale foarte reușite. Dar nu e nici o legătură între episodul acesta și substanța cărții. Tot atât de superfluu mi se pare personajul lui Ralian și peregrinările prietenului în căutare editorului. Sunt atâtea fapte cari par doar adăogiri, umpluturi.

Finalul deasemeni mi se pare inutil. Nu era necesar să aflăm că Hermina a murit. Un final lăsat în incertitudine era mult mai satisfăcător. În fond e atât de facilă o concluzie! Mult mai ispititoare erau presupunerile provocate de un sfârșit lăsat în umbră. Așa precum misterul finalului din „Remember“ al lui Matei I. Caragiale e de o mie de ori preferabil oricărei dezlegări.

E regretabil că Mihail Celarianu a eșuat într-o întreprindere mai dificilă, când a triumfat atât de ușor într'un gen facil ca „Polca pe furate“. Și e cu atât mai regretabil cu cât „Femeia sângelui meu“ are lucruri frumoase.

Autorul e un cunoscător al psihologiei feminine și nuanțele pe care le surprinde sunt admirabile. Astfel neliniștea și sensualitatea micii Virginia e evocată cu succes. Dar mai ales e admirabilă scena în care Glineanu o seduce pe Paulina Brissaud. Apărarea femeii, refuzul ei încăpățânat, dar numai verbal, până în momentul ultim, sunt de un perfect verism psihologic. Paulina Brissaud, găsculița care n'a cunoscut în căsnicie adevăratul amor și care e făcută femeie deodată, la o vârstă coaptă, e cea mai încheșată figură. Bine sunt schițați și membrii familiei Amzu și Rolian și Fernando. Dar sunt numai schițați.

Autorul mai are talent plastic demn de a fi relevat. Pasagiile în care descrie anatomia corpului femeiesc sunt pline de poezie și în acest sens e

poate spune că-l ajunge din urmă pe Camil Petrescu, care în Patul lui Procust s'a dovedit un anatomist literar virtuos. Aproximarea e naturală — și a mai fost de altfel făcută. Mai puțin complex, mai puțin insistent decât Camil Petrescu, care face nenumărate schițe ale corpului feminin în nenumărate poziții, M. Celarianu are câteva desene de o mare calitate concretă. Nu citez decât un scurt pasagiu:

„Strânsă într'o rochie neagră, de catifea, paloarea ei era și mai caldă. Forme puternice mlădiau rochia, desenându-se cu vigoare. Mijlocul, mlădios, se înfigea în trunchiu ca într'un soclu de piatră. Tăria sânilor aluneca în bulgării negri ai bluzei. Părul negru, gros, tremurat, care îi covârșea capul, lăsa numai o punte de sîdef la mijloc șerpuiind sensual; peste gâtul melodios arunca bucle de smoață, iar la ceafă se încrețea, răscolat, mult prea negru, prea tulburat, peste ceara pală a gâtului larg revărsat către umeri.“ (p. 126—127).

Nu pare această descripție schița unei statui făcută de o mână sigură de maestru? La calitățile acestea de linie sigură, de plasticitate, se adaugă poezia inefabilă pe care o posedă autorul. Se vede că e un liric, un poet suav. Poezia aceasta se degajă din tot scrisul lui Celarianu. „Femeia sângelui meu“ pe cât e de ratată ca substanță, pe atât e de frumos scrisă. E un stil palpitând de viață și în același timp atins de aripa fluturândă a visului. E un stil plămădit din carne și din stele. Un singur exemplu e încă edificator:

„... trup muzical din care înflorea și se scutura în flori de argint glasul cu profunzimi străvezii, sunând în catifele și ceară (p. 128).

Am spus că M. Celarianu are un remarcabil talent epic. Acest talent se desprinde din scena vizitei familiei Amzu, în care e și mult umor, amintind de „Polca pe furate“. Dar pentru felul în care autorul știe să creeze obiectiv, din gesturi, să caracterizeze, să portretizeze, fel care ne dovedește un romanțier epic de vocație, citez un ultim exemplu:

„Fernando se scoală târziu. Le zece-unsprezece, în cămașa națională, cu ciucuri atârând până la brâu, își face apariția pe culoar. Proprietarul cămășii se oprește la o fereastră, cu cozondroacele căzute ca un ham desfăcut, cu părul vâlvoi, plin de fulgi, cu ochii roșii și zăbrelți de urdori. Se întinde de zece metri, cascade, strănută, scuipă în mijlocul curții, sughite, tușește și răsuflă la aer curat. Toate astea înfăptuite în ordine, trece înainte, cu hârtia mototolită în pumn, spre fundul culuarului strâmt. După un timp poate fi văzut așezat pe marginea patului, într'o poză melancolică, înghițind litrul de lapte, direct din sticlă, sau ronțând cornurile sau cozonacul, după care aprinde țigara și o fumează până la cotor. În timp ce fumează, își scutură frimburile de pe cămașă și pantaloni, sau le gonește cu bobârname, pe cuvertură, în toate direcțiile“ (p. 104—105).

„Femeia sângelui meu“ e scrisă sub forma confesională a jurnalului intim. Dar amestecul, de confesional, de analitic pe de o parte și de epic pe de alta este egal. E un dozaș chiar, de analitic și de epic, dozaș din care se vede că autorul putea scrie romanul și sub forma obiectivă a persoanei a treia. Ar fi fost și mai puțin artificial.

Scrisă admirabil, cu mijloace stilistice de poezie și plasticitate, cu nuanțe psihologice remarcabile „Femeia sângelui meu“ e însă neizbită din cauza lipsei de aprofundare a substanței.

ION PILLAT: POEME INTR'UN VERS. (Ed. Cartea Românească).

Tentativa lui Ion Pillat de a face poeme dintr'un singur vers este principial neavenită. Ași putea spune că e chiar o atentativă, adică un atentat la integritatea poeziei. Sub pretextul că vrea să inoveze poezia, Ion Pillat nu face decât să o mutilizeze. Căci inovația aceasta, pur formală, nu e decât o bizarerie care scade adevăratul sens al poeziei. Intenția lui Ion Pillat e de a face în poezie ceva nou. Ori această intenție este condamnată în primul rând ca intenție și iată de ce.

Poezia este expresia unei stări sufletești, sau a unui moment de sensibilitate. Ca atare poezia trebuie să fie integrală, adică să recompună toate momentele acelei stări sufletești. O stare sufletească nu e un țipăt, sau un fluctuat. Este o desfășurare de momente, este o curgere complexă de poziții psihologice. În consecință expresia acelei stări sufletești, care e poezia, nu se poate realiza decât prin organizarea momentelor sufletești. Dar organizarea presupune multiplitate de elemente. Iar aceste elemente sunt, ca formă, versurile. Fiecare vers este un moment psihologic și mai multe versuri colaborează la crearea blocului întreg al stării sufletești care trebuie să provoace emoția estetică. Un vers singur nu poate constitui o stare sufletească. Pentru simplul motiv că o stare sufletească e un complex, iar versul e un singur element, care poate fi doar o componentă a unui complex. Patru versuri pot constitui o poezie. Dar un vers nu poate rămâne decât o parte a unui tot care singur poate da valoare acelei părți.

În prefața care precedează versurile acestea, poetul își justifică noua formă astfel:

„Poemul într'un vers duce această concentrare la limită. El se prezintă față de un poem obișnuit ca o picătură de parfum față de un coș de flori“.

Se înșeală poetul. Poemul într'un vers e față de poezie ceea ce este cărămidă față de casă: un simplu element disparat.

Mai departe Pillat spune:

„Poemul într'un vers ar fi acela în care unul singur e scris, cel dător de mișcare, iar celelalte rămân sugerate până la sfârșitul poemului presimțit“.

Poetul vorbește de sugestie și de presimțire. Versul singur nu poate sugera decât foarte puțin. E tot așa ca și când un muzicant ar pretinde să facă o simfonie cu un singur acord! Versul e doar un acord al poemului, care nu se poate împlini decât din concursul a tuturor acordurilor. Poetul vrea să sugereze cu părți, totul. Dar sugestia unui tot se face tot printr'un tot. E drept că în paleontologie găsirea unei simple măsele duce, după legi bine stabilite la reconstrucția întregului animal. Dar acolo e vorba de materie și de știință. O stare sufletească nu poate fi sugerată decât prin construcție totală, prin organizarea tuturor momentelor ce o compun. Deoarece domeniul psihologic oferă un câmp indefinit de supoziții și relativități.

Dacă principial intenția lui Ion Pillat nu e acceptabilă, verificarea realizării cu principiul ne întărește convingerea în ceea ce am susținut mai sus. Toate versurile acestea sunt simple versuri și de loc poeme. Unele sunt imagini izbutite și frumoase ca „Vecernie“: Ca stropi de ploaie toaca, și clopotul furtună (p. 45) sau ca „Amurg în crâng“:

Albinele luminii prin frunze se jucau. (p. 65).

sau „Golful“: A strâns albastru'n brațe și-l leagănă mereu (p. 71).

Altele sunt declarații ca această „Casă la Balcic“:

Și sufletul și casa mi le-am deschis pe mări (p. 66).

Altele sunt definiții ca „Poemul într'un vers“:

Un singur vai, dar câte ecouri în păduri. (p. 13).

Altele sunt maxime filosofice ca „Asemănări“:

Viața-i fum și fumul căminului ție drag. (p. 63).

În sfârșit sunt unele cari sunt simple ghicitori, după cum bine le-a definit Șerban Cioculescu:

Trecură ciute albe și 'ntunecați ogari (p. 84).

care vrea să 'nsemne: „Zile și nopți“ sau

E roiul de albine sau numai amintiri? (p. 17).

care înseamnă „Svon“.

După cum poate constata și cititorul nicio stare sufletească nu se poate încheia din aceste versuri izolate și niciun poem. Pentrucă versul nu capătă valoare decât în ansamblul poeziei. Versul dă sprijin ansamblului pentru a căpăta în schimb de la el o anumită semnificație. Încă odată, întreprinderea lui Ion Pillat de a introduce un gen nou, e nulă și neavenită. Versurile sale nu sunt decât simplu material poetic pentru eventuale poeme cari sunt de scris abia acum. Experiența aceasta formală pentru a fi originală, nu e mai puțin inutilă. Ion Pillat, care este un bun poet va fi desigur până la urmă convins de aceasta.

PERICLE MARTINESCU: ADOLESCENȚII DELA BRAȘOV.

(Ed. Adevărul.)

Niciodată n'am avut față de o carte o reacțiune mai promptă, mai imediată și mai brutală, decât față de romanul prietenului Pericle Martinescu. Revolta și râsul și-au disputat întâietatea în tot timpul lecturii și dacă prima mândemna să arunc cartea cât colo, perspectivele umoristice cari se deschideau la fiecare pas nu permiteau să renunț la lectură. Rareori mi s'a întâmplat să dau peste o mai bogată comoară de prostii și de efecte hilare, ca în „Adolescenții dela Brașov“. Faptul m'a mirat. Cunoșteam dinainte scrisul tânărului Pericle Martinescu, din articole și critice publicate prin „Vremea“, „Reporter“ sau „Revista fundațiilor regale“. Autorul lor dovedea dacă nu o desăvârșire scriitoricească, sau o deplină posesiune a instrumentelor intelectuale, în orice caz însă un bun simț, o îndemânare și mai ales o sete de informație, remarcabile pentru vârsta generației din care face parte. Tinerilor de 22 de ani nu le mai place nici să citească, nici să gândească: Pericle Martinescu le face pe amândouă și cu succes. De aceea nedumerirea față de „Adolescenții dela Brașov“ a fost cu atât mai mare. De geaba am căutat să-mi explic defectele cărții prin faptul că autorul s'a grăbit să-și publice prima operă, care de obicei se aruncă pe foc de un om cu spirit autocritic. Orice explicație e depășită de catastrofa literară pe care o reprezintă această carte. Să mă ierte prietenul Pericle Martinescu, pentru care am toată stima însă, în toată obiectivitatea vorbind, s'ar părea că a ținut cu tot dinadinsul să facă pe imbecilul ca să vadă cum îi șade: ei bine, a reușit pe deplin. Cartea aceasta este, ca fond și ca formă, un monument de imbecilitate. Aprecieră o fac cu perfectă obiectivitate și cu o seninătate desprinsă de orice patii

mă. N'am de împărțit nimic cu autorul. Dimpotrivă scrisul său ideologic, risipit prin periodice, îmi sollicită și acum simpatia. Cartea sa însă este oripilantă. Nu mă mai mir până la urmă că autorul a avut slăbiciunea să o creadă bună de publicat. Mă miră că s'au găsit câțiva oameni, în depline facultăți mintale, cari să o menționeze, cu ocazia unui premiu, găsind-o bună de răsplătit! Să analizăm însă, argumentând afirmațiile noastre, pentru a nu părea că înaintăm gratuități.

Intenția lui Pericle Martinescu a fost să prezinte în acest roman o imagine a adolescenței. Vai! Jalnică imagine! Am fost și eu adolescent și-mi aduc aminte cu drag de adolescența în tovărășia lui Eugen Ionescu, a lui Mircea Grigorescu, Horia Roman și alți prieteni azi neliterari. Dar să mă pot recunoaște în imbecilitatea lui Bald mi-ar fi tare greu! Nu adolescența a descris-o autorul, ci o anumită parte din adolescență. Ceeace este turbureală și confuzie, ceeace este superficialitate regretabilă, absurditatea, prostia, obrăznicia, vanitatea îngâmfarea, idioata înfumurare, acestea sunt singurele caractere ale adolescenței exprimate aci. Imi permit să categorisesc pe eroul cărții printre cei mai autentici dobitoci cari au existat vreodată, și o fac cu satisfacția că, după mărturia autorului „această carte nu este o autobiografie“ (vezi „Postfață“). Nici n'am fi crezut că eroul să se confunde cu autorul lui, oricât ne-ar fi rugat acesta, ci am fi luat afirmația drept o autocalomniere, o dorință de autoflagelare. Nu putem accepta că un om normal poate fi stupid și hidos în modul în care e Bald.

Care este tema cărții? O temă propriu zis nu este. Unitatea cărții o face atmosfera vieții adolescente și mai ales o intrigă de dragoste între eroul care povestește și o colegă de aceeași vârstă. De fapt autorul n'a urmărit aici nici o prezentare epică, nici o analiză psihologică. Faptele în sine n'au nici o forță epică, niciun interes n'are acțiunea în desfășurarea ei. Iar personajile sunt niște seci marionate, puse să scuipc fel de fel de sentințe care de care mai uluitoare. Ceeace a urmărit să redea autorul a fost starea de spirit a acestei adolescențe, sentimentele și ideile ei. Și acestea sunt monstruoase.

Mai întâi autorul pune problema școlii. Față de școală și de profesori adolescentul = eroul (erou numai literar slavă Domnului!) are atitudinea unui dușman ireductibil. Ce e școala? „... mediul caraghios și inutil... care neagă viața“ și unde i se „torturează tinerețea“ (p. 16). De aceea generația lui e „tinerețe distrusă de școală“ (p. 16). Ce se învață în școală? „Excrementele trecutului“ (p. 17). (Pardon de expresia predilectă autorului, nu mie!) „Care e materia predată?“ Aceleași lecții plictisitoare, mincinoase și inutile de Chimie organică, de Religie sau Istorie“ (p. 17). Ce sunt profesorii? „Asasini“ (p. 20). „Dascălii babalăci“, „spectrele adolescenței noastre“ (p. 66), „cioclii de pe catedră“ (p. 69), „imbecilii“ (p. 80), „canaliile“ (p. 85), „bureți retroactivi (!) ai cărților“ (p. 270), și „ramoliți“ (p. 290). Eroul nostru, care a învățat să țină condeiul între cracii degetelor spune că „Școala nu te învață nimic, nu-ți dă nimic, nu rezolvă nimic. Îți fură doar timpul celor mai frumoși ani, sub pretextul că te cultivă“ (p. 217) și mai înainte... „școala care-mi devenise insuportabilă și în care nu găseam niciun sfat consolator, nici-o învățătură care să-mi folosească“ (p. 47).

Se vede de aci o atitudine de ură înverșunată împotriva școlii și a profesorilor. Nu putem să-l facem răspunzător pe erou de această atitudine. Oricât ar vrea să se ascundă după degete Pericle Martinescu că romanul n'ar

fi o autobiografie — ceace-i acordăm — atitudinea aceasta, atât de odioasă c de un subiectivism trădător. Autorul își plătește polița școalei. Băețaul care la tăticu și la mămica n'ar fi învățat niciodată franțuzește ca să poată cita scriitori străini într'o carte proastă, crede că școala nu l-a învățat nimic! Epitetele cu cari gratifică pe profesori dovedesc însă o meschinărie sufletească jalnică. Poți spune multe rele despre profesori, dar a-i face canalii, sau imbecili, înseamnă ori a fi tu însuți așa ceva, ori a nu cunoaște sensul cuvintelor.

De ce însă e școala inutilă! Pentru că junele nostru erou e dornic de libertate. Și ce să facă mă rog cu libertatea. Lucruri mari teribile, să trăiască viața în toată plinătatea ei. Adică cum, veți zice d'voastră. Păi, iac' așa! Sărutând-o pe Mina, ciupind-o pe Sonia și culcându-se cu Ida! Și scoțând o revistă literară. I-auziți d'voastră ce faptă cosmică: o revistă literară. Ahtiați de viață (pardon Viața cu V mare mă rog) junii noștri nu găsesc altceva de făcut decât... o revistă! Pentru asta aveau ei nevoie să scape de tirania școlii! Mărturisese că sunt pur și simplu stupefiante concepțiile pe cari autorul le infiltrează junelui său erou. Să ne slăbească autorul că romanul nu e autobiografie. N'o fi! Dar eroul său nu există prin sine, ci în funcție de autor, prin urmare e direct responsabil acesta din urmă de ceace i-a pus în cap și pe buze.

De fapt Pericle Martinescu e victima concepțiilor despre „trăire“ și „autenticitate“, ale lui Mircea Eliade. A unor concepții prost înțelese. Pentru că a trăi, după Eliade, nu însemnează a da dracului școala și pe profesori, nici a scoate o revistă literară! Bald a lui Pericle Martinescu scrie contra cărților, deci contra culturii, dar vrea să facă literatură! Faptul e de un haz de neplătit.

Vasăzică asta e adolescența conform părerii lui Pericle Martinescu: ură împotriva școalei și a profesorilor, proastă înțelegere a vieții. Mai este murdărie sufletească, meschinărie. Eroul mărturisește cu satisfacție că „puseseam la cale o farsă, prin care să ne răzbunăm pe școală...“ (p. 380), faptă de oameni ignobili. Sau același erou mărturisește cu nerușinare un oportunism nedemn pentru vârsta lui: „Eu trebuia să mă însinuez în simpatia lui, deoarece era singurul dascăl de care aveam o reală necesitate“ (p. 136). Mai sinistra frază de suflet de reptilă nici nu se poate.

Adolescența lui Pericle Martinescu e o adolescență hidoasă, canceroasă, lipsită de o etică personală, lipsită de generozitate, de frumusețe, de avânt, de tot ce e nobil în om. Și aspirația spre creație, ce e mai frumos în om, a fost transformată în ceva hidos prin atitudinea de răzbunare contra școlii. E trist că autorul n'a găsit în amintirile sale nimic luminos, nimic frumos ca să echilibreze defectele adolescenților săi eroi. Pentru că amorul eroului nu-l salvează deloc din odioasa postură pe care a luat-o față de școală.

Așadar conținut regretabil, care nu poate stârni decât indignarea cititorului. Nu e vorba aici de o indignare morală. Și țin să precizez aici două lucruri. Nu condamn cartea pentru că în ea se află o condamnare a școalei, ci o atitudine pătimășe împotriva școalei. Ce-i lipsește școalei știu eu mai bine decât Petricile Martinescu și o știu și profesorii. În orice caz nu-i lipsește un Pericle Martinescu. Nu condamn cartea nici pentru că conține o doză de urfienie sufletească neechilibrată de nimic bun. O condamn pentru că acestea toate sunt pornite dintr'un animalic instinct de vrăjmășie. Și dacă o operă nu e morală

sau imorală în sine, o atitudine poate fi astfel. Ori atitudinea autorului e lipsită de cel mai elementar simț etic. De aceea cartea nu poate fi bună.

Ceace este monumental „In adolescenții dela Brașov“ este stilul. Nu știu ce epitete să găsec ca să redau exact natura acestui stil. Lirism idiot, sentimentalism livresc, leșinat lirism, retoricism, grandilocvență, platitudine, bombasticism, prolixitate, exagerare, absurditate, ridicul, toate pe rând, și uneori mai multe la un loc fac din această carte o operă de umor involuntar. Voi spicui cât mai mult și cât mai edificator pentru a lămuri perfect chiar și pe autor, dacă ar avea imprudența să nu creadă în adevărul spuselor mele.

Iată calitatea lirismului adolescent: „O feerie subtilă și inefabilă ca parfumul unei femei neparfumate“ sau „priviri magnifice, sobre, melancolice și pasionante“ (p. 47), „voalurile lungi, bogate și negre ale ochilor, care mă îmbătaseră de fericire și disperare“, sau „o viziune sublimă“ (p. 48). După cum se vede autorul abuzează de adjective, de calificative acumulate fără nici un rost.

Iată, grandilocvență: „Oh, ce fericire! Cerule, ce fericire!“ Sau „Ah, timiditate, timiditate demon al tinereții cum te-ai strânge de gât!“ (p. 56). Sau „Vino Mina, și mă transportă în voluptatea visului!..“ (p. 62).

Asta n'ar fi nimic la urma urmei. Dar adolescentul dela Brașov suferă de bombasticism acut și de o permanentă betie de cuvinte. E suficient să deschizi cartea la întâmplare pentru a găsi fraze de acestea: „... se sublima curiozitatea tuturor colocatarilor mei, exprimată prin exuberanța frenetică a degetelor de la ambele mâini“ (p. 5—6) sau „...flori ignorate într'un cortegiu funebru, purtați de forța combustiiilor sufletești...“ (p. 18). Fruntea iubitei este nici mai mult nici mai puțin decât un „iceberg“ și încă „sublim“! (p. 85). Iată ce bizar fenomen cosmic se petrece cu eroul la apropierea iubitei sale: „apropierea ei o simțeam pretutindeni diafană, smulgându-mi petale de aur din inimă și purtându-mă pe valuri ușoare de cântec, ca o goeletă cu îndrăgostiți purtată de brizele mării“ (p. 104). Săracul om! Suferă de petale de aur la inimă cum suferă alții de piatră la ficat! Ce credeți însă că erau sărmanii elevi chinuți de canalele didactice? „niște Prometei înlănțuiți“ (p. 137). Nici mai mult, dar nici mai puțin! Vorbind de un patefon, unei fete, iată ce se petrece cu eroul: este „săltat de un elan interior pe care nu știu ce-l reținea de a nu mă face să sbor“ (p. 225). Trebuie citită însă în întregime pagina 235. E un monument de ineptie. Eroul ridică un ditiramb organului sexual feminin. E o pagină de umor care stărnește un râs homeric. E imposibil de citat. Mi s'ar frânge și stiloul de râs, s'ar rupe și hârtia de hohote! Și totuși tiparul a suportat. La fel sunt pag. 371—373. Ce credeți că sunt sânii fetii? La un moment dat sunt „movilițe de gelatină“! (p. 232). Căh! La pag. 237 în schimb s'au transformat săracii în „niște sentinele fidele, cuprinse de zori după o noapte de veghe la marginea mării“!!! Citiți și acest model scos parcă din polemica lui Titu Maiorescu contra bețivilor de cuvinte: „Pe fiecare ne purta instinctul unui mecanism biologic, rămas treaz deasupra tuturor reveriilor encefale și mai prețios decât toată fosforescența acestor feerii din neant“ (p. 255).

Bombasticismul se manifestă și prin anumite adjective cari revin de zeci de ori sub penița „eroului“. Astfel familia cuvântului delir, sub toate formele: delir, deliric, a delira, delirant, am numărat-o nu mai puțin decât de 21 de ori. Trimit deci la paginile 6, 114, 128, 137, 139, 178, 190, 229, 235, 244, 278.

279, 290, 292, 304, 306, 326, 327, 328 și 375, spre edificare. La fiecare pas eroul e pe punctul de a exploda! Explozia revine de 13 ori numai, în impresiile interioare ale adolescentului, create la pagile 28, 82, 90, 139, 168, 178, 183, 189, 223, 290, 323, 331 și 369. Nu mai spun de câte ori revine idilie, frenezie, frenetic, extaz, elixir, etc.

Trec la absurdități, cari se găsesc în impresionantă cantitate și spicuesc doar câteva. Eroului i se pare că poate trece „la polul nord printr'un cerc de foc“! (p. 50). Mina este o panteră superbă „care umblă cu pași împărătești și reci, ca o madonă“!!! (p. 64). Ce credeți că poate fi un cais? Nici n'ați bănuț, nu vă chinuiți zadarnic. E în același timp „o comoară magnifică de sidex, țâșnită din faldurile neantului“ și totodată „un bătrân superb care și primește nepotul victorios“ și mai jos „e chiar și un frate“! (p. 144). Despre Mina spune că „Părea o floare pornită să se culce“ (p. 188). Ce pretenție are eroul cu privire la corpul unei femei: „eu voiam să trec printre degete fiecare moleculă a trupului ei“ (p. 232). Crea treabă! Ascultați definiția disperării: „Troianul de zăpadă carbonizată spulberată de arcușul celei mai virtuoză viori: Moartea“!!! (p. 251). „Privirele Minei erau fluturi acustici ai glasului său“ (p. 264). Deasemenea ne vorbește de un „incediu de parfum“ (p. 292) și un „fascicol ocular“ (p. 293). Puteți însă să vă explicați cum îl înțepau pe eroul „sânii ei, cu vârful moviștelor lor toxice“?! (p. 309). Dintre fenomenele patologice face parte și această impresie: „Simțeam ceva incandescent și rece anestezându-mi creierul“ (p. 333). Probabil că în urma acestui fenomen a fost scrisă cartea.

Poate vreți ceva mai ridicol? Ascultați ce sunt degetele Minei: „mici extremități ale miracolului ei carnal“ (p. 186). Jucându-se cu o fată eroul explora toate formele regionale ale arupului său!! bucurându-se de asemenea „incursiuni absconse“ (!!) (p. 196). Eroul ne arată și ce se petrecea în capul său: „dansuri interioare oficiale de rachetele gândurilor“ (p. 255). „Sânii mai capătă un nou aspect. Ei devin două boturi imperiale de locomotivă“! (p. 321). Inchipuiți-vă după această comparație proporțiile iubitei. In fine iată ce gânduri sinucigașe nutrește eroul: „Dece n'am una din săbiile ochilor tăi să-mi tai cu ea capul dintr'odată“!!! (p. 370).

Mai grav e că Pericle Martinescu (aci nu mai e de vină săracul erou) nu cunoaște proprietatea termenilor și nu știe bine românește! Așa autorul întrebuințează „impulsiune“ în loc de „repulsiune“ (p. 17). „enormitățile Bibliei“ crezând că enormitate va fi fiind ceva tare mare și grozav! (p. 23) „elucubrat“ în loc de „elaborat“ (p. 69), „iedă“ în loc de „iadă“ (p. 193) „sub motiv“ în loc „pe motiv“ (p. 203) și crede că „morganatic“ e adjectiv de la „fata morgana!“ Spune că peisajul are „ape fascinante și morganatice“ (p. 305). când orice dicționar i-ar fi arătat junelui romancier că „morganatică“ nu poate fi decât legătura nelegală dintre un prinț și o femeie de rând! Pericle Martinescu nu știe că verbul „a cădea“ și „a tăcea“ fac „cădere“ și „tăcere“ la infinitivul al doilea și de aceea nu se spune „aș tace“ (p. 312) ci „aș tăcea“ și nu „aș cade“ (p. 364) ci „aș cădea“, și că verbul „a se remușca“ în înțelesul de a avea remușcări nu există și nu se poate spune „mă remușca“ (p. 131). Deasemeni construcția „ar fi mai“ nu-i românească: ea trebuie să fie „ar mai fi“ (p. 250). Ce-o fi crezând autorul că înseamnă „fad“ când vorbește de „talia sa... fadă“ (p. 224). „Fad“ nu poate fi decât ceva gustat! În sfârșit Pericle Martinescu nu știe ce-i aia „un mit“. Ii dă zor că dragostea lui

Bald e un mit și că și acest roman ar fi un mit! Poate crede că „mit“ vine de la Mitică? Sau confundă „fabula“ cu „mitul“, sau crede că orice dobitocie poate fi un mit!

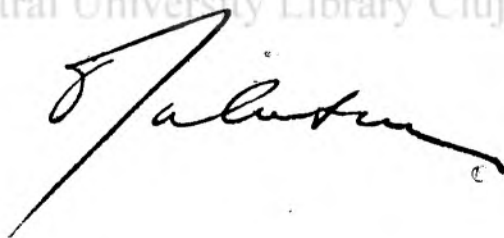
Las la o parte restul citațiilor proiectate. Nu dau decât trei reflecții ca să se vadă și calitatea cugetării din acest roman. Prima: „Boala e un elixir incontestabil în existența unui om“ (p. 45), a doua: „Fără viață, poți fi un geniu, rămâi tot un om mediocru“ (p. 152). Vasăzică poți fi geniu și mediocru totodată! Și noi cari credeam că fără viață ești doar un mort! Și în sfârșit, iată și ceva din experiența de Don Juan a eroului „Ce greu e să salvezi aparențele în iubire...“ (p. 361). Da, însă mai greu e să salvezi aparențele în literatură!

Dacă m'am ocupat atât de pe larg de acest roman, am făcut-o din conștiința că activitatea critică e un oficiu de ecarisaj literar. Când un critic literar poate să laude fără rezerve o carte din care am extras citatele de mai sus, o reacțiune e necesară. Criticul, e G. Călinescu care în „Adevărul literar“ a consacrat romanului un foileton elogios. E același care a batjocorit pe un adevărat scriitor, pe Ioachim Botez, negându-i orice valoare. Am încheiat astfel pentru a preciza și un fapt de critică literară pe lângă unul de literatură pură. Cum să definesc romanul lui Pericle Martinescu? Voi cita finalul:

„Venisem toamna la Brașov să-mi iau și eu bacalaureatul. L-am luat și l-am băgat în buzunar ca pe o bucată de hârtie cu care te îndrepti spre closet“ (p. 400).

Putem socoti romanul lui Pericle Martinescu, pe bună dreptate bacalaureatul său literar și să procedăm în consecință.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N O T E

IDEI — OAMENI — FAPTE

Simple note pe marginea „Nocturnei”

Pentru o cât mai obiectivă apreciere a temei și personajilor romanului lui Frank Swinnerton, din care am extras cele 3 acte pe cari le public în „Familia” sub titlul Nocturnă, — reproduc două pagini din prefața marelui scriitor englez H. H. Wells ce însoțește versiunea franceză a romanului apărut la Plon — sub titlul: Nocturne:

„Swinnerton privește viața și o redă cu o siguranță, o nepărtinire și o răbdare greu de atins... Viața, mulțumită artei lui, ni se înfățișează asemenea obiectelor privite prin lupă, excesivă și fără vâl, în toată integritatea ei.

„Personagiile lui nu sânt aparențe fugitive, ci inteligente cari trăiesc. În „Nocturna”, Jenny și Emmy sânt realități în adâncul lor ca și'n afară. Sânt personaje închipuite dar atât de bine construite încât ușor ne putem imagina cum are să fie Jenny peste zece ani sau a fost Emmy când era de-o șchioapă. Nestatornicul Alf e încarnarea unui „cockney”, tip ușor de caracterizat, dar foarte greu de redat în carne și oase. Există oare în toată literatura o scenă mai justă a iubirei vulgare, până'ntr'atît de josnică, de cinstită și de mișcătoare în meschinăria și aspirațiile ei spre fericire, ca aceea pe care o găsim în capitolul: După spectacol?

(tab. II. Actul II). Numai un romanțier care a suferit propriile înfrângeri poate înțelege măiestria la care a ajuns artistul în acest capitol uimitor, — căci echivalează cu a putea să mergi pe o funie întinsă, să dansezi printre porțelanuri, să patinezi pe-o pojghiță de ghiață. O singură notă falsă, un singur rînd nedibaci ar strica totul. Pe de-o parte stă primejdia de a fi brutal. Sute de bătăranii lipsiți de originalitate puteau scrie o asemenea scenă, fără să-i dea însă și sufletul. Nenumărate sînt exemplele în literatură de astfel de scene tari, fără nici o valoare totuși. Apoi pe autor îl pîndea primejdia și mai mare de-a cădea în sentimentalism, de-a stîrni plînsul care vine ușor, de a lăsa să se ghi-cească la Alf sau la Emmy licărirea unui ideal care răscumpără tot și care în locul unor fapte adevărate ne-ar fi adus înaintea ochilor doar păpuși nefirești, afectate. Perfecta realizare a lui Alf și a Emmyi se datorește faptului că în nici un moment Swinnerton nu ne lasă să întrezărim suflete neînțelese, de-o esență superioară. Numai în comparație cu dialogul acesta admirabil, aventura lui Keith și a Jennyi pare să nu atingă perfecțiunea absolută. Dar și aventura aceasta își atinge ținta, în strigătul din urmă a lui Jenny: „Keith, ah! Keith!”

„Peste aceste patru personaje pla-

mează creația imensă a lui „Papă”. Ori care cititor poate aprecia cât de adevărat și plin de umor e Papă, deși mă îndoiesc mult că cei lipsiți de o destul de mare experiență tehnică ar putea să-și dea seamă până la ce grad berca lui Papă, cererile lui Papă, accidentul lui Papă, contribuie la crearea atmosferei și că persoana sa leagă acțiunea într'un tot omogen, așa că înfăptuirea aceasta e un triumf demn de invidiat..”

M'am străduit să redau, într'o formă accesibilă scenei, frământul sufleteș, umorul concentrat și tragicul atât de simplu și de omenesc a întâmplării „dintr'o noapte”, cu cele două surori Emmy și Jenny, atât de diferite ca aspirațiuni, în căminul lor sărăcăcios de pe malurile Tamisei. Subjugate dragostei filiale pentru tatăl lor paralizic ele freacă și sub impulsul iubirii declanșate de prezența lui Alf, lucrătorul umil și bădăran, și de apariția neașteptată a lui Keith, căpitan de yaht, pe atât de sceptic și de rece pe cât e Jenny de fierbinte și gata să i-se dea întrucit nu-l are decât pentru două trei ore, înaintea ca el să ia din nou drumul mării.

Am respectat pe cât posibil atmosfera și toată discreția romanului englez, evitând loviturile de teatru și banalul curent al pieselor clișeu, cu un prim act de expunere, după care eroii se încalca în actul al doilea pentru ca toate să se împace în actul final, dacă nu întrevine cumva re-
verul.

Astfel piesa urmează romanul și nu-l alterează. Speram să găsesc o deplină înțelegere. N'am găsit-o. Am avut surpriza ca un distins poet să adormă de la primele pagini, într'un restrâns comitet teatral de lectură, — apoi, în cenaclul literar pe care l frecventez, chiar și scara de „după spectacol”, — atât de admirată de

Wells, și care în românește nu e decât reproducerea textului englez, u'a găsit, nici pe departe, cuvenita înțelegere. A primat tot timpul nedumerirea și teama de a admite că o piesă croită în afara tipicului obișnuit, ar putea fi o piesă posibilă de reprezentat. Așa fiind am ținut „Nocturna” în sertar, respectând sentința imutabilă și a poetului care-a primit-o cu sfârșituri de la primele pagini și a cenaclului cu orizonturi în deobște avansate în literatura noastră.

Ce mă izbea era constatarea că tema romanului atât de prețuită de marele scriitor englez în prefața ce întovărășește versiunea franceză, la noi nu obținea nici cel puțin atenția unui cât de palid comentariu. Dovadă că numai prin alterarea substanței mele cenușii am ajuns să mă subjughe psihologia și tragicul unor personaje peste cari confracții mei în literatură trec ușor, ca și când nici nu li s'ar putea întrezări existența.

Altă atmosferă și altă viziune în cețurile de la Londra și cu totul altele în fierbințeala solară de pe malurile Dîmboviței. Poate prin sfârșiturile delicatului nostru poet se proiectau, într'o lume de vis, și Emmy și Alf și Keith așa că la deșteptare era inutil ca poetul să-și mai manifeste în cuvinte extazarile impresiilor lui din stare de somn.

Iată însă că după patru ani am scos Nocturna din sertarul în care-o surghiunisem și o dau „Familiei”.

— De ce?...

— Pentru că între timp, din aceeași atmosferă a Londrei, Casa Hervey și-a făcut drum la noi și a isbândit, deși nu-i scrisă după tipicul pieselor curente întrucât acțiunea ei se desfășoară mai mult după a factură proprie romanului, cum am încercat să

fac și eu prelucrând „Nocturna” după romanul lui Swinnerton.

Poate, dacă aceiaș Casă Hervey nu ne-ar fi sosit cu prestigiul succesului din străinătate și ni s'ar fi înfățișat în manuscrisul unui autor autohton, repet, poate că ar fi obținut și ea succesul acelorași sforăituri și aceleiași indiferențe. Poeții și literații sînt atît de greu de convinși de îndată ce ieși din hotarele sistemului literar în cari se complac. Pe urma succesului Casei Hervey la Teatrul Național, îndrăsnesc să prezint cititorilor Familiei versiunea mea, nu pentru aceea ce reprezintă ca adaptare, ci pentru ceea ce aduce ca viață și tragic cotidian, admirabilul roman al lui Frank Swinnerton.

Ludovic Dauș.

Aron Cotruș în limba maghiară

Poetul maghiar Alexandru Kibédi, continuă linia de activitate începută prin traducerea în ungurește a poeziilor lui Mihail Eminescu. De rîndul acesta, ne dăruiește tălmăcirea versurilor poetului transilvănean Aron Cotruș.

Traducerea lui Mihail Eminescu a fost salutată cu entuziasm generos de d. Alex. Vaida-Voevod. Entuziasmul acesta n'a izvorît, desigur, dintr'o competență specială, deși fostul premier a scris în adolescență, dacă nu ne înșelăm, și versuri. D. Alex. Vaida-Voevod a părăsit, însă, poezia, pentru politică. Din această amintire adolescentă a poeziei, d. Alex. Vaida-Voevod a încununat cu laurii admirației traducerile lui Kibédi. Confrațele nostru, Isaia Tolan, la polul opus, a turnat, cu farmaceutică grijă, câteva picături aspre în această cupă a entuziasmului. Dar d. Alex. Kibédi a meritat entuziasmul d-lui Alex. Vaida-Voevod pentru că neîndemnat de nimeni și neavând

sprijinul nimănui, a lucrat ani îndelungași la traducerea poeziilor genialului nostru poet, și a meritat și asprimile lui Isaia Tolan, pentru că nimeni nu trebuie să-și imagineze că Alex. Kibédi cu toată truda și cu toată îndemnarea sa, ar fi putut să ne dea un Eminescu veritabil românesc în ungurește. De altfel, Mihail Eminescu a fost tradus și în franțuzește, și în englezește, și în nemțește fără să se fi putut apropia de original. Căci în traduceri Eminescu este foarte puțin Eminescu. Transplantat în altă limbă, Eminescu pierde cea particulară muzicalitate, cea culoare și acel parfum de simțire, care crează originalitatea, și genialitatea autorului „Luceafărului”. Ascultați, la radio, un vals vienez, cântat la Paris. Valsul e franțuzit în acel erotism de trandafir, care constituie specificul unor melodii parisiene. Și aici ne aflăm într'un domeniu muzical, într'un domeniu, care pare mai comun posibilităților de transmisiune a efluvilor sufletești. Dar dacă în domeniul muzical, unde melodia și instrumentul muzical este acelaș, fiecare națiune își imprimă specificul sufletului său, ne putem închipui ce se poate întâmpla în domeniul poeziei, unde instrumentul de pictare a sentimentelor, limba, este așa de fundamental deosebit. De aceea cu cât un poet e mai genial, cu atît e mai național, și, prin urmare, e cu atît mai puțin traductibil. Și Eminescu este intraductibil.

Traducerea poeziilor lui Aron Cotruș pe cari ni le dă acum Alex. Kibédi, într'un volum elegant, ne va crea mari simpatii în lumea maghiară. Sunt în versurile lui Aron Cotruș note sociale și izbucniri, cari pot face să fim mai iubiți de Maghiari. Și în atmosfera de ură maghiară uneori și de antipatie alte ori, sunt un balsam și aceste câteva picături

de dragoste. Pentru că cu cât ești mai naționalist, cu atât mai mult trebuie să tinzi a câștiga și dragostea celorlalte popoare, ca această dragoste să fie folositoare nației tale. Sub acest raport, d. Alex. Kibédi ne aduce un real serviciu. Un serviciu cu atât mai prețios, cu cât e fără dedesubturi și culisieri politice.

Ar fi, însă, timpul să sprijinim și noi altfel decât, prin simple vorbe, oricât de laudative ar fi ele, activitatea lui Alex. Kibédi. Mă gândesc la sprijinirea financiară a poetului Kibédi mai ales că el are în proiect traducerea operei scriitorilor Caragiale, Coșbuc și Creangă. Dar guvernele nu știu să fie darnice decât cu aceia, cari fără a avea vreun merit și fără a aduce vreun serviciu efectiv, știu să stea, obraznici, cu palma întinsă spre vistieria socătuită a țării. Este de neînchipuit cât de indiferentă este oficialitatea românească față de activitatea lui Kibédi. Toți se pricep să-l expedieze cu o strângere de mână și cu câteva cuvinte de laudă generoasă, pentru că nu costă nimic. Ar fi vremea să răsplătim activitatea lui Kibédi și altfel decât prin omagii de cerneală. Căci n'ar trebui să se înrădăcineze credința că aceia cari se apropie fără rezerve mentale și cu dragoste de noi, sunt dați uitării ori-câte servicii ne-ar aduce, în schimb accia, cari propagă iredentismul și cari picură, în doze cotidiene, venimul, în sufletul opiniei publice maghiare, sunt răsplățiți cu belșug dintr'un buget generos ca șacalii de cerneală ai revizionismului.

Cine are urechi de auzit să nu și le astupe cu vată. Dar există urechi ministeriale fără vată?

Sever Stoica.

Ilariu Dobridor

Intr'un foileton de foarte entuziast elogiu, apărut deunăzi în „Curentul”,

dl Barbu Dănculescu reactualizează poezia de scristaline purități sufletești a prietenului de dispute universitare de odinioară, dl. Ilariu Dobridor.

E un gând fericit. Il însemn aici nu atât cu bucuria de a mă asocia acestei prietenești manifestații — cât mai mult cu tristețea de a constata încă odată cât de crunte sânt la noi condițiile de viață și mai ales de creație pentru insul care se simte dator mai mult decât să înghită rume-gând la prânz și seara hrana pentru care a trudit dobitocește dimineața și după amiaza. Cărturarul la noi trebuie să devină orice — dela sergent de stradă cu bacalureatul până la reporter de industrie și comerț — numai la locul lui de creație nu poate să rămână. Spunând „locul lui” nu mă gândesc deloc la mansarda romantică — a cărei săracă, neomenescă, izolare nu știu cine a avut ironia s'o boteze chinezește „turn de fildeș” — ci la „rostul lui” în viața noastră de stat, rost pentru care s'a pregătit prin ani și ani de cărturare.

Dl. Dobridor, cel al amintirilor noastre, căutătorul înălțimilor eterate ale poeziei, după un început liric plin de mari nădejdi — un vers singular, în care minunate gingășii sufletești își adânceau o dureroasă rezonanță pe un surprinzător de larg plan cosmic — a trebuit să-și închi-dă, mărunțit, visul între filele unei cărțițele din editura entuziastului slăvitor al dinamismului oltenesc, dl. N. Ploșor.

Editorii și-au văzut mai departe de treabă, tipărind „Eros la Mănăstire” și „Copilăria unui netrebnic” — iar tânărul visător și-a strămutat viața în alte cadre sociale, mai prielnice.

Poate și acum totuși îi vor luneca prin gând — sfioase ca niște muștrări inoportune — frânturi de vers. Eu aș vrea să-l apese mai mult, ca

povara unei datorii neîmplinite, căci cred că e o datorie chiar acum — când a renunțat la multe din visurile tinereții — să dea la lumină cartea sa adevărată de versuri, pe care o știu încă de mult alcătuită cu grija și luciditatea unei conștiințe artistice cum rar se găsec azi între tineri: „Șlefuiți în sticlă”.

În adevăr, poezia sa — risipită în file de reviste mici și mari — merită un cadru mai sărbătoaresc în care să rămână.

Intr'un vers de o surprinzătoare limpezime și siguranță tehnică, față de tinerețea de atunci a autorului — poezia d-lui Dobridor, pornită, odată cu firul normal al poeziei noastre post-belice, de lângă symbolism, după un popas hotărâtor în preajma lui Bacovia, a ajuns la o expresie personală, cu care a rămas.

Versul d-lui Dobridor aduce ca element esențial apăsătoarea conștiință modernă a scurgerii neîndurate a timpului. Această teamă de vălurarea neostenită a clipelor, această nepuțință de a le ține în loc, cred că e pricina de temelie a răului veacului nostru. Omul dinainte nu cunoștea acest chin: venea luminat în viață de certitudinea preexistenței sale în Dumnezeu, se odihnea în viață oprind timpul prin sărbătorile Domnului, și revenea după viață la veșnică odihnă a trupului în pământ și a sufletului în cer...

Dl. Dobridor aduce o expresie concentrată, tăioasă, ca o sforțare imensă de împotrăvire, a conștiinței însingurate a omului de azi. Cred că puțini dintre tinerii vremii noastre au putut ajunge la atâta duritate de cristalizare a ei:

Ceasornicele bat și bat mereu;
Tictacuri tac pe suflet sau pe geam;
Celulă cu celulă mă destram
Și simt cum trec și cum nu mai
sunt eu.

Și orele căzute din răstimp
Înnoadă veacul lung cu veacul strămi;
Și mor cu ficcare și mă simt
Străin în spațiu și pierdut în timp.

Aproape toate poeziile din placheta amintită — cu excepția a vre-o patru-cinci — erese din fragismul acestui sentiment. Îl spun și titlurile: *Întâlnire peste ani*, *Finalitate*, *În trecere*, *Cochilia*, *Panta rei*, *Imagini șterse*, *Somn*, *Veac*, *Părăsire*, *Te-ai risipit...* Din el crește — vălurită iarăși într'o minunat de largă perspectivă cosmică — intuiția neputinței omenești:

Omule, mintea e chin și povară
Și ochiul tău slab se'nfioară de zări;
Gând negru, gând alb cutreceră mări,
Da tu treci chinuind între zori, în
tre sară.

Și e interesant cum conștiința asta universală îl duce tocmai la o poezie de sfieli sufletești, alături de izbucniri de patetic orgoliu al puterii. Sânt cele două dimensiuni sufletești caracteristice ale sale. Întâia crește din realitatea condiției sale omenești, cea de a doua din voința inumană de a înfrunța veșnicia, proiectându-se în timp altfel de cum este, așa cum se visează.

Îată sentimentul străngerii în sine — față de spaima risipirii în vreme:

Toamna — ca niște lacrimi albe de
hârtie

Când frunzele pică,
Strâng sufletul în sân ca o mărgeică
Să pot să am, prin timp, țările.

Conștiința unei crâncene însingurări crește alături de sentimentul risipirii sale:

Sufletul meu sa risipit pe floră
Ca un omăt mărunț de lună clară.

Cu nici o mână albă cu brăţară
Nu mi-au fost prinse mâinile surori.

Sentimentul acesta al depărtării în timp („Pe un album”), al neputinţei de a încheia în întreg fărâmele vremii chiar ca amintire („Te-ai risipit”), al regretului vieţii care a trecut repede ca o apă clară, peste suflet, fără urme („Revenire”) regretul atâtor bucurii ale vieţii cari abia au început ca să moară. („Moartea păpuşii”), conştiinţa dureroasă a timpului ca agent de descompunere („Întâlnire peste ani”) — toate dau poeziei sale erotice o nobleţe rară, în puritatea şi discreţia expresiei, şi o înalţă firese pe acelaş plan, cosmic, de care vorbeam.

Din această zădărnice nu există decât o singură ieşire. Îi învaţă, minusculă, „Cochilia” care, din noian de vremi „în roca biciuită'n valuri erunt” şi-a înecustat „tîparul ca un ghîmp”. Omul nu poate învinge timpul decât prin întipărirea eternă în lucruri a sufletului său:

Cum nu poţi să nu fii când totul mai
este

Ca trecere surdă în veşnica vrere,
Te îndreaptă în sus şi'n tăcere
Ca din pământ munţii cu creste.

Ceace, trebuie să recunoaştem, dl. Dobridor până la urmă n'a mai vrut...

Ovidiu Papadima.

Arheologic cu tendinţă?...

Mult Stimatelor Domnule Samarineanu,

Mă veţi ierta, de sigur, că prin aceste rânduri vă răpesc câteva clipe din preţiosul dv. timp, dar fac aceasta îndemnat de o datorie morală, atât faţă de valoroasa publicaţie al cărei animator şi director sunteţi, cât şi faţă de adevărul ştiinţific şi naţional pe care-l văd ultragiati în una din scrierile apă-

rute în revista dv. „Familia”. E vorba, anume, de articolul d-lui profesor Ardos Fr. „Date arheologice privitoare la Oradea şi judeţul Bihor”, publicat în nr. 4, Aprilie, 1936 (pp. 61 şi urm.) al mult preţuitei reviste amintite mai sus.

Îmi dau foarte bine seama că acel articol nu a putut apărea decât printr'o scăpare din vedere a dv., explicabilă şi aceasta prin faptul că cel care semnează articolul, cu pretenţii pur ştiinţifice, e un profesor la un Liceu de Stat din Oradea.

În realitate, articolul e o confusă şi diletantică expunere a unor chestiuni pe cari autorul nu numai că nu le înţelege dar le şi serveşte publicului românesc, într'o publicaţie de prestigiu, sub masca unor constatări ştiinţifice, mistificând, pe deoparte, adevărul ştiinţific şi nesocotind, pe de altă parte, interesele naţionale româneşti.

Nu intenţionez să vă înşir aici eroarele şi lacunele de cari e plin articolul d-lui Ardos. D-sa nu e un specialist şi în zadar se revoltă împotriva Comisiunii Monumentelor Istorice care i-a refuzat autorizaţia de săpături, căci acea autorizaţie nu i se putea acorda atât timp cât specialiştii în arheologie dădeau un aviz nefavorabil, iar d-sa nu şi lua angajamentul ca obiectele scoase din săpături să le depună într'o colecţie sau muzeu public. Comisiunea Monumentelor Istorice nu poate încuraja şi sprijini săpături făcute fără garanţia ştiinţifică a cercetătorului şi refuză să admită îmbogăţirea colecţiilor particulare prin săpături autorizate şi sprijinite de ea. — Observaţia d-lui Ardos că sub regimul unguresc situaţia era mai favorabilă pentru cercetări ştiinţifice decât cea din Vechiul Regat e, cel puţin, obraznică. Adevărul e că înşişi arheologii din Ungaria doreau şi mai dorese şi astăzi reglementarea, după interesul ştiinţei, a acestor cercetări, curmându-se tocmai acel distrugător şi

primejdios diletantism de care se arată atât de încântat d. Ardoș. Și iarăși, adevăr este că una din cele mai bune legi din Europa în această materie e Legea Tocilescu din Vechiul Regat, care dacă are lacune, acestea sunt tocmai acelea de cari se bucură d. Ardoș că nu poate fi aplicată întocmai și la noi în Transilvania.

Ceeace vreau să vă relev însă cu acest prilej e grija cu care d-l Ardoș înlătură orice urmă de romanitate și românism prin părțile Bihorului. Pentru d-asa, în afară de popoarele din neolitic și celelalte epoci pre- și protoistorice, nu mai există alte populații în trecutul acestor regiuni decât „Ostrogoți“ (!) Slavi și — firește — Unguri, recunoscători ca atare de către „specialistul“ domn Ardoș încă de pe la 900 d. Chr.

Nu cred că asemenea lucrări de diletanți să fie numai rodul ignoranței autorilor lor; în ele se vedește, cu toată desorientarea științifică, o anumită școală și o anumită tendință care, mi se pare mie, nu pot scăpa nimănui.

Mi-am permis să vă scriu aceste rânduri, convins că prin ele am contribuit la desvelirea unor manopere ce nu pot găsi loc de manifestare în revista de mare și netăgăduită importanță culturală și națională, care e „Familia“ dela granița de Vest a Țării.

Primiți, vă rog, Mult Stimată Domnule Samarineanu, expresia celor mai alese sentimente ce vă păstrez

Cluj, 28 Mai 1936.

Prof. C. Daicoviciu,

Conferențiar la Univ. din Cluj
Secretarul Com. Mon. Istorice
Cluj.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CETIȚI:

TIBERIU MOȘOIU

Neculai Milescu Spătarul călător în China

Editura „FAMILIA“

ȘTEFAN BACIU

Poeme de Dragoste

Editura „FAMILIA“

REVISTA REVISTELOR

ROMÂNEȘTI

„Gândirea” (nr. 5) e înstelată de idei fecunde. Sub pretextul misticului și poetului Heinrich Suese, d. Nichifor Crainic stabilește raporturi de îngemănare între mistică și artă. Există o analogie între fenomenul inspirației mistice și fenomenul inspirației artistice. „Psihologia artei ne vorbește despre un fel de transă poetică asemănătoare cu transa mistică, despre o bruscă și totală izolare de lume a culii artistice asemănătoare cu „moartea” momentană pentru lume a culii mistice, despre un caracter suprapersonal al inspirației artistice analog caracterului supranatural al extazului religios”. Obiectul suprapersonal al poetului e o viziune de frumusețe, obiectul supranatural al misticului e viziunea nemijlocită a lui Dumnezeu. Poetul realizează viziunea sa printr’o operă, care îi este exterioară. Opera pe care o crează misticul este el însuși: „trupul și sufletul laolaltă, viața lui integrală.” În Heinrich Suese se îngemănază misticul și poetul. Cum, însă, poetul nu exprimă frumosul însuși, ci îl sugerează doar, ucenicul misticului Hecehardus, deși stilist fără seamănare, se plânge de insuficiența mijloacelor de exprimare a stărilor interioare așa încât cuvintele îi par „înghetate și cu înfățișarea veștedă a fraudafirilor prea de mult culeși.” D. Nichifor Crainic examinează apoi în lumina lui Joseph Maréchal a cărui fel de contemplație aparține Heinrich Suese: a) contemplației sensibile, b)

contemplației imaginative, c) contemplației intelectuale? Ar fi fost plin de interes, dacă directorul „Gândirii” ni l-ar fi înfățișat pe Heinrich Suese în lumina misticului normativ consacrat de biserica catolică: Juan de la Cruz. Și ne-ar fi plăcut, dacă ar fi stăruit mai mult asupra raportului între maestrul Hecehardus și Heinrich Suese.

D. Caracostea ne dă un studiu asupra „Artei cuvântului la Eminescu”, exemplificat pe sonetul Veneția. Studiul nu este încă terminat. Așteptăm sfârșitul. Dacă nu ne înșală, însă, memoria asupra influenței lui Cerri ne-a atras pentru prima oară atenția un detractor al lui Mihail Eminescu, profesorul Grama de la Blaj și nu I. Grămadă. Este, de altfel, curios cum un spirit cultivat, totuși, a putut să se năpustească cu atâta furie asupra lui Eminescu. Din Grama ne rămâne, totuși, pozitiv identificarea unor anumite influențe în poezia lui Eminescu.

D. Ciurezu, un poet autentic și autenticitatea unui poet e certificat prin materialul său lexical și prin tehnica sa proprie, ne dă iarăși câteva versuri veritabile, cari n’au nimic comun cu talentul de a copia al atâtor poeți din generația tânără.

D. Niță Mihai face câteva observațiuni, cari ni se par juste, asupra studiului d-lui Liviu Rusu: Le sens de l’existence dans la poésie populaire roumaine. „D. Ștefan Cârstorul scrie despre: Singura perfecțiune:

Sfințenia. D. Grigore Popa publică poezii. D. Vasile Băncilă un studiu rodnic asupra declinului sărbătorii.

Cronica revistei e bine susținută de d. Ovidiu Papadima. S. S.

Revista fundațiilor regale. Anul III No. 5 pe Mai 1956. Aduce un imens material și admirabil. Ar trebui să insistăm mai mult, dar nu e locul, asupra „Amintirilor” lui Gh. Brăescu, pline de savoare și de umor, asupra articolului lui I. Pillat, atât de interesant, despre „Actualitatea lui Baudelaire”, asupra cronicilor unde găsim un articol plin de perfidă ironie al lui Vladimir Streinu despre literatura venerabilă a lui I. Al. Br. Voinești, un altul plin de informații și sugestii noi al lui Mircea Eliade intitulat „Înainte de miracolul grec”, altul de Mihail Sebastian cuprinzând juste observații privitoare la romanul Luciei Demetrius: „Tinerețe” și altele, egal de substanțiale semnate de Al. Graur, Al. Diema, Dan Petrașincu, etc. Reținem numele unui nou filosof, Ștefan Lupășcu, un tânăr a cărui nouă carte o recenzază și ne-o prezintă numele valabil ca o garanție al lui C. Noica. Dar în același număr T. Argezi publică cinci noi poezii inedite, intitulate „Mărțișoare” și cari sunt într’adevăr bijuterii. Cităm prima: „Nu am”:

„Nu am nici pietre, nici metale
Pentru suavele tale
Diafane frumuseți,
Adunate din sute de firimituri de vieți,
Din floare, din rouă, din pasăre.
Ca niște mărgelile de mei, de porumb și
de mazăre,
Cu acul și firul.
Gândul meu ca trandafirul
S’a întristat.
Am uitat să culeg și să opresc
O strachină din argintul ceresc.
Mi-l așternuse luna pe masa cu secole
Și puteam să fac giuvaere destule...

Trezește-te, haide, din somn și din puf.
Gădilată’n ochi de un zulf

În care bate soarele.

Fiindcă vreau să ți-le citesc, mărțișoarele...

În articolul „Din istoria poeziei românești” publicat din postumele regretatului Paul Zarifopol, desprind aceste pertinente observații privind poezia lui D. Bolintineanu:

„Aceștia tot Bolintineanu, din tinerețe până la bătrânețe. O egală și senină sensibilitate pentru raportul între ritm și idee pentru vocabular și pentru imagine. Peste tot: aceeași candidă și monotona neglijență literară.

„Prea puține reușite, convenabile la limită, la întâmplare, apar în această masă literară ieșită din o ușoară și neobosită bunăvoință.

„Astăzi, Bolintineanu apare ca autor vesel fără voie. În acest sens, sunt mai ales de recomandat romanele, cu deosebire aceluia intitulat „Manoil”, în întreaga această producție aproape parodistică”.

În sfârșit Șerban Cioculescu scrie un documentat studiu cu ocazia morții lui G. Ibrăileanu: Desprindem concluzia:

„La moartea fiecărui scriitor se ridică o problemă neliniștitoare: ce va rămâne după dânsul? Când activitatea redacțională a lui Ibrăileanu se va estompa în trecut, când studiile sale critice vor fi consultate numai de cercetătorii de profesie, când „Spiritul critic” va servi doar puncte de reper pentru istoria ideilor, când farmecul și prestigiul său personal se vor fi îrosit cu dispariția ultimului său discipol, va rămâne cu siguranță „Adela”, una din puținele opere nepieritoare ale timpului nostru. Ca un ciudat paradox al destinului literar, criticul ideolog va supraviețui prin romanul în cari, zăgăzându-se pe sine, a reușit să creeze, în același timp, un feminin și să plaseze

ticezeze emotiv un colț al provinciei sale adoptive.

Azi, Anul V. No. 22 pe Martie - Aprilie cuprinde bogat material de poezie semnat de Vlaicu Bărnă, Ștefan Stănescu, Al Călinescu, Al Cărușii, Ar. Zaharia, George Demetru Pan și Paula Manolescu, și câteva nuvele sau fragmente de roman de Mihail Celarianu, A. Mironescu, Petru Manoliu și Const. Clonaru. O cronică cam anemică semnează D. Trost și C. Micu. Anton Holban începe un studiu despre Marcel Proust, studiu format mai mult din impresii și notații disparate decât dintr'o analiză și o sinteză, critice. În sfârșit C. Micu într'un lung eseu: „Arta și transformările sociale“ are onoare de a ne comunica „după o documentată expunere de idei și citație, următoarele două proștii, vorbind de Sovietele rusești. E vorba de partidul comunist:

Prima: Acesta a acordat scriitorilor toate drepturile și toate libertățile în afară de acia de a scrie rău.

A doua: Este prima oară în istoria omenirii când conducătorii politici ai unei țări s'au dovedit a fi în același timp avangarda și culturală și artistică.

La prima prostie răspundem că scriitorul rus nu e obligat să scrie bine, ci să scrie ce vrea partidul, că el e sclavul societății comuniste, care-l poate pune oricând la zid dacă nu-i cântă în strună și că nu criteriile estetice sunt cele cari călăuzesc pe conducătorii ruși.

La a doua, că nu e prima oară când conducătorii politici ai condus ei, direct, mișcarea culturală și artistică și că dacă n'ar fi făcut acest lucru Ludovic XVI, apoi lau făcut înaintea lui marii șefi ai statelor italiene ale Renasterii și Francisc I. în Franța.

Dar când ești ahtiat după enutul comunist care pare unor tineri singura fericire posibilă, e greu să mai re-

cunoști adevărul sau să-ți mai amintești istoria.

Revista scriitoarelor și scriitorilor Anul X. No. 5. Cu tenacitatea caracteristică femeilor energice, Aida Vrioni întreține această publicație cinstită redactată. Cunoaștem eroarea greșelilor de tipar. Revista Scriitoarelor pare a fi bătut recordul. Căci fragmentul de roman publicat în fruntea acestui număr e anulat de nota unei foi volante care ne încunoștiințează: „Din cauza unor regretabile erori tipografice, fragmentul de roman al dnei Aida Vrioni va fi retipărit în viitorul nostru număr”. Din cuprins reținem replica dlui E. Lovinescu dată onora din atacurile cărților sale Mite și Bălăuca. Am semnalat în numărul trecut atacul dlui Tzigara Samurcaș din Convorbiri Literare. Datori suntem să subliniem și răspunsul. Vinc pieșiz, sub formă de parabolă, fixând „Geniul”.

Iată câteva frumoase caracterizări ale geniului:

„Geniul nu e recunoscut de cât după moarte, când i se acordă cu prisosință ceace nu i s'a acordat, odată cu bucata de pâine, din viață... Cum nu l'a văzut nimeni, pe măsură ce se depărtează, geniul se încarcă de sensuri, de valori de legende și se preface, când generația lui a dispărut, într'un mit... În afară de sensibilitate și de xepresia ei, omul de geniu e la fel ca toți oamenii și, în unele privinți, chiar cu mult mai prejos decât ei. Nu scoate flacări pe gură și scânteii pe ochi; duce o viață normală și reacționează la fel cu noi. Nimeni nu l'a crezut în viață pe Eminescu altfel decât un om de mare talent, de ordin tehnic, și în colo egal altora, dacă nu în unele părți mai prejos. Fără să-i ridice nimic din nobleța inteligenței, inspirației și caracterului, latura umană a geniului are dreptul de a fi reprezentată în artă”.

Arbiter.

STRĂINE

FRANCEZE

Nouvelle revue française din Aprilie a. c. aduce pe lângă numele lui Jean Giono care semnează, începutul unei nuvele „Résurrection du pain“ și al lui Edmond Jaloux care scrie câteva pagini de solidă critică despre Maurivaux, sfârșitul la „Histoire de mes pensées“ a lui Alain. Din interesantele amintiri și observații ale filosofului francez desprindem câteva juste judecăți dintre cari câteva de ordin politic:

„Victoria nu e niciodată decât un fapt; un fapt e distrus de un alt fapt“

„Puterea (unui stat N. Tr.) pare câteodată că vrea să convingă; dar se recunoaște după accent că nu e decât un mod de a forța. Indată ce rezisti, apare constrângerea; ea devine îndată foarte brutală“.

„Dreptul are nevoie să fie aplicat în mod public tuturor. Și trebuie să se mai spună, că revoltatul pur nu e decât o ficțiune; în schimb revolta pură este un moment în fiecare om, care înseamnă că Contractul trebuie să fie pecetluit încă odată și încă odată în mod liber“.

Și câteva de ordin filozofic:

„Orice conștiință e de ordin moral, pentrucă opune todeauna ceeace ar trebui să fie, în fața a ceeace este“.

„Orice cunoaștere, după cum am observat, începe și continuă prin refuzuri indignate, în chiar numele onoarei de a gândi. Căci conștiința presupune o separare a eului de eu, și în același timp o reluare a ceeace se socotește insuficient și care trebuie totuși salvat“.

Marianne din 22 Aprilie aduce prin pana lui Ramon Fernandez, care face săptămânal cronica literară, aceste pregnante observații asupra cri-

ticului Sainte-Beuve, cu ocazia publicării corespondenței acestuia:

„Omul, așa cum se desemnează din această corespondență, este curios. Timid, conștiincios, aplicat, destul de burghez și ușor prudhomes, sentențios fără proastă dispoziție și totuși ocupându-se de fleacuri și peste măsură de susceptibil, înaintează pas cu pas, dar cu pași mărunți și tăcuți. E dintre aceia cari au aerul de a suferi cu un creion în mână și cu degetul în gură și pe care-i regăsești deodată la o sută de metri înaintea celorlalți. Cum a remarcat-o bine englezul Matheu Arnold, pasiunea sa cea dintâi era curiozitatea. Vrea să știe sau, mai exact, să-și dea seama de toate. Și apoi, după ce-și dădea bine seama, se retrăgea încetșor. Sainte-Beuve nu era omul care nu putea crede, era omul care neavând nevoie de a merge până la capătul unei credințe, se angaja totuși în ea exact atât pentru a-i înțelege bine pe credincioși. Acest du-te-vino, această înaintare de câțiva pași, apoi această retragere, e tot esențialul genialului critic.“

Les nouvelles littéraires Nr. din din 25 Aprilie 1936 publică un articol excellent al lui Aldous Huxley despre „Știință și religie“ din care desprindem acest pasaj esențial:

„Ca un ghețar traversând cursul unui râu, știința a denaturat cursul tradițional al religiei, care, în consecință, a trebuit să-și taie un nou drum. Pozitivismul a născut o nouă formă de idolatrie, o nouă „religie a împăraților“. Oameni cari ar răspunde cu un surâs de dispreț cui i-ar întreba dacă cred în Dumnezeu, primesc fără a crâcni ideia divinității patriei lor și a infailibilității omului care se găsește la putere în acel mo-

ment. Cu ocazia ultimei mele călătorii în Italia, am putut citi în jurnale descrierea unui mare pelerinaj pe care-l făcuseră șase mii de oameni la locul de naștere al lui Mussolini. Dictatorul încă în viață, face, nu fără succes, concurență sfinților cari, ei, sunt morți și nemuritori doar prin ipoteză. În Germania am fost asigurat — și persoana afirmă că a văzut lucrul cu ochii ei — că se transportau adesea infirmii într'un loc unde ar putea să atingă sau numai să-l vadă pe Adolf Hitler în trecerea lui. Nu e religie în Rusia, în mod oficial cel puțin. Dar nenumărați pelerini merg să vadă cadavrul îmbălsămat și congelat al lui Lenin, exact cum o făceau odinioară pentru relicviile făcătorilor de minuni. Superstiția a transportat scopul și obiectul său dintr'o lume imaginară în aceea a realității materiale. Ea nu e pentru aceea mai puțin periculoasă. Din contră, puterea sa pentru rău se găsește probabil mărită.“

Francus.

MAGHIARE

Nyugat (Budapesta, anul XXIX, Nr. 5, Mai 1936.) Numărul de față aduce mult așteptata năvelă cu subiect românesc „Noapte bucureșteană“ a domnișoarei Moricz Virag, laureata premiului instituit de revista „Nyugat“ în primăvara anului acesta, cu scopul de a reinvia năvela în această „epocă a romanului“.

Cetind această năvelă, am încercat o mare decepție: nu pentru că descrie Bucureștii în culori negre, tendențios, ci pentru că năvela este proastă.

În restul numărului Illyés Gyula semnează năvela „Ruptura“, Cs. Szabó László scrie un articol documentat despre „Orașe ardeleni“. Printre alte lucruri interesante evidențiază și activitatea literară și culturală pe care o dezvoltă scriitorii maghiari ar-

deleni: Maksay Albert, Tabéry Géza, R. Berde Maria, Molter Károly și Szemler Ferenc.

Erdélyi Helikon (Cluj, anul IX. No. 5, MaMi 1936.) Revista se deschide cu năvela „Primăvara“ a lui Nyírő József. Versuri bune semnează Dsida Jenő. Molter Károly publică un studiu interesant despre „Spirit și plan de gospodărie“, din care desprindem concluziile la care ajunge autorul: „Cu alte cuvinte problema planului de gospodărie a literaturii nu e atât de tulburătoare în haosul de azi al nesiguranței. Pentru că, slavă Domnului, aproape jumătate din omenire este dominată de necesitățile spiritului. Și aceea este adevărat însă că, în caz de aplicare a planului de gospodărire a literaturii mulți se vor găsi cari să-l atace dar de bună seamă numai acei ce n-au cumpărat în viața lor o carte!“

E frumoasă povestea „Marcel cel credincios“ a lui Tamási Áron. De asemenea năvela „Domnul bătrân“ a lui Kemény János. Kovács László scrie un articol despre „Széchenyi ca erou de roman“, în jurul romanului „Suntem singuri“ al lui Surányi Miklós.

Új kor (Budapesta, anul 11, Nr. 9 Mai 1936). Este organul de luptă activă al catolicismului, redactat de Aradi Zsolt, Pozsonyi László și Rady Elemér.

Un articol de acută actualitate publica Schutz Antal, intitulat „Răscruce de epocă“. Kiss István semnează o scrisoare adresată unui preot dela periferie. Tóth József scrie un articol despre reforma industriei și reforma credinței. Revista publică în întregime catehismul muncii colective al episcopului Prohászka. Cronici literare semnează Ronay György, Thurzo Gábor și Szabó Zoltán.

Lascar Tuduciuc.

CARȚI PRIMITE LA REDACȚIE

DELA EDITURA FUNDAȚIILOR PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL 11”

- C. Rădulescu-Motru — Românismul 60.
Ion Biberi — Thanatos, lei 60.
Vasile V. Georgescu — Dept și viață, lei 40.
Ion Minulescu — Nu sunt ce par a fi, lei 50.
N. M. Condiescu — Insemnările lui Safirim, lei 60.
N. M. Condiescu — Peste mări și țări. (Ediție de lux)
Tudor Arghezi — Versuri, (ediție definitivă) lei 120.
Mircea Eliade — Yoga, fr. 40.

DELA ED. „CUGETAREA”

- Ion Pillat — Portrete lirice.
Vasile Militaru — Fabule, lei 60.
Ion Iovescu — Nuntă cu bucluc
Pierre Nézelof — Mirabeau, lei 80.

DELA ED. „CULTURA NAȚIONALĂ”

- Matei I. Caragiale — Pajere, lei 60.
Al. O. Teodoreanu — Vin și apă, lei 80.

DELA ED. „VREMEA”

- I. Peltz — Amor încuiat, lei 40.
George Dumitrescu — Zăpezii și purpură, lei 40.
Haig Aeterian — Pretexte.

DELA ED. „ADEVĂRUL”

- Mihai Șerban — Infirmită, roman, lei 70.
Apostol Fulga — Alțeava, roman, lei 80.

DELA ALTE EDITURI:

- N. Iorga — Istoria Românilor. vol. 1, lei 120. tip. „Datina Românească”
Vălenii de Munte.
Dr. Anton B. L. Balotă — Albanica lei 500 — ed. proprie.
George Murnu — Părerii și sugestii, lei 35 — ed. literară a Casei școalelor.
George Murnu — Bair di cântic armănescu
Asociația română pentru progresul social — Un deceniu de politică social
românească.
George Murnu — Ritual pentru tine. „Tiparnița” inst. de arte grafice. Buc.
George Murnu — Altare. „Tiparnița” inst. de arte grafice. Buc.
Petre Chiricuță — Studiu asupra textelor evanghelice cu privire la Parusie
Margareta Barcianu — In Țara Jacaminilor — ed. „Bucovina”.
Alexandru Marcu — Gerusalemme Liberata — M. O. Imprimeria Națională.
Immanuel Kant — Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei
intelectuale traducere de C. Noica.
Ștefan Ion George — Argo Tip. Episc. Vartolomei — R.-Vâlcea.
George Halarevici — Asistența orbilor
Dr. Eugen Nicoară și Vasile Neția — Murăș, Murăș apă lină, lei 50.
Earl de Riggers — În dosul perdelei, traducere de Giurcea, lei 60.
Mihail — Agonie — Scrisul românesc „Craiova”.
Mihail — Urmare.
Petru Manoliu — Tezaur bolnav, lei 60. — Cartea Românească.
Adrian Maniu — Poezii din Carmen Sylva, lei 100.
M. Ar. Dan — Adakaleh, lei 50.
Emil Virtosu — Tudor Vladimirescu 45.